DAMAR

ISSN 2303-7326

Glasilo Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH • Godina I • Broj 1 • april 2015. godine • Izlazi periodično

SARAJEVO OSIGURANJE

ŠIPAD Komerc

SAVREMENA PRIKLJUČNA OPREMA ZA POLJOMEHANIZACIJU

Štanceraj New Company

BOSNA I HERCEGOVINA - KONJIC

"Štanceraj New Company" d.o.o. Konjic
Donje polje 42, 88400 Konjic, Bosna i Hercegovina
Tel/fax: +387 36 72 74 27, Tel/fax: +387 36 72 71 66
e-mail: stancerajnewcompany@gmail.com

Umjesto uvodnika

Prvi „Damar“

■ **Ekrem Lekić**, predsjednik Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH

Ideja o pokretanju časopisa Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH nije nova. Već duži vremenski period postoji ta inicijativa od strane intelektualaca porijeklom iz ovog kraja.

Kičma te ideje je da časopis bude spona između nas, koji smo građani Bosne i Hercegovine, i naših prijatelja, rođaka, sunarodnjaka, koji su ostali da žive u Sandžaku, Srbiji, Crnoj Gori, ali i u Makedoniji, Turskoj, na Kosovu i diljem svijeta.

Impozantna je brojka od više miliona ljudi, koji su, sticajem burnih životnih sudbina, rasuti po desetinama država na svim kontinentima.

I, evo, pred vama je prvi broj časopisa „Damar“, sa ambiciozno zacrtanim ciljevima i zadacima, sukladno imenu koje u svom širokom značenju nosi, sažima i pojmovno određuje i simbolizuje. Stoga je „Damar“ ovdje i kao puls, otkucaj, instinkt, krv, vena – život, ali i put vode kroz zemlju do izvora na površini, izvora vode koja je opet – život.

Časopis će biti distribuiran u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori i drugdje gdje bude postojao interes.

Želimo biti pozitivni kritički poligon za iznošenje ideja i stavova sa konstruktivnim ciljevima koji će nam pojedinačno i kolektivno koristiti.

Otvorićemo naše stranice za bolje međusobno upoznavanje, za očuvanje i produbljivanje naših porodičnih, kulturnih, zavičajnih i običajnih veza i ostavštine.

Nastojaćemo da uvežemo naše privrednike kroz dobre i kvalitetne projekte s ciljem blagostanja pojedinaca i zajednice.

Stavit ćemo na sto sva goruća pitanja te kroz istraživačke tekstove i ozbiljne analize, pomoći u njihovom rješavanju.

Podržat ćemo obrazovanje, jer u obrazovanju je istinska snaga.

Svjesni smo činjenice da je Sandžak podijeljen na srbijanski i crnogorski dio, te nemamo pretenzije da se miješamo u unutarnje stvari tih država. No, imamo moralno i ljudsko pravo da Sandžak nosimo u našim srcima kao jedinstven i specifičan teritorij, koji ima svoju kulturu, običaje, prepoznatljivost...

„Damar“ se neće libiti iznositi političke stavove, naročito u pogledu ljudskih prava, tim prije što je izdavač časopisa Udruženje građana kojem je poštivanje ljudskih prava, kao nevladinoj organizaciji, primarni cilj.

S tim u vezi, mi vas, u najboljoj namjeri, pozivamo da se uključite u našu misiju svojim prijedlozima, sugestijama i inicijativama. ◆

IMPRESUM

DAMAR

Glavni urednik:
Ekrem Lekić

Izvršni urednik:
Džemal Džakmić

Redakcija:
Ismet Dedeić, prof. dr. Halid Kurtović, prof. dr. Hana Korać, prof. dr. Rifat Škrijelj, mr. Muharem Hamzić, prof. dr. Selmo Cikotić, prof. dr. Duljko Hasić, prof. dr. Izet Šabotić, Zakira Mahmutović – Škrijelj, mr. Anes Ličina, Dževdet Nikočević, dr. Šemsudin Hadrović, Ekrem Ferhatović, Murat Kahrović

Tehnički urednik:
Nelmedin Kolubara

Izdavač:
Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka u BiH

Adresa:
Nova 2, 71000 Sarajevo
Tel/fax: 033/ 220-995

Štampa:
GIK „Oko“ Sarajevo

Transakcijski račun:
1011010000129531
PRIVREDNA BANKA SARAJEVO D.D. SARAJEVO

IZ SADRŽAJA

4 Uz 24. rođendan UGPS-a
MOST KOJI SPAJA RASELJENE BOŠNJAKE SA MATICOM

8 Bošnjaci – Sandžak – Bosna
A GDJE JE TO NAŠE?

12 Intervju: akademik Muhamed Filipović
BANU JE OSNOVANA U NOVOM PAZARU JER JE JEDAN OD CENTARA BOŠNJAČKOG ŽIVOTA

18 Poslovno carstvo Nedima Čaušević Brke
JEDAN OD NAJPREDUZIMLJIVIJIH BOŠNJAKA U MODENOJ HISTORIJI

22 Platforma za budućnost Sandžaka
PUT I NAČIN OČUVANJA IDENTITETA

24 Evropska unija, zemlje regiona i Sandžak
GRANICE KOJE NE RAZDVAJAJU, VEĆ SPAJAJU

26 Sandžak – na prošlim i budućim raskršćima
BALKANSKI I EVROPSKI KONTEKST POLOŽAJA I BUDUĆNOSTI SANDŽAKA

34 Muhadžirski pokreti iz BiH u austrougarskom periodu (1878-1918.)
EGZODUSI BOŠNJAKA KOJI I DANAS TRAJU

50 Pogledi: Kako žive Bijelo Polje, Gusinje, Plav, Novi Pazar, Prijepolje, Rožaje, Sjenica i Tutin
GODINE KOJE SU POJELI SKAKAVCI

I još mnogo toga...

U susret 24. rođendanu Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka

Most koji spaja raseljene Bošnjake sa maticom

Pored ideje o obnovi Kluba „Sandžak“, zamisao je bila kroz djelovanje Udruženja sačuvati sve vrijednosti sandžačkog naroda, u skladu sa pozitivnom historijskom tradicijom i kulturom kraja iz kojeg dolaze. Aktivnost je zamišljena na teritoriji Bosne i Hercegovine, a predviđena je mogućnost djelovanja i u inostranstvu ● Veliki doprinos odbrani BiH ● Socijalna, obrazovna i humana uloga

■ Pišu: **Prof. dr. Rifat ŠKRIJELJ,** član Predsjedništva
Dipl. ecc. Muharem HAMZIĆ, član Predsjedništva

Prije tačno 24 godine grupa Bošnjaka porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini je u februaru 1991. godine okupljena oko ideje formiranja Udruženja kao nevladine organizacije, sačinila programski okvir primjeren tom vremenu koji se realizira i sada. Riječ je o ljudima-vizionarima, koji su u burnim vremenima historijskih previranja na prostoru bivše Jugoslavije pokušali objediniti svoje snage, znanje i umijeće za dobrobit svih.

Predvodnici ove grupe bili su uvaženi **rahmetli prof. dr. Hasan Hamzagić** i uvaženi **rahmetli prof. dr. Muzafer Hadžagić**. U prvom programu Udruženja, sačinjenom od Inicijativnog odbora za osnivanje Udruženja Sandžaklija u BiH, bila je zamisao obnavljanje Kluba „Sandžak“, koji je u Sarajevu djelovao prije Drugog svjetskog rata. Kompleksna društvena situacija 90-tih godina 20. stoljeća na prostoru tadašnje Jugoslavije mobilisala je Sandžaklije u Sarajevu da na organiziran način dočekaju događaje koji će uslijediti, što se ispostavilo jako važnim. Pored ideje o obnovi Kluba „Sandžak“, zamisao je bila kroz djelovanje Udruženja sačuvati sve vrijednosti sandžačkog naroda, u skladu sa pozitivnom historijskom tradicijom i kulturom kraja iz kojeg dolaze. Aktivnost je zamišljena na teritoriji Bosne i Hercegovine,

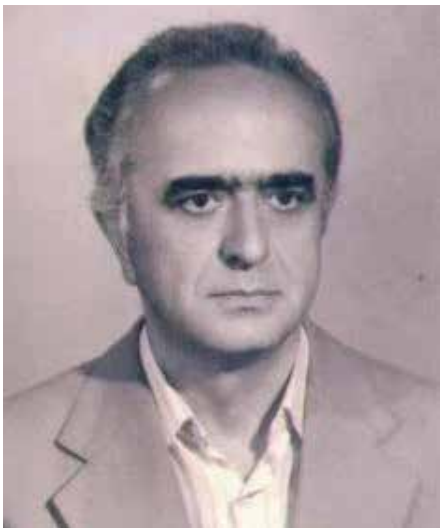

■ **Prof. dr. Hasan Hamzagić, prvi predsjednik**

a predviđena je mogućnost djelovanja i u inostranstvu.

Temeljno opredjeljenje bilo je da Udruženje bude vanstranačka i vannacionalna organizacija, sa ciljem unaprjeđenja i očuvanja vrijednosti kulture Sandžaka kao i druželjublja, koje je tradicionalno obilježje tog kraja. Planirano djelovanje, zaključeno je, zasnivat će se na savremenim dostignućima nauke kao i dostignutih kulturno-prosvjetnih, komšijskih, moralnih i svih drugih pozitivnih vrijednosti bez obzira na vjerske, nacionalne i druge razlike, što je u tom, a i u današnjem vremenu, bila univerzalna vrijednost humanizma i ljudskog progresa. Posebna pažnja, prema planu, trebala je biti posvećena Sandžaklijama raseljenim iz Sandžaka, uz razvijanje čvršće povezanosti sa zavičajem. Inicijatori formiranja Udruženja Sandžaklija (takav je bio prvi naziv Udruženja), planirali su pokrenuti istraživanja i proučavanja ekonomskog, kulturnog, historijskog, nacionalnog, književnog, jezičkog, folklornog i opštedruštvenog razvoja Sandžaka kroz historiju.

Osnivanje i uloga Udruženja

Planirano je održavanje naučnih simpozija, na kojima bi se prezentirali rezultati istraživanja. U tom pogledu neophodno je pomagati i afirmisati Sandžaklije u naučnom i kulturnom stvaralaštvu, kako bi rezultati bili što kvalitetniji. Radi boljeg informisanja bilo je planirano izdavanje lista „Sandžak“, te povremeno objavljivanje knjiga i monografija, čiji su autori Sandžaklije. Još čitav niz aktivnosti bio je sadržan u prvom programu rada Udruženja. Kroz povremeno javno oglašavanje putem saopštenja, izjava i kroz iznošenje svojih stavova u javnosti o određenim pojavama i procesima, Udruženje će kontinuirano raditi.

U tom pogledu izvršene su sve pripreme za održavanje Osnivačke skupštine Udruženja Sandžaklija u BiH i izbor prvog rukovodstva. Osnivačka skupština održana je 29.03.1991. godine u Sarajevu, u sali SO Stari Grad Sarajevo. **U Radnom predsjedništvu Skupštine bili su predsjednik Inicijativnog odbora prof.dr. Hasan Hamzagić, gospodin Daut Bibić, tada sudija višeg**

■ **Sefer Halilović**

■ **Rifat Škrijelj, predsjednik u dva mandata**

■ **Redžep Dizdarević**

■ **Ramiz Dreković**

Suda, dipl. ecc. Ajša Hašimbegović, dr. Bajram Redžepagić i prof. dr. Šefkija Čekić.

Za predsjednika Kandidacione komisije izabran je prof.dr. Šefkija Čekić, za predsjednika Verifikacione komisije - gospodin Smajo Fetahović, a za zapisničara - Dželil Kurtanović.

Skupštini su prisustovali i značajni gosti koji su se obratili pozdravnim riječima, ispred Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" skup je pozdravio gospodin **Ljubo Batinić**, ispred Muslimanskog kulturnog društva "Preporod" **prof. dr. Atif Purivatra**. Skup su ispred sandžačkih općina pozdravili iz Priboja gospodin **Svetozar Gordić**, ispred SO Rožaje gospodin **Safet Crnovršanin**, ispred SO Ivangrad **Sveto Grginić** i ispred SO Novi Pazar **Ramiz Crnišanin**.

Govoreći o programskim načelima, **prof.dr. Hasan Hamzagić**, pored ostalog je rekao:

"Ovo Udruženje je vanstranačko i otvoreno za pripadnike svih naroda, koji su porijeklom iz Sandžaka, što ujedno predstavlja najveću vrijednost i garanciju kvalitetno novog određivanja prema svim političkim zbivanjima i pojavama..... U svom djelovanju ovo Udruženje neće biti u pozicionoj, a još manje u satelitskoj poziciji prema bilo kojoj političkoj stranci".

Nakon prijedloga Statuta Udruženja, koji je obrazložio sudija Višeg suda, gospodin Daut Bibić, isti je usvojen sa 137 glasova „za" i tri glasa „protiv". Program je detaljno iznio dipl.ecc. Muharem Hamzić i pored ostalog istakao „**da će se kroz rad ovog Udruženja ostvariti čvršće povezivanje naroda Sandžaka sa svojom maticom u Sandžaku**". Na Skupštini je jednoglasno usvojena Deklaracija Udruženja, koju je pročitala **Ajša Hašimbegović**.

Za prvog predsjednika Skupštine Udruženja izabran je **prof. dr. Hasan Hamzagić**, a za potpredsjednike: za kulturno-prosvjetnu djelatnost **mr. Nezir Sinančević** iz Prijepolja, za naučnu djelatnost **doc. dr. Murat Dizdarević** iz Bijelog Polja, za umjetnost i književnost **dr. Bajram Redžepagić** iz podružnice Plav i za društevno-ekonomsku djelatnost gospodin **Izet Baždarević**, sudija Republičkog suda udruženog rada.

Za prvog predsjednika Izvršnog odbora izabran je **dipl.ecc. Muharem Hamzić** iz podružnice Priboj, a za sekretara gospodin **Vejsil Hodžić** iz podružnice Priboj, za predsjednika Nadzornog odbora gospodin **Smajo Fetahović** a za članove: **Bilal Bašović, Sabahudin Omerović, Ekrem Lekić i Raif Džafić.**

Tokom rada Skupštine telegram su uputili tadašnji član Predsjedništva BiH, **prof.dr. Ejup Ganić** i radnici JP "**Gras**" porijeklom iz Sandžaka, koji su jasno poručili Osnivačkoj skupštini Sandžakli ja da su čvrsto opredjeljeni za suverenu BiH, kao zajedničku domovinu svih naroda, koji u njoj žive. Na kraju zasjedanja Skupštine izabran je i prvi počasni predsjednik Udruženja - **prof. dr. Atif Purivatra**.

Nakon osnivanja, Udruženje Sandžaklija u BiH upisano je u sudski registar kod Višeg Suda kao Udruženje Sandžaklija BiH sa sjedištem u Sarajevu, na adresi JNA br. 40 i pod skraćenim nazivom USBiH 25. 04. 1991. godine.

Prva Sandžačka brigada

Prvo rukovodstvo Udruženja Sandžaklija BiH vrlo brzo suočilo se sa izazovima teške političke situacije u Bosni i Hercegovini, ali je kroz organizovano djelovanje u periodu pred početak agresije na BiH uspješno odgovorilo teškim iskušenjima. U organizaciji otpora agresoru, pored rukovodstva, u Udruženju su djelovali i **prof.dr. Murat Dizdarević, tada mr. Rifat Škrijelj, gospodin Medo Haznadar, oficir bivše JNA, gospodin Murat Kahrović, gospodin Enes Srna, braća Daut i Bilal Bašović, gospodin Faruk Hadžerić, gospodin Ekrem Lekić, kao i**

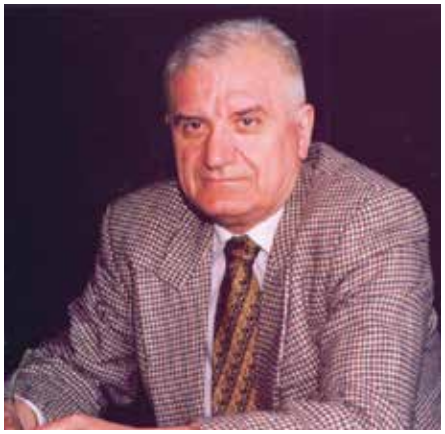

■ **Muharem Hamzić**

Dosadašnja rukovodstva

Prvi mandat 1991. – 1994. godine prof. dr. Hasan Hamzagić - predsjednik, dipl. ecc. Muharem Hamzić – predsjednik Izvršnog odbora, dipl. ecc. Vejsil Hodžić – sekretar
Drugi mandat 1994. – 1998. godine general Sefer Halilović – predsjednik, dipl. pravnik Hasib Dazdarević – zamjenik predsjednika, mr. Rifat Škrijelj – predsjednik Izvršnog odbora, prof. Zaim Curić – sekretar
Treći mandat 1998. – 2002. godine doc. dr. Rifat Škrijelj – predsjednik, prof. Ismet Čengić – zamjenik predsjednika, dipl. ing. saob. Dželil Kurtanović – predsjednik Izvršnog odbora, dipl. ecc. Muharem Hamzić – sekretar
Četvri mandat 2002. – 2006. godine doc. dr. Rifat Škrijelj – predsjednik, dr. Remzija Bajrović – zamjenik predsjednika, Rasim Dupljak – predsjednik Izvršnog odbora, Hakija Čuljević – sekretar
Peti mandat 2006. – 2010. godine prof. dr. sc. Redžep Dizdarević – predsjednik, prof. dr. Rifat Škrijelj – zamjenik predsjednika, dr. Remzija Bajrović – predsjednik Izvršnog odbora, dipl. ecc. Muharem Hamzić
Šesti mandat 2010 – 2014. godine general Ramiz Dreković – predsjednik, dipl. arh. Nazif Babaić – zamjenik predsjednika, dipl. ecc. Muharem Hamzić – sekretar
Sedmi mandat 2014. – dipl. politolog. Ekrem Lekić - predsjednik, prof. dr. Besalet Kazazović – zamjenik predsjednika, dipl. politolog Almir Škrijelj – sekretar.
Tehnički sekretari Udruženja: Ifeta Hodović, Mesiha Mehinagić, Lejla Suljević Silajdžić.

mnogi drugi članovi Udruženja, patriotski orijentisani.

Kao rezultat takve organizacije odlukom predsjednika Predsjedništva BiH 01. 06. 1992. godine formirana je Prva sandžačka brigada, a za njenog komandata imenovan gospodin Medo Haznadar. O doprinosu Prve sandžačke brigade u odbrani Sarajeva i Bosne i Hercegovine ozbiljne pisane tragove u svojim knjigama ostavio je mr. **Murat Kahrović**, po vokaciji sociolog, koji u svojim publikacijama posvećuje posebnu pažnju ulozi Sandžaklija u historijskoj odbrani Bosne i Hercegovine. Kahrović je jedan od dokazanih patriota Uduženja, Prve sandžačke brigade, borac, a potom starješina mnogih složenih i odgovornih dužnosti u Armiji BiH - od pomoćnika komandanta brigade za moralno-politički rad, Operativne grupe Igman, komande Šestog Korpusa, do drugih odgovornih dužnosti u Generalštabu Prvog korusa BiH.

Krajem 1994. godine (18. 12. 1994.) za predsjednika Udruženja izabran je **general Sefer Halilović**, koji je rukovodio Udruženjem do 18. 04.1998. godine.

Doprinos Udruženja u odbrani nezavisnosti BiH je nemjerljiv. Rukovodstvo Udruženje je imalo veliku ulogu i u organizaciji i mobilizaciji cjelokupnog članstva u pripremama za odbranu države BiH. S ponosom možemo istaći da su građani porijeklom iz Sandžaka sa patriotima ove države dali ogroman doprinos u odbrani nezavisnosti BiH.

U ratnom periodu Udruženje nije prekidalo rad i djelovanje. U tom periodu je čak organizovalo dva velika naučna skupa i to: **„Istočna Bosna i Sandžak" – 23. maj 1994. godine i „Društveno-pravni kontinuitet Sandžaka" – 22. i 23. april 1995. godine**. Prvi naučni skup je organizovan u saradnji sa Udruženjem građana iz istočne Bosne, a organizator drugog skupa bilo je Udruženje sa Klubom naučnih, kulturnih i javnih radnika ovog Udruženja. Treba istaći da se u ratnom periodu bilježe značajne humanitarne aktivnosti, koje su vođene u prikupljanju novčanih priloga radi pomoći šehidskim porodicama, kao i pomoći u dodjeli paketa sa hranom, također šehidskim porodicama i porodicama poginulih boraca.

Obrazovanje i državljanstvo

Nakon završetka rata Udruženje se vratilo svojim prijeratnim aktivnostima, koje su naznačene u programskim ciljevima i Statutu Udruženja. Nažalost, aktuelni politički i ekonomski događaji kako u BiH, tako i u regiji, uticali su da se Udruženje pored redovnih aktivnosti bavi i raznim vidovima i oblicima pomoći građanima porijeklom iz Sandžaka. U dužem vremenskom periodu Udruženje je provodilo brojne aktivnosti, baveći se rješavanjem nekoliko izuzetno važnih pitanja od kojih izdvajamo sljedeća:

- Institucionalno rješavanje problema školovanja (upis i plaćanje školarine) djece iz Sandžaka u BiH i njihovo ravnopravno tretiranje u obrazovanju i školovanju, kao i djece iz BiH, s napomenom da su ovi problemi dosta povoljno riješeni;

- Problemi vezani za sticanje prava na državljanstvo građanima porijeklom iz Sandžaka, tražeći da se ova pitanja rješavaju na bazi reciprociteta. A ovaj problem je bio naročito prisutan kod građana iz Crne Gore, zbog nepotpisivanja „Sporazuma o reciprocitetu" između države BiH i Crne Gore;

- Posebno su bili naglašeni problemi građana sa Kosova, koji su nakon NATO operacija na Kosovu doselili u BiH. Oni su se također odnosili na sticanja državljanstva BiH po osnovu prava vlasništva na nekretninama. Taj problem i dalje traje i nije u potpunosti riješen;

Posebno ističemo ulogu našeg rukovodstva i članstva Udruženja u prihvatu izbjeglica iz Sandžaka 1999. godine, u vrijeme bombardovanja NATO snaga po ciljevima u SRJ. Tada je zbrinuto preko 17.400 izbjeglica u Sarajevu i nekim drugim prihvatnim centrima u Bosni i Hercegovini. U tome su Udruženju značajnu podršku pružili Ministarstvo za civilne poslove i komunikacije BiH, Vlada FBiH, Kanton Sarajevo kao i druge domaće i strane humanitarne organizacije.

U nekim periodima, a u zavisnosti

od finansijskih mogućnosti Udruženje je dodjeljivalo stipendije studentima porijeklom iz Sandžaka, u čemu su nam pomagali pojedini donatori, koji su i sami preuzimali stipendiranje studenata. Također smo u kontinuitetu davali garancije Studentskom centru, za studente iz Sandžaka, koji su se obraćali Udruženju, da će redovno izmirivati svoje obaveze prema Centru. Provođene su i brojne aktivnosti humanitarnog karaktera kroz koje smo finansijski pomagali liječenje invalida i boraca, plaćali školarinu i davali materijalnu pomoć siromašnim borcima, šehidskim porodicama i porodicama poginulih boraca.

U svom dvadesetčetvorogodišnjem radu i djelovanju Udruženje je pored ostalog dalo značajan doprinos i u očuvanju kulturnog stvaralaštva Bošnjaka Sandžaka kroz izdavanje i promociju raznih publikacija, književnih djela autora porijeklom iz Sandžaka i iz Sandžaka, organizovalo brojne izložbe stvaraoca iz Sandžaka i BiH, književne večeri, razne filmske projekcije iz kulturne baštine i tradicije Bošnjaka iz Sandžaka. To su stalne aktivnosti zastupljene u našim programskim zadacima.

Rukovodstvo i članstvo Udruženja je imalo posebnu ulogu u prihvatu izbjeglica iz Sandžaka 1999. godine, u vrijeme bombardovanja NATO snaga po ciljevima u SRJ. Tada je zbrinuto preko 17.400 izbjeglica u Sarajevu i nekim drugim prihvatnim centrima u Bosni i Hercegovini, a značajnu podršku pružili su Ministarstvo za civilne poslove i komunikacije BiH, Vlada FBiH, Kanton Sarajevo kao i druge domaće i strane humanitarne organizacije.

Saradnja sa Sandžakom

U periodu od 2003. do 2007. godine, dosta aktivnosti Udruženje je posvetilo realizaciji projekta učešća sportske ekipe „Sarajevo“ na **Sandžačkim igrama** u Sjenici, Rožajama, Novom Pazaru, Goraždu i Tutinu. Na Igrama je u prosjeku učestvovalo preko 150 takmičara u 15-20 disciplina. Rukovodstvo Udruženja je svesrdno podržavalo organizaciju ovih igara, znajući šta su one značile u smislu međusobnog upoznavanja, druženja i afirmacije pojedinih ekipa i sportista. Najbolje sportiste smo nagrađivali, a davali smo i stipendiju najboljem sportisti na Igrama. Atletičarka **Mehdija Suljić** iz Srebrenice uzastopno je četiri godine bila sportistkinja Igara, a **Aldin Jahić** je tri puta bio sportista Igara.

Saradnja i kontakti sa Sandžakom bili su različitog intenziteta. Nekada je taj intenzitet i ritam aktivnosti bio kontinuiran, ali i usporen. Ta saradnja i kontakti su se uglavnom odvijali kroz posjete raznih delegacija iz opština Sandžaka, predstavnika raznih stranaka, predstavnika obrazovnih, kulturnih i drugih institucija sa prostora Sandžaka. Također su se preko zavičajnih podružnica odvijale značajne aktivnosti i uspostavljanje saradnje na planu privrednog, kulturno-sportskog i humanitarnog karaktera. Osim toga sve podružnice su uspješno organizovale kulturno-zabavne večeri, preko kojih se kroz pjesmu, folklor i igru nastoji očuvati kulturna baština Sandžaka. Te aktivnosti se kontinuirano odvijaju.

U susret 24. rođendanu možemo s ponosom istaći da je Udruženje izraslo u ozbiljnu i respektabilnu nevladinu organizaciju, koja sve više u svojim organima i tijelima ima zastupljen veći broj mladih, žena, vodećih intelektualaca i biznismena. **Danas Udruženje predstavlja snažan intelektualni potencijal koji čini preko 150 doktora nauka koji djeluju i rade na Univerzitetima u Sarajevu, Tuzli, Zenici, Travniku i drugim univerzitetskim centrima u BiH.**

Posebno želimo naglasiti da je u cjelom ovom periodu rada i postojanja Udruženje dosljedno i principijelno djelovalo na realizaciji svojih programsko-statutarnih ciljeva, definisanih na Osnivačkoj skupštini i na tim principima je jačalo ugled među članstvom i široj javnosti. Oko tih temeljnih vrijednosti nikada nije bilo zastoja, kolebanja ili bilo kakvih kriza.

Nema sumnje da će ovo Udruženje i u narednom periodu i dalje dosljedno istrajavati na realizaciji svih programskih i statutarnih ciljeva. Ono što je najbitnije istaći je zahtjev i potreba članstva za daljim i uspješnim funkcionisanjem Udruženja. Nadamo se da će aktuelno rukovodstvo sa svim organima i tijelima nastaviti njegov uspješan i kontinuiran rad u budućem periodu.

Udruženje je na zahtjev članstva i rukovodstva u tri navrata mijenjalo svoje ime i naziv, počev od naziva „Udruženje Sandžaklija u BiH“ od 1991. do 1994. godine, zatim „Udruženje Bošnjaka porijeklom iz Sandžaka u RBiH“ od 1994. do 2002. godine, a od 2002. godine djeluje i radi pod nazivom „Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka“. To je i sadašnja registracija - statusni naziv Udruženja. ◆

Bošnjaci - Sandžak - Bosna

A gdje je to naše?

Glavne nevolje nas sandžačkih Bošnjaka plod su zlosretnog zavičajnog podneblja, vječitih geografsko-istorijskih udesa. I kad smo najviše stradavali, nismo ostajali bez obraza i ponosa. Zato moramo snagom činjenica uskratiti pravo nerijetkima da nas i dalje gledaju s podozrenjem

Selman-aga Kardović, ratnik s Galipolja, bio je jedan od glavnih junaka mog djetinjstva u Rožajama. On je izrazitim govorničkim darom zarazno privlačio publiku, a posebno pričom o tom Galipolju, Bici nad svim bitkama iz Prvog svjetskog rata. Tada je Turska uspjela da zadrži strateške moreuze Bosfor i Dardanele i porazi ujedinjene snage Britanskog Kraljevstva i Francuske.

Pričao bi Selman-aga da su napadači granatama preoravali i zatrpavali linije branilaca, ali bi ovi, kad krene pješadija, uvijek iznova iznicali iz čudesnih podzemnih tvrđava i fanatično išli prsa u prsa, iza čega bi Galipolje ostajalo prekriveno hiljadama, a ponekad i desetinama hiljada mrtvih.

Džehenem Galipolja

Govorio je i o maglovitom smislu i apsurdnosti ratovanja, naročito kroz slikovito dočaravanje muslimana iz Indije, britanske kolonije, koji su dovedeni da pod britanskom zastavom atakuju na braću po vjeri. A kad bi usred borbenog djelovanja začuli ezan sa džamija na protivničkoj strani, stali bi kao ukopani, ne znajući više ni s kim su, ni na koga, ni zašto su krenuli …

Najdirljivije je Selman-aga govorio o junaštvu bošnjačkih ratnika iz Sandžaka i Bosne, kada ih je u toj odsudnoj odbrani za opstanak Turske izginulo nekoliko hiljada i kada se Turska s Balkana već bila povukla. Ali od te pobjede, kao i od mnogih dugih, nikakvog hajra nisu imali. Jer, kada su u neprijateljskom balkanskom podneblju, naročito bošnjačka manjina u Crnoj Gori, u narednim godinama i decenijama bili žrtve neviđenih zločina, poput onog u Šahovićima – jedinstvenog mirnodopskog genocida, niko nije stao u njihovu zaštitu – ni čestitim protestom, a kamoli djelom.

Bilo je sumnji, naročito među starijima,

■ Piše: **Ismet Dedeić**

u istinitost Selman-aginih spektakularnih priča. Kasnije, kad sam stasao i pročitao knjigu „Čanakkale“ (Turci taj veliki ratni sukob zovu “Bitka na Čanakkali”), shvatio sam da je Selma-aga izvorno i vjerno opisivao džehenem Galipolja, na kojem su na kraju ostale stotine hiljada žrtava.

Allahimanet Partijo!

A Šabo Dacić je još kao dvogodišnje dijete imao tragično iskustvo: komšije Crnogorci su mu ubili oca Halita, na pravdi Boga, kad je pošao na kosidbu, nadomak Rožaja. Ipak, to ga nije otrovalo mržnjom, pa se, ne gubeći vjeru u zajedništvo i dolazak ljudskijih vremena, u ratu priključio partizanima. Nakon rata je bio zaposlenik u „Gornjem Ibru“ i član Opštinskog komiteta SK. Pošto je postio, a o tome stigla dojava partijskom rukovodstvu, u Komitetu su ga stavili pred ultimatum: Partija ili Ramazan?! Ni trenutka se nije dvoumio: „**Allahimanet Partiji, odoh je s Ramazanom**!“

Slijedila su razna šikaniranja kao poruka da za Šaba nema mjesta pod suncem društva i režima za koje je glavu u torbu stavio. S velikom tugom u srcu, ovaj ponosni čovjek je potražio dostojanstveniji život u Turskoj. Danas svoju 95-u godinu živi u mnogočlanoj, uspješnoj i sretnoj familijarnoj zajednici u Istanbulu i u velikoj zajedničkoj kući, što je svakako nepresahli zov zavičajne tradicije. Svega Šabo ima, ali je do dan danas ostala ona praznina u duši zbog neželjenog, a neizbježnog napuštanja sandžačke rodne grude.

Šabov put slijedili su i mnogi drugi rožajski partizani. I u drugim krajevima bivše zajedničke države partizansko-komunistička vlast nije bila blagonaklona prema vjeri, ali nigdje se nisu tako temeljito obračunavali s vjernicima kao što je slučaj sa progonom svega islamskog u većinskim bošnjačkim sredinama u Sandžaku. Primjera je bezbroj – od rušenja većine džamija do zatvaranja ljudi koji se nisu htjeli odreći vjere u Allaha.

Petokrake preko kokardi

Da ne bude samo uopštena priča - opštinski sudija za prekršaje u Ivangradu Pavle Bojović je 1956. godine izrekao po 30 dana zatvorske kazne osmorici uglednih Rožajaca zbog učenja mevluda, jer “**nemaju odobrenja za vršenje obreda po privatnim kućama, niti pak imaju stručnih kvalifikacija radi obavljanja tog posla**.” Nije zabilježen sličan slučaj takvog sudskog kažnjavanja najdiskretnijeg obraćanja Bogu u cijeloj socijalističkoj Jugoslaviji.

Ovakav nasilnički odnos se objašnjavao činjenicom da su preovlađujući uticaj u poratnoj crnogorskoj komunističkoj vrhušci zadobili kadrovi četničkih korijena i politike, koji su kokarde zamijenili petokrakama. Nije se to ispoljavalo samo u ataku na islam, nego i u opštoj svakod-

■ Ejup Ganić

nevnici koja bi za rožajske partizane postajala nepodnošljiva kad su u potrazi za raznim pravima, rješenjima i dozvolama na važnim položajima susretali iste one koje su 1945. godine zatekli među "izdajničko-neprijateljskim elementima" na Zidanom Mostu u Sloveniji, poput direktorice osnovne škole Dare Babović i njenog muža Koste, nadzornika u školi iz mog đačkog vremena.

Pred bistom druga

Ćamil Dacić, rođak pomenutog Šaba i moj školski drug iz klupe, napustio je šesti razred, jer se i njegova porodica, zbog opšte atmosfere pritisaka, odselila u Tursku. On se rano razvio u pravog atletu; bio je izuzetan na gimnastičkim spravama i odvažno se znao suprotstaviti nekim nastavnicima koji su uživali u fizičkom zlostavljanju djece.

Snagu i hrabrost stavio je na raspolaganje vojsci nove domovine u kojoj je stekao veliki ugled pod novim prezimenom - Balkan. Naročito se istakakao u borbama za vrijeme Kiparske krize, kada je zabo pobjednički barjak na jednoj od najvažnijih kota na Kipru i pri tome poginuo. Ispred jedne škole u istanbulskoj opštini Bajram Paša, gdje je živio među nekoliko stotina hiljada Bošnjaka, nalazi se bista i ploča sa natpisom: „Šehid Ćamil Balkan".

Kad god stanem pred tu bistu, u meni uzavru dva suprotna osjećanja. Prvo bukne ponos što je moj najbolji školski drug do kraja ostao tako hrabar i odvažan. Potom me, duboko i bolno, počne probadati pitanje o smislu svega toga: napustiš zavičaj i rodnu grudu u grozničavoj potrazi za nekim mirnim i dostojanstvenim životom, a onda glavu zijaniš u nekoj nedođiji, plaćajući tuđe neraščišćene račune?!

Tuđi rat, tuđi mir

I Selman-aga Kardović- Galipoljac i Šabo Dacić - partizan i Ćamil Dacić Balkan- kiparski gazija i mnogi drugi rožajski, kao i ostali sandžački Bošnjaci, ratovali su i ginuli u raznim vojskama i dunjalučkim udesima za razna carstva, kraljevstva i republike, za svačije ciljeve i interese, samo valjda nikada ne za svoje. Ova teza, naravno, nije moje otkriće. Znatno ranije, dublje, suptilnije i pismenije je predstavljena u prozi velikog Ćamila Sijarića, što kroz same sudbine njegovih književnih likova, što kroz dodatnu pišćevu zapitanost nad njima. Dakako, "bolovali" su nad tim usudom i drugi, daleko učeniji i umniji ljudi od potpisnika ovih redova.

No, eto, meni to ratničko viteštvo ljudi iz zavičaja, koje se naknadno vazda razotrkivalo kao opora zabuna i promašena tema, otisne misli na pučinu potrage za odgovorom na šire pitanje – kamo i kome uopšte taj moj narod iz sandžakog podneblja, ti neponovljivi zlosretnici geografije i istorije pripadaju? I u ratovima, koji skoro nikad nisu bili njihovi, i u miru između njih, koji nikad nije bio baš i njihov mir i rahatluk.

I onda se neizostavno sjetim jednog spontanog razgovora u Rožajama s početka sedamdesetih godina prošlog vijeka u kojem je učestvovalo više školovanih ljudi, koji su se s raznih strana sjatili u rodnu čaršiju.

Dežurna meta

Nezaobilazna tema je bilo ono najbolnije - vječito rasipanje ljudi iz zavičaja, da bi jedan od prisutnih, koji je živio u nekoliko sredina, spontano postavio pitanje: **«Braćo moja, a đe je to naše!? U Crnoj Gori i Srbiji smo - „Turci"; u Turskoj - „kauri" ili, u boljem slučaju, „lijepa uspomena na izgubljene osmanske teritorije"(što je magloviti kompliment Kemala Ataturka): na Kosovu smo - „Bošnjaci"- sa naglašenom ogradom; u Sarajevu „muhadžiri, koferaši, Sandžaklije, Crnogorci, Srbijanci... "**

To pitanje je vazda odjekivalo i odjekuje po rožajskoj i ostalim sandžačkim kotlinama i visoravnima, te u širem okruženju, ali ostaje bez odgovora. Svuda su sandžački Bošnjaci nailazili i nailaze na neke zidove odbojnosti, iako su velika većina njih sijali i siju dobre namjere i djela u svim sredinama. Nikad i nigdje nisu otimali, pljačkali, ni zulume činili, u Drugom svjetskom ratu i drugim (ne)prilikama su

Kidanje damara

I kad bi zaiskrila neka ideja o minimalnoj autonomiji za Sandžak, ono nešto identiteta i osjećaja da si svoj na svome a ne tuđinac na rodnoj grudi, to se uvijek dočekivalo na nož - kao jeres, kopča tobožnjih zelenih transferzala i globalnih zavjereničkih projekata, kao neki dežurni povod da se u svakom iole nemirnijem vremenu i gibanjima u užem i širem okruženju (kao što je teroriziranje Sandžaka u sjeni rata u BiH i Hrvatskoj), na stanovnike ove vjetrometine otvara neograničeni lov pa može da ih tlači, proganja, vadi iz vozova i ubija ko hoće.

Poznato je i da je komunistička ratno-politička platforma predviđala autonomiju Sandžaka, pa je u Pljevljima 1943. godine zasijedalo Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Sandžaka (ZAVNOS), ali njegove odluke nisu provedene u poratnoj praksi. Smatra se da je sa krajnje spornim ubistvom poznatog komunističkog i ustaničkog lidera Rifata Burdževića Trše ubijena i ideja sandžačke autonomije, što je bio tek jedan od istorijskih usuda , sa teškim posljedicama po ovaj narod.

Ono spontano, a suštinsko pitanje sa rožajskog sijela iz sedamdesetih godina prošlog vijeka – ima li negdje na dunjaluku zehra zemlje gdje nećemo biti tuđi na tuđem i dežurna meta neprijateljstva, podozrenja ili kakvih sve ne rezervi – nikada nije izgubilo na aktuelnosti. Nažalost, a što pada daleko najteže, ni u Bosni i Hercegovini - koju mi sandžački Bošnjaci bezrezervno doživljavamo kao svoju Maticu i Majku, ma gdje se nalazili - nismo lišeni ničim opravdanih i zasluženih "ograda". E, to je ono što kida damare, pa je i svojevrsna potvrda da ime i misija novina koje upravo imate u rukama itekako imaju smisla.

Bukovica na Savi

■ Munib Jusufović

Da Brčko uopšte dođe u poziciju da bude predmet arbitraže, trebalo je da se desi istinsko čudo otpora na Posavskom koridoru koji je bio žila kucavica između Beograda i tzv. srpskih krajina, i odakle je branioce po svaku cijenu trebalo odbaciti preko Majevice. Međutim, Brčaci su cijeli rat stezali taj koridor, a granitnu odbranu u nemogućim ravničarskim uslovima, postavio je i održao komandant brčanske 108. viteške brigade Ramiz Pljakić, inače Sjeničak, uz napomenu da je svaki treći poginuli i za Brčko bio porijeklom iz Sandžaka. I da je prvi pali branilac bio Sakib Hadžajlić iz Bijelog Polja.

A, opet, uz brčanske heroje je stajao snažan sistem civilne vlasti koji su, tako-reći, na ledini uspostavili Munib Jusufović i Šemso Saković, obojica iz Pljevaljske Bukovice. Bukovica je simbol mnogih, vazda terorisanih i temeljito raseljenih bošnjačkih područja u Sandžaku. Jusufović i Saković su očito stegli srca i rekli: Dosta je raseljavanja! Onda su sa timom svojih saradnika uzorno brinuli o preživljavanju oko trideset hiljada stanovnika na slobodnoj teritoriji, od čega su polovina bili prognanici, i podržavali branioce na zadivljujući način. Zadržavanje tog teritorijalnog i masovnog populacijskog priključka prema gradu učinilo je neizbježnim ulazak Brčkog u arbitražni „bubanj".

čuvali živote i obraz pravoslavnih komšija, a sami na ovim prostorima bili progonjeni i diskriminisani ili pak dežurna meta neobjašnjivog podozrenja.

Pazi, Sandžaklija!

Kada se u bosanskim čaršijama kaže **Hercegovci, Krajišnici, Posavci, Podrinjci, Sarajlije** – to je regionalna odrednica, koja asocira na neke zavičajne ćudi, vrline, pa i mahane, ali sve u bezazlenom, relaksacionom smislu. A kad se kaže "**Sandžaklije"**, to je već ozbiljnije karakterno sortiranje, upozoravajuća "etiketa" s nekakvim podozrivim slojem i negativnim predznakom: Pazi, Sandžaklija! Nešto što je ko zna sve kako i zašto nastalo, ali je postalo toliko uvriježeno da ga uopšte ne treba obrazlagati.

Hajde, i nekako se to preturi kad naleti u kontekstu kafanskih naklapanja - od protuha kojima je smisao života da kažu ono što će nekog da zapeče, pa kao vrhunsku mudrost zajedljivo saspu: Dosta je i ovih Sandžaklija! A zašto i po čemu nas je dosta? To, naravno, niko neće i, zapravo, ne zna da objasni, jer se ne može objašnjavati nepostojeći grijeh. A najčešće se, na žalost, taj iracionalni animozitet podgrijava od političkih i nekih drugih vrhuški, pa ga onda prigrle ulica i kafana. Navešću jedno lično iskustvo, razgovor sa starim znancem, univerzitetskim profesorom, koji me je izbacio iz takta:

- Znaš, ti lično si meni veoma drag – glasila je priprema za "ujed" – **ali su Sandžaklije zaista pokvarile strukturu stanovništva Sarajeva, ubile onaj duh kojem se divila cijela nekadašnja Jugoslavija.**

Uistinu me začudilo da tako rezonuje osoba akademskog statusa i intelektualnog renomea. Ali, nije mi bilo prvi put da čujem tu tezu, pa sam bijes uspio upakovati u rutinski odgovor za te neprilike:

- Razumijem te, stvarno su Sandžaklije ubijanjem tog duha načinili veći zločin od Plavšićke, Koljevića, Karadžića i ostalih, koji su taj duh, za kojim cviliš, odnijeli na brda i odozgo, baš onako "produhovljeno", masakrirali Sarajevo. Pa bi ga sigurno i dokrajčili da ga u znatnoj mjeri nisu odbranili i oni koje nazivaš ubicama sarajevskog duha.

Muftija Pljevaljski - ponos bosanski

Ipak, uzburkani nemir nije mi dao da pribrano idem dalje i dublje, pa dotičnog priupitam da li zna da je Sandžak do Berlinskog kongresa 1878. godine sa Bosnom i Hercegovinom činio jedinstven teritorijalno-politički i duhovni prostor? Da li zna da je odlukama tog kongresa Sandžak otrgnut od matice BiH, koja je dodijeljena Austrougarskoj, a on sam rastrgan između Srbije i Crne Gore, što je najveći istorijski udes i Sandžaka i Bošnjaka uopšte?Da li zna da je dostojanstven otpor svim tim trganjima i okupaciji Bosne i Hercegovine od strane Austrougarske, u vrijeme najvećeg uspona te carevine, predvodio **pljevaljski muftija Mehmed ef. Šemsikadić**? Stigao je do Sarajeva i do Tuzle, sa hiljadama sandžačkih dobrovoljaca, kojima su se masovno pridružili i stanovnici tih i drugih bosanskih mjesta.

Jer, kad taj neprebolno „ožalošćeni za duhom" i nemali broj njemu sličnih tako grubo brkaju osnovne pojmove iz jučerašnjeg džehenema Bosne, ima li smisla vraćati ih stotinu godina unazad na jednog Šemsikadića i objašnjavati im da je pljevaljski muftija grandiozna personalna paradigma, koja simbolizuje osjećaje svih sandžačkih Bošnjaka prema Bosni kroz vijekove? Da onaj berlinski istorijski udes kojim je Sandžak otrgnut iz krila Majke i dodatno sam rastrgan, nije uspio istrgnuti Majku Bosnu iz sandžačkih srca i da je ništa i nikad odatle istrgnuti neće?!

Propagandna podjela

I ničim zaslužene priče o Sandžaklijama, kao nekakvim tuđincima, remetilačkim faktorima, podjarmljivačima i parazitima u BiH, nastale su u propagandnim kuhinjama uoči posljednje agresije na BiH, s ciljem razvodnjavanja snaga za njenu odbranu. A po toj inerciji će i nakon rata Sandžaklije biti dežurni krivci za sve nevolje i zla: slab povratak izbjeglih Sarajlija i obnovu multietničnosti, sivu ekonomiju, mafijaštvo .... Naravno da je pojedinaca sandžačkog porijekla bilo i ima u svemu tome, ali sigurno ne u razmjerama većim od starih Sarajlija, Podrinjaca, Krajišnika i ostalih.

Pošto su sve te priče očito nailazile i nailaze na plodno tle, ne treba ih ni potcjenjivati, već činjenicama raskrinkavati izmišljenu krivicu i nepostojeći grijeh, a čega smo se i sami nedopustivo ustručavali i ostavljali prostor za sopstveno sataniziranje. Mora se, naprimjer, podsjećati da su sandžački Bošnjaci na području Sarajeva masovno učestvovali u odbrani, te da je svaki četvrti poginuli za odbranu glav-

nog grada porijeklom iz Sandžaka. Među palima su i 43 momka iz sela Dolići, kod Sjenice, koje je imalo samo 80 kuća. Svi su bili dobrovoljci, koje je nosio u duši i umu duboko ukorijenjen osjećaj da prvi put u istoriji ratuju za svoju domovinu i za svoje ciljeve. Niko nema pravo taj osjećaj naknadno oduzimati.

Treba podsjećati da je Prijepoljac **Sefer Halilović** bio prvi komandant Armije BiH u nastajanju, kad je bilo najteže, da je Tutinac **Ramiz Dreković** bio prvi komandant Petog korpusa, koji je otpisanu Bosansku krajinu istrgnuo iz razjapljenih čeljusti raznih geopolitičkih i ratnih nemani, a kasnije komandovao i Četvrtim korpusom, da je Petničanin **Selmo Cikotić** bio komandant operativne grupe „Zapad"- Bugojno, a kasnije ministar odbrane, da su mnogi drugi komandanti porijeklom iz Sandžaka odvažno preuzimali odgovornost i dali nemjerljiv doprinos opstanku BiH.

Ganić – spasilac

Treba podsjećati i na istorijsku misiju Rožajca po porijeklu, člana tadašnjeg Predsjedništva BiH, Ejupa Ganića i na dramatične događaje od 2. i 3. maja 1992. godine kada je u Sarajevu počeo da bjesni rat, a predsjednik R BiH Alija Izetbegović se našao u zatočeništvu u Lukavici. Tada je bilo ozbiljnih priprema i izgleda da u opštem metežu Fikret Abdić, također član Predsjedništva i Miloševićeva marioneta, preuzme vlast u BiH i definitivno je sahrani. Međutim, Ejup Ganić je u odsudnom trenutku preuzeo odgovornost za sudbinu zemlje i manirom najvećih državničkih autoriteta jasno i glasno upozorio i Beograd i cijeli svijet da legalno izabranog Predsjednika nezavisne i suverene države, u njegovoj državi, u zatočeništvu drži vojska druge države. Nisu izostale odgovarajuće međunarodne reakcije koje su pomogle da se jedno od najdramatičnijih ratnih iskušenja prevlada.

Od Pazara do Bihaća

U Sandžaku - rodnoj grudi, gdje smo zbog svih opisanih geopolitičkih rastrgnuća i istorijskih udesa, znanto prorijeđeni ali, nekim čudom nad čudima, ne i nestali. I gdje, zajedno sa onima koji su tamo ostali, moramo biti znatno agilniji i djelotvorniji na intelektualnom, kulturnom i privrednom planu, svakako i na osnovu koncepta evropskih regija koji uključuje i prekogranične projekte i inicijative.

Trebamo sopstvenim idejama i djelima dati šansu sadašnjim režimima Crne Gore i Srbije da dokažu i nama i svijetu da su se zaista ratom siljali pogubne mitomanije i mraka prošlosti i da su uistinu spremni na zajedničku, ravnopravnu i partnersku gradnju civilizovane, dostojanstvene i ljudske budućnosti. Zašto Sandžak, umjesto vječnog žarišta podjela, stradanja, podozrenja i odlaženja, sada ne bi postao važna spona povezivanja cijelog regiona?

Ništa manje nije ni naša Matica Bosna i nećemo ni od koga tražiti dozvolu da je zovemo Majkom, ma gdje bili. Ona nam je to u srcima i damarima. Kome nije jasno, neka se ne maša etiketa, već se malo raspita, i dobiće pregršt već navedenih i drugih dokaza i činjenica: od Novog Pazara do Pljevalja, od Bihaća do Zvornika,

A ja, kao Sandžaklija i Brčak, pogotovo nemam pravo prešutjeti nešto što se, opet na podstrek političkih vrhova, organizovano prešućuje i zaboravlja: Ejup Ganić je predvodio i Federalnu komisiju za arbitražni proces za Brčko i zajedno sa svojim brčanskim saradnicima dao nemjerljiv doprinos da grad, poznat kao „**sjeverna kapija Bosne**", bude izdvojen iz RS-a i postane dio neutralne administrativno zajednice – Brčko distrikta BiH.

Tada je načinjeno čudo podizanja „**mrtvog konja**", kako su novinari nazvali Ganićev zadatak, asocirajući na nebrigu bošnjačkog vrha za ovo područje tokom višegodišnjeg arbitražnog procesa. Arbitražna odluka o formiranju Distrikta, koji će kasnije ubjedljivo prednjačiti po povratku predratnog stanovništva i postati izuzetno prosperitetna zajednica, smatra se jedinim ozbiljnim diplomatskim uspjehom ideje BiH, rijetkom pobjedom koja nije skupo plaćena krvlju.

Progon iz prvog safa

Također je poznato da su prvi ozbiljniji poratni investitori u privredno oživljavanje BiH bili sandžačkog porijekla. Isto se može reći i za najveću medijsku kompaniju, sa jakim dnevnim listom, koji je postao jedan od zaštitnih znakova ove zemlje. Sandžački kadrovi su dali snažan pečat razvoju javnih univerziteta i formiranju prvih i najuglednijih privatnih univerziteta. I mnogo, mnogo toga još prvog i važnog u poratnoj obnovi i stasavanju BiH je došlo sa sandžačkom etiketom. Ali, ne onom pogrdnom, koju izmišljaju i lijepe zlonamjernici, već najplemenitijom i najdragocjenijom za ovu zemlju.

Naravno, poznata su i imena mnogih drugih ovdje nepomenutih armijskih komandanata sandžačkih korijena koji su još za vrijeme rata marginalizovani, kao što je i dr. Ejup Ganić naprasno postao žrtva besprizorne političke egzekucije. Pa i u takvom statusu on je, odvažnim odbacivanjem montirane optužnice za navodne ratne zločine, počinjene istih onih 2. i 3. maja, kada je na ivici ponora spašavao zemlju, odnio još jednu veliku ličnu, ali istovremeno još i veću pobjedu države Bosne i Hercegovine i svog naroda, čiji se politički vrh prema njemu prethodno ponio kažnjenički.

Uzgred, u tom vrhu, odnosno prvom safu vlasti, isuviše dugo i isuviše temeljito nema mjesta za Bošnjake sandžačkog porijekla da bi se to smatralo sasvim slučajnim. Eto još jednog razloga da se sve one prethodno navedene činjenice uporno ponavljaju kako bi se suzbilo dugo ukorijenjivano, a ni na čemu utemeljeno pravo da se na sandžačke Bošnjake gleda s podozrenjem i „s visoka". I da se ono pitanje, koje je naslov i glavni motiv ovog teksta – A đe je to naše? - punim plućima i glasom odgovori: U našem zavičaju Sandžaku i u našoj Državi i Majci – Bosni i Hercegovini! ◆

Kada se u bosanskim čaršijama kaže Hercegovci, Krajišnici, Posavci, Podrinjci, Sarajlije – to je regionalna odrednica, koja asocira na neke zavičajne ćudi, vrline, pa i mahane, ali sve u bezazlenom, relaksacionom smislu. A kad se kaže "Sandžaklije", to je već ozbiljnije karakterno sortiranje, upozoravajuća "etiketa" s nekakvim podozrivim slojem i negativnim predznakom: Pazi, Sandžaklija! Nešto što je ko zna sve kako i zašto nastalo, ali je postalo toliko uvriježeno da ga uopšte ne treba obrazlagati.

Intervju: akademik Muhamed Filipović,
predsjednik Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti

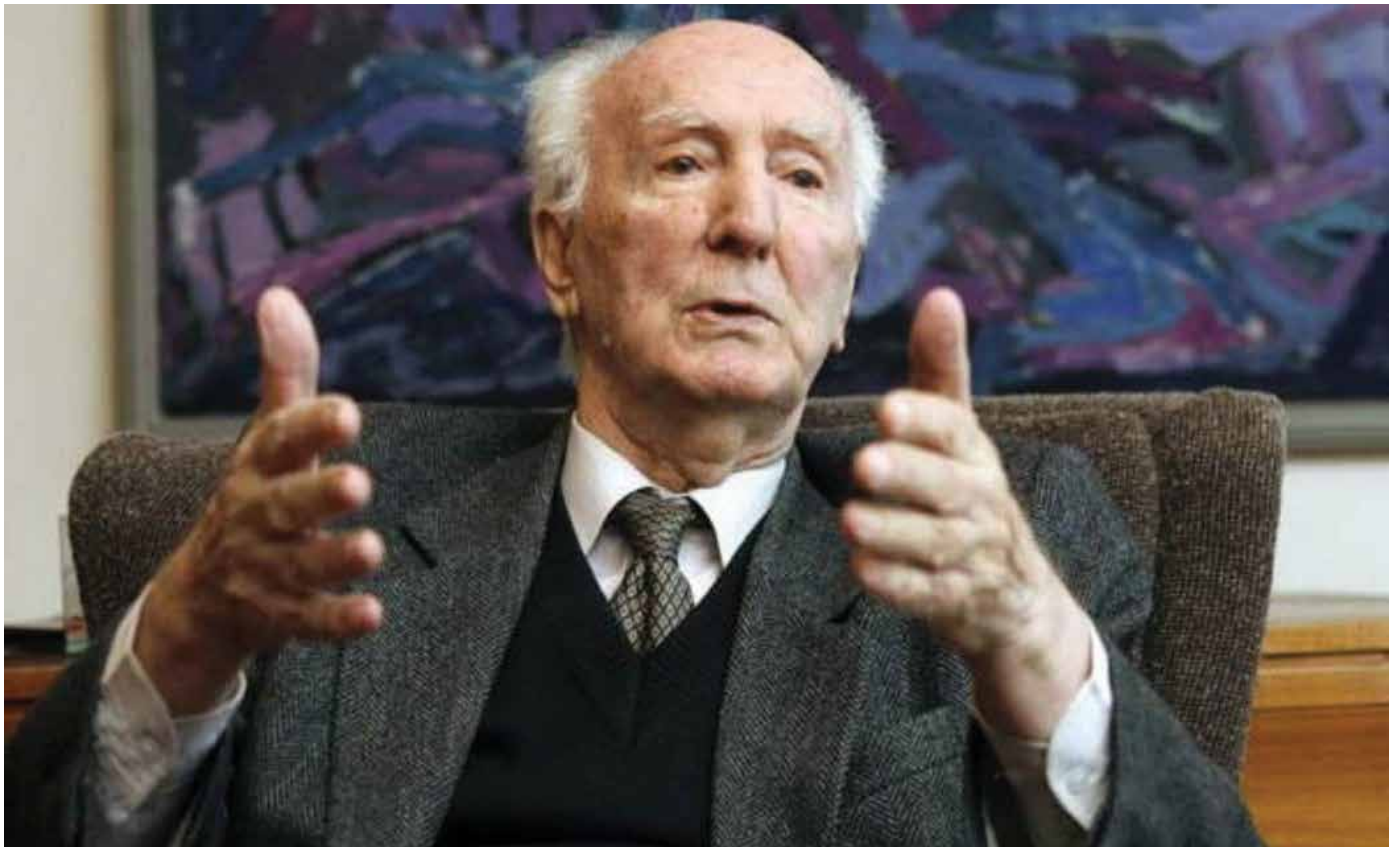

BANU je osnovana u Novom Pazaru, jer je jedan od centara bošnjačkog života

Iako u poodmaklim godinama jedini je on na čelu BANU mogao naslijediti takvog naučnog i moralnog autoriteta kakav je Ferid Muhić ● Stvaranje najviše bošnjačke naučne institucije, po njemu je ulazak u jednu novu eru, jer je Bošnjacima, koji su držani pod kontrolom, dozvoljavano formiranje samo vjerske, humanitarne i folklornokulturne organizacije ● BANU nije opozicija ANUBiH ● Šta kaže o bošnjačkim političarima, šta o Islamskoj zajednici BiH, ali i o muftiji Zukorliću ● Zašto od potraživanja Sutorine možemo imati samo štete i kako je i od koga osporavan kao diplomata

■ Razgovarao: **Ekrem Lekić**

Uvaženi akademiče, čestitamo Vam na nedavnom izboru na mjesto predsjednika Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti? Možete li, za čitatelje „Damara“, napraviti presjek stanja unutar BANU-a, koje ste zatekli te reći šta namjeravate uraditi u Vašem mandatnom periodu?

- Zahvaljujem na čestitiki povodom izbora za Predsjednika BANU, uz napomenu da mi je taj izbor, kako sam to već rekao u intervjuu „Avazu“, pao dosta teško kako zbog ostavke gospodina Ferida Muhića, kojeg veoma cijenim i kao intelektualca i kao čovjeka, tako i zbog mojih poodmaklih godina. Meni je 86 godina i u tim godinama je logično da se čovjek oslabađa postojećih angažmana i privodi stvari kraju, a ne da preuzima nove terete na svoja umorna pleća. Međutim, ja sam odgovorio zahtjevu mojih kolega, zbog interesa same BANU. Ona je od najvećeg interesa za naš narod i znači prvi njegov veliki iskorak u jednu novu eru i novi način rada za stvaranje trajnih temelja egzistencije Bošnjaka u cjelosti, a nastala je pod teškim općim i posebnim okolnostima za nas Bošnjake. Poznato je koje je i kakve, i sa kojih strana, BANU imala teškoće, prešućivanja i osporavanja u započinjanju rada. Ali, valja je svakako održati, razviti, što se kaže staviti na noge i osposobiti da se razvija, sukladno našim potrebama i intelektualnim snagama i moćima. Za jedan narod, koji do sada nije stvorio ni jednu značajnu naučnu instituciju, koji je bio stalno potiskivan, pritiskan, negiran i onemogućavan, kojemu su uvijek nametana mjerila, granice i rješenja u najbitnijim aspketima njegovog postojanja, važno je istrajati u stvaranju jedne takve institucije kao što je BANU, najviše naučne institucije jednog naroda. Pogotovo što za to imamo ogromnu potrebu i dovoljno intelektualnog potencijala, koji takvu instituciju može nositi, kako bi mi Bošnjaci, nakon svih naroda na ovim prostorima imali svoju Akademiju. Neki od njih imaju i po tri takve institucije, a nama je stvaranje takve institucije bilo onemogućavano i držani smo pod kontrolom onih, koji su samo djelomično bili zainteresirani za rad do sada postojeće Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Ono što smo smjeli i mogli stvarati bile su samo vjerske, humaniratne i folklornokulturne organizacije. Stvaranjem BANU smo radikalno prekinuli sa stanjem naše pretpostavljene i nametnute nam inferiornosti i potisnutosti u skrivene kutove strukture naših naučnih i umjetničkih organizacija višeg ranga. To su razlozi zbog kojih sam prihvatio da jedno vrijeme radim ovaj posao i da pokušam, uz pomoć kolega koji su mi i dali podršku, uspostaviti po prvi put jednu europski koncipiranu naučnu i kulturnu organizaciju, sa najvišim ciljevima u oblasti naučnog obrađivanja naše historije, kulture, umjetnosti i života našeg naroda uopće, i to na prostorima naših matičnih zemalja Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore i ostalih balkanskih zemalja u kojima Bošnjaci danas žive, zbog obimnog prisilnog raseljavanja u cijelom svijetu.

Stvaranjem BANU smo radikalno prekinuli sa stanjem naše pretpostavljene i nametnute nam inferiornosti i potisnutosti u skrivene kutove strukture naših naučnih i umjetničkih organizacija višeg ranga.

Zašto je BANU formirana u Novom Pazaru, a ne u Sarajevu. Ima li to veze sa situacijom unutar Akademije nauka i umjetnosti BiH?

- BANU je formirana u Novom Pazaru, odnosno na prostoru Sandžaka, zbog povoljnih prilika koje su tamo nastale za stvaranje jedne takve institucije, zbog činjenice da su Bošnjaci u Sandžaku na svojoj zemlji, da je Sandžak - a time i Srbija, kojoj Sandžak danas pripada - matična zemlja ne samo Srba nego i Bošnjaka. Pokret za emancipaciju Bošnjaka u Sandžaku je u očitom usponu, i da naglasimo da BANU pripada svim Bošnjacima, a ne samo onima iz Bosne i Hercegovine. Bošnjaci Sandžaka su pokrenuli emancipatorski pokret za stvaranje sistema obrazovnih, socijalnih i kulturnih institucija svog naroda i u tome postigli značajan napredak, što je stvorilo povoljnu atmosferu i uvjete za formiranje BANU baš u Novom Pazaru, jednom od važnih centara bošnjačkog života. Druga okolnost je sadržana u činjenici da u Sandžaku nije bilo otpora ovom koraku, kao što je to bilo u Bosni i Hercegovini, u kojoj su određene institucije, koje žive i rade pod kontrolom političkih stranaka i njihovih ideologija, bile protiv svake inicijative i napretka u toj sferi, zadovoljavajući se stanjem kakvo traje već godinama. Kao najviša institucija nauke i mišljenja uopće, BANU, kao i svaka akademija, ne može biti pod bilo čijom ideološkom ili političkom kontrolom i mora biti otvorena za sve načine i mišljenja, a to znači da mora slobodu mišljenja čuvati iznad svih drugih načela. Zbog duboke involviranosti mnogih bošnjačkih intelektualaca u politici i navike da djeluju pod kontrolom stranaka, nisu u Sarajevu postojali uvjeti da se stvara institucija kakva treba da bude BANU. BANU mora biti otvorena, nepolitička, strogo naučna i intelektualna institucija, mjesto njegovanja najviših ideja i ciljeva nauke i stvarlaštva i čuvar slobode mišljenja i uvjerenja. Zbog toga je normalno da se ovakva institucija osnuje ondje gdje za to postoje najbolji uvjeti. To ne dovodi BANU ni u kom smislu u opoziciju, niti je stavlja izvan općeg konteksta naučnog i duhovnog napora za emancipaciju Bošnjaka, što je njen osnovni cilj. Ona se ne veže za lokalne uvjete, ali joj zasigurno omogućava da djeluje na cijelom prostoru na kojem Bošnjaci žive. BANU ni u kom smislu nije u opoziciji prema Bosni i Hercegovini i ANUBiH. Naprotiv, ona će rasteretiti ANUBIH u smislu u kojem ona pokazuje očiglednu insuficijenciju moći i želje da odgovori na neke bitne zahtjeve u oblasti istraživanja bošnjačke povijesti, kulture, običaja i uopće našeg, bošnjačkog života.

Kako procjenjujete djelovanje ljudi koji danas vode ANUBiH i, s tim u vezi, koja je uloga i koje su mogućnosti BANU-a?

- ANUBiH je trebala i to kao nuždu, da dobije jedno novo, otvoreno i adekvatno vođstvo, prije svega ono koje će biti svjesno toga šta je uopće jedna akademija, odnosno da akademija nije ustanova, preduzeće ili nečija prćija, nego zajednica naučnika, koja im pomaže da razviju i ostvaruju svoje naučne ambicije i programe rada. To nije bilo moguće u situaciji kada je jedan čovjek i nekoliko ljudi oko njega, vodilo godinama

ANUBiH i to po načelima kako se vodi jedna radna organizacija. Da stvar bude gora, nema uvjete za rad, jer niko nije finansirao njen naučnoistraživački rad, niti je imala šta ponuditi na tržištu intelektualnih proizvoda. Stoga je ANUBiH morala degenerirati u onom smislu u kojem jedna akademia uvijek mora da ima najviše i najbolje odabrane ciljeve i sadržaje svoga rada. Nadam se da je učinjen značajan pomak već time što je biranje vođstva došlo u normalne tokove i što se vrši ne po volji nekih ljudi, njihovih kombinacija i interesa, nego na temelju principa koji utemeljuju ANUBiH. Već sam rekao da BANU nije opozicija ANUBiH niti ona ulazi u domenu njenog rada, ali njen rad može veoma mnogo doprinijeti i boljem i konkretnijem radu ANUBiH.

Kako vidite sukob unutar Islamske zajednice u Sandžaku i šta mislite o muftiji Zukorliću?

- U uvjetima kada je Islamska zajednica gotovo jedina institucija koja djeluje na cijelom prostoru na kojem žive Bošnjaci, a da u principu nije unaprijed politički rezervirana, odnosno da mora biti izvan politike, njen rad ima veliki značaj. Međutim, Islamska zajednica mora biti načisto da je u proteklom periodu bila uveliko inficirana bolestima savremenog doba i okruženja u kojem živimo. Zbog toga se ona mora jasno i konkretno ograditi od izraženih tendencija da se i ona pretvara u neku vrstu crkve. Pokušava držati monopol na interpretaciju vjere, njeno prakticiranje i ponašanje muslimana, da uzima na sebe ulogu posrednika između sadržine i smisla vjere i vjernika i jedini tumač ispravnosti vjerovanja. Druga teška bolest IZ-e, kao organizirane strukture, sastoji se u njenoj političkoj angažiranosti i ovisnosti od političkih faktora. To je nedopustivo i Islamska zajednica - ako želi da služi islamu i vjernicima - ne smije vjeru i vjernike razvrstavati na politički podobne ili nepodobne, zbog čega ni nijedan član ulemanskog staleža, a pogotovo onaj koji vrši funkciju u islamskoj zajednici ne smije biti član, a kamoli visoko postavljeni i angažirani član jedne političke stranke, odnosno jedne stranke, jer je nedozvoljeno da se bilo koja stranka identifikuje sa islamom. O Zukorliću imam najbolje mišljenje, osobito kad se radi o njegovom nastojanju da se bošnjački narod u Sandžaku izvuče ispod negativnog utjecaja politike koju je slijedio. Vezanje Bošnjaka u Srbiji za politiku srpskih nacionalističkih stranaka je loša, negativna stvar, koja ne doprinosi emancipaciji Bošnjaka i poboljšanju njihovog položaja i uloge. Ona koristi samo interesima protagonista takve politike.

U žiži ste javnosti zbog Vaših stavova o pitanju Sutorine i koliko je potraživanje Sutorine zbilja formalno-pravno opravdano? Koje konsekvence mogu iz toga proizići i kako se to pitanje može odraziti na odnose u regionu općenito, kao i na Sandžak?

- Već je sada jasno da je cijela kampanja oko Sutorine bila unaprijed izgubljena stvar, kao i da je donijela štetu našem narodu i državi. Bosna i Hercegovina je dobila međunarodno priznanje u formi državne tvorevine tek sa međunarodnim priznanjem Federativne Republike Jugoslavije, a unutar te tvorevine je problem Sutorine dobio svoje legalno, mada ne znači i opravdano rješenje. Zbog toga nema nikakve međunarodnopravne osnove za pokretanje tog pitanja, koje može donijeti neprijatnosti i štete našoj zemlji. Ona time postaje, na novi način, predmetom manipulacija, dolazi u sukob sa drugim narodima i državama i stupa u mogući konflikt sa općeprihvaćenim stavom da na Balkanu više ne može biti teritoriajlnih promjena između međunarodno priznatih država. Lansiranje tog pitanja je bilo samo pokušaj spinovanja javnosti u jednom, u biti lažnom patriotskom pravcu. Tu nema nikakvog patriotizma, nego samo dosta neznanja, ličnih ambicija nekih ljudi ili kolektivnih zabluda, koje su nam se već ranije znale teško osvetiti.

Bošnjaci Sandžaka su pokrenuli emancipatorski pokret za stvaranje sistema obrazovnih, socijalnih i kulturnih institucija svog naroda i u tome postigli značajan napredak, što je stvorilo povoljnu atmosferu i uvjete za formiranje BANU baš u Novom Pazaru, jednom od važnih centara bošnjačkog života.

Oni koji Vas kritiziraju smatraju da „imate veliki ego zbog kojeg ste i imali sukobe u svojoj karijeri i sa sistemima, pojedincima, političarima, institucijama...“. Ipak, Vi ste, koliko se sjećam uvijek podastirali veoma valjane argumente. Šta biste odgovorili kritičarima koji navode ovaj argument?

- Ne znam šta zapravo mislite kad kažete da imam veliki ego. Ako mislite da imam osjećanje ponosa, samopoštovanja i bosanskog tradicionalnog nama, kojeg čuvam kao najvažniju vrijednost u našem bošnjačkom načinu života - to je tačno. Pripadam jednoj od najstarijih i najuglednijih bošnjačkih porodica. Moji su preci bili sandžakbezi i Kliškog i Krbavskog sandžaka, Alajbezi u Ejaletu Bosna i uspješno su ratovali i branili zapadne granice Bosne kroz tri stotine godina. Mnogi moji preci su ginuli za Bosnu i u Bosni, ali i po cijelom Osmanskom carstvu, kojeg smo bili dio. Nikada se ni jedan Filipović nije našao na tuđoj strani, niti je počinio bilo koje vrste izdajstvo, prevaru ili slično. U Narodno-oslobodilačkom ratu smo svi, do zadnjeg, bili partizani i nijedan nije služio ustaškoj, domobranskoj, njemačkoj ili bilo kojoj kvinslinškoj sili, ali su mnogi poginuli boreći se za slobodu zemlje i pravo našeg, bošnjačkog naroda, na opstanak i ravnopravnost. Da nije bilo takvih, svi mi Bošnjaci bi bili istrijebljeni kao saradnici opkupatora. Ustaše su ubile mog oca, ubijena su mi i braća Ifet i Ismet, kao što je stradala i moja sestra Ćamka, a svi smo bili u partizanima. Nikada nismo uzeli ni zrno tuđeg žita, ni komad letve ili denjak vune, ali jesmo izgubili silno bogatstvo u paljevinama naših odžaka, konaka, kuća i drugih zgrada, kao i kroz pljačku naše ogromne imovine. Mi nismo nikada zažalili ni za čim, jer nam se sloboda nije mogla uporediti ni sa kakvim blagom. Ja nisam nikada imao ni jednu lukrativnu poziciju, stalni honorar ili privilegiju. Nisam uzeo ni jedan jedini dinar javnog novca ako ga nisam krvavo zaradio, a sve što mi je neko ponudio odbio sam sa indignacijom. Naravno, sve to nije sprječavalo mnoge ljude da o meni šire najgore laži, a ja sam smatrao da oni koji se imaju razloga češati iza uha, moraju o meni govoriti tako, jer sam živi primjer da čovjek može živjeti pošteno i časno.

Možete li komentirati izjavu Rasima Ljajića, koji je, o vraćanju Vojisla-

va Šešelja u Haag, rekao: - Nas nisu pitali kada su puštali Šešelja. One garancije koje smo mi dali bile su pod uslovom da ih on prihvati, kao što je trebalo da prihvati i uslove koje je postavio Haški tribunal za privremeno puštanje na slobodu. Na sve to se nisu obazirali, a sada su donijeli odluku koja će ponovo biti problematična!

- Sa Šešeljem se događa ono isto što se događalo sa cijelom farsom o tobožnjem suđenju za počinjene zločine. O tome sam rekao i napisao toliko toga da mi je mučno više da govorim. U našoj zemlji su nizašta, bez razloga, bez povoda i bilo kakve provokacije, pobili na najgori način, stotinu hiljada ljudi i - nikome ništa!? Najveći broj ubijenih su bili civili ili su bili u statusu civila, a protjerano je 700.000 ljudi sa svoje zmelje i totalno opljačkano. Za sve to osuđeno je nekoliko desetaka bezveznih ljudi, a glavni zločinci, planeri tog klanja, odlaze sa scene uz slavu i talambase, slično onoj vrsti slave koja se pravi danas i Miloševiću i Ćosiću, a u tom kontekstu i Mihajloviću itd. Ljajića ne želim ni pominjati ni komentirati.

Kakva je, po Vašem mišljenju, trenutna bošnjačka politika i ima li je uopće u smislu da postoji izvan stihijskih i dnevnopolitičkih događaja? Kakva bi ona trebala biti i ima li neko ko bi to mogao ponijeti svojim znanjem i ugledom, svojom harizmom?

- Nadam se da ste zapazili kako sam u nekoliko zadnjih godina objavio barem tri knjige u kojima sam pokušao izložiti potrebu za stvaranje jedne konzistentne svebošnjačke politike. Isto tako, pokušao sam da organiziram Bošnjački sabor i napisao hrpu radova i dokumenata u cilju pripreme takvog skupa. Polazio sam od istine da je Sabor iz 1993. godine odigrao istorijsku ulogu upravo u smislu da je nametnuo bošnjaštvo kao osnovu i izvor bošnjačke politike. To je bio veliki iskorak u budućnost i nije bitno što tada vodeći ljudi bošnjačke politike nisu poštovali taj stav i što su izdali osnovu bošnjaštva, za koju su Bošnjaci masovno ginuli, a to je odbijanje svake podjele teritorije Bosne i održanje nedjeljivosti naše države. Međutim, kako samozadovoljni i obogaćeni političari nemaju interesa za vođenje politike u interesu naroda, a ne znaju ni politički misliti, oni su onemogućili čak i da se povede rasprava o bošnjačkoj politici i u tome su im svesrdno pomogli nadriintelektualci iz organizacija koje su stvorene da budu prenosioci zvanične stranačke politike u bošnjačku javnost. Ono što se zbiva dokazuje da će se opća kriza stanja u našoj zemlji razvijati i to nepovoljno za vladajuće strukture. Možemo se nadati da će konačno doći do odlučnijeg obračuna bošnjačke javnosti i politike, koja se u njeno ime danas vodi, da će prestati odvratni klijentelizam (ovisnosti od vlasti bogatih i moćnih) koji je danas glavna odlika načina života i mišljenja naših ljudi.

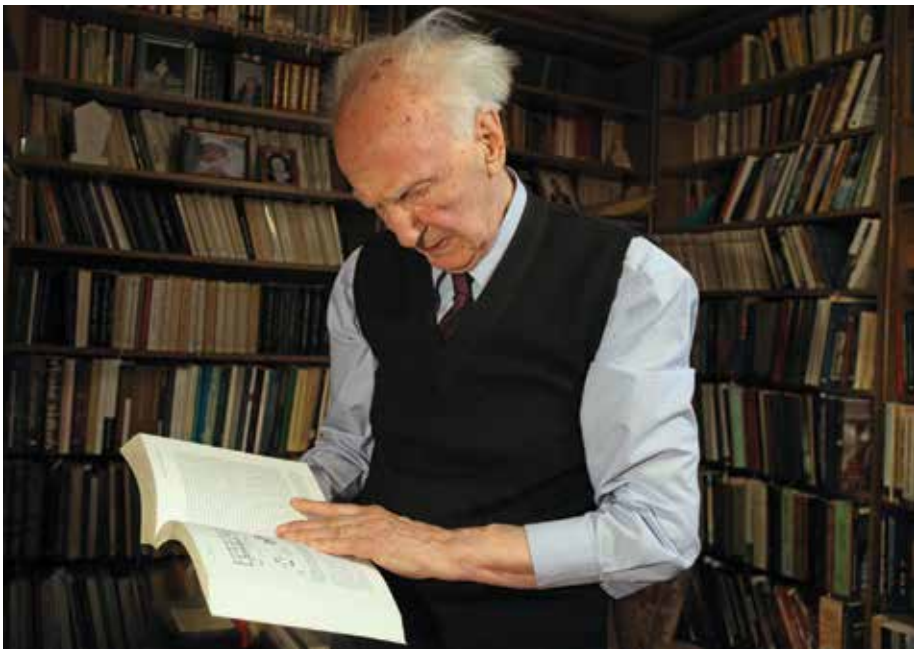

Žalost i sramota

Kako komentirate aktualnu političku situaciju u BiH?

- To što Vi nazivate situacija, ja bih nazvao žalost i sramota! To nije više sramota našeg političkog establišmenta, nego svih nas! Dopustili smo da nam zemlja, narod i država spadne na ove grane. Da nema slobode, prava, pravde; da se ne poštuje zakon, da radi šta ko hoće, da se pljačka i grabi kako kome dopadne pod ruku i da građani nemaju nikakvog uporišta za svoja prava u zakonu, institucijama ni u cijelokupnoj političkoj, socijalnoj i psihološkoj situaciji i načinu rada države, gdje bi mogli barem da se požale, ako već ne mogu da dobiju pravdu.

Svojevremeno ste, kao ambasador BiH u Velikoj Britaniji, bili proglašeni najboljim ambasadorom u toj zemlji, mislim u listu „Diplomat“. Za to vrijeme, ovdje su Vas prozivali zbog fraka koji ste platili državnim parama? Kako sada gledate na svoju diplomatsku epizodu i možete li usput prokomentirati stanje u diplomaciji?

- Poznato je da nisam želio u diplomatsku službu. Ali, nakon Bošnjačkog sabora, koji je spriječio stvaranje male bošnjačke državice u čemu sam igrao bitnu ulogu, postao sam pretežak za političko vođstvo. Oni su neoprezno dopustili da postanem član Ratnog predsjedništva i Državne delegacije za pregovore u Ženevi. Kako nisam dopuštao nikakve pregovore o jedinstvu zemlje, trebalo me udaljiti iz Ženeve i onemogućiti mi utjecaj u politici, a najlaškši način je bio moj odlazak u diplomatsku službu, kada više nemam pravo miješanja u politiku vlade, osim da joj služim. Dijapazon djelovanja mi je time ograničen. Rahmetli Alija Izetbegović me je pozvao i rekao da mi ne može garantirati sigurnost zbog nekih ljudi koji rade na svoju ruku i da je sa Harisom Silajdžićem dogovorio moj odlazak van zemlje, u diplomatiju. Rekao sam mu da ja ne bih išao, ali da će u toj stvari zadnju riječ imati moja žena i djeca. Oni su mi rekli: „Idi stari, ubit će te!“

Tako sam pristao. Dodatni motiv mi je bilo razočaranje u ponašanje socijaldemokrata, od kojih je njih troje mojim zalaganjem ušlo u Predsjedništvo, ali oni nisu prihvatili moj stav da opozicija, ako već ulazi u vladajuću strukturu, treba da zauzme mjesto premijera, jer su imali većinu u Predjedništvu (5:2) i mogli su diktirati novu osnovu za pregovore o miru. Poslan sam u Švajcarsku, a Švajcarska vlada ne vodi vanjsku politiku i ograničava se na djelovanje preko Crvenog krsta. Unatoč tome, u Švajcarskoj sam organizirao grupu utjecajnih lobista i uspio da iznudim raspravu u Parlamentu o Bosni i Hercegovini, uz svjedočenje pouzdanih svjedoka. Ministru Flaviju Plazzotti sam rekao da ne želim propagandu i da će o tome šta se zbiva u zemlji govoriti moralni autoriteti, a ne političari. Kao nesporne moralne autoritete sam predložio reisu-l-ulemu Mustafu Cerića, nadbiskupa Vrhbosanskog kardinala Vinka Puljića i najuglednijeg pravoslavnog epi-

ANUBiH je godinama vodio jedan čovjek i to po načelima kako se vodi jedna radna organizacija. Da stvar bude gora, nema uvjete za rad, jer niko nije finansirao njen naučnoistraživački rad, niti je imala šta ponuditi na tržištu intelektualnih proizvoda.

skopa Travunskog Atanasija. Znao sam za radikalizam Atanasija i predviđao da će jadikovati o srpskim žrtvama i progonima Srba, a Ceriću i Puljiću sam savjetovao da govore istinu i umjereno, bez optuživanja naroda, historije i sl. Naša taktika je u potpunosti uspjela. Parlament je podržao našu vladu i donio odluku da se hitno otvori Ambasada Švajcarske u Sarajevu i da se Karadžiću zabrani ulazak u zemlju. Tadašnji ministar inozemnih poslova, rahmetli Irfan Ljubjankić, bio je oduševljen ovim jedinstvenim uspjehom. Došao mi je u posjetu i tom prilikom zatražio od mene da idem u London. Znajući da je London najvažniji centar politike za nas, pristao sam i početkom juna 1995. godine doputovao u London. Istina, još u Bernu sam osjetio negativan stav nekih predstavnika SDA prema meni. Oni su smatrali da su vlasnici države, da oni treba da vode ambasadu, da se sa njima moram konsultirati o svakom potezu ... Naravno, nisam pristao na takvu privatizaciju i stranačku zloupotrebu ambasade kao institucije države, koja pripada svim državljanima. Tada su mi počeli prigovarati da nisam dobar musliman, da nisam stavio u kabinet sliku Alije Izetbegovića i naložio da žensko osoblje bude pokriveno, kao i da sam zaposlio jednu Hrvaticu i Srpkinju, a imao sam uz to i čovjeka, koji je vodio nekakvu svoju politiku i održavao veze iz prethodnog režima. Najteža reakcija je došla nakon zabrane manipulacije sa gotovinom i naloga da se otvore računi i sav platni promet obavlja putem bankarskih naloga, a ne kešom. U sve ove intrige su bili upetljani i neki ljudi iz Sarajeva, čiji su povjerenici u Ambasadi radili za njih, a ne za državu. Kad sam došao u London odmah sam vidio da su glasovi o meni već stigli tamo, jer mi tadašnji otpravnik poslova Mugdim Pašić nije htio naći ni stan, nego sam sa porodicom stanovao privatno. Osim toga, zatekao sam Ambasadu u svakom pogledu u užasnom stanju. Finansijske operacije su bile apsolutno izvan kontrole, nije bilo nikakvih dokumenata, a među ljudima je vladala napeta situacija i optuživanja. Nisam želio da ulazim u to šta je bilo, ali sam zatražio da ljudi rade posao za koji su imenovani, a ne neke poslove po nalogu i ovlaštenjima pojedinih osoba iz Sarajeva. Tek kada sam zatražio da mi se referira šta pojedinci rade i po čijim nalozima i ovlaštenjima, vidio sam kako mi nemamo ništa, ni ministarstva ni diplomatije. Sve su radili uobraženi amateri i službenici pojedinaca izvan svakog sistema i organiziranog rada, a osoblje nije znalo uopće šta treba da radi, tj. da su interesi naše zemlje stalni i trajni, a da su određene situacije prolazne, te da mormao raditi prije svega na onim stalnim i stabilnim relacijama i u interesu njih. Stoga sam naredio dvojici savjetnika (Pašić i Dizdarević) da izrade studije o tome kako se stvara politika u britanskom sistemu i koja su glavna mjesta njenog nastajanja, kao i studiju o tom kako Velika Britanija osigurava svoj naučni, kulturni, umjetnički i obrazovni utjecaj u svijetu, koje institucije vrše taj zadatak, gdje treba i kako mi da djelujemo. Naravno, ti ljudi nisu znali kako da rade ono za što nisu bili spremani i ambasada nije ni mogla imati neki stabilan i sistematski plan djelovanja. Iz Sarajeva nikada, dok sam bio ambasador, nisam dobio niakvo uputstvo, savjet, upozorenje ili nalog za nekakvu akciju. Jednostavno, iz tog centra su dolazila nebulozna pisma, bez veze sa stvarnim poslom ambasade. Stoga sam odlučio da vodim akciju na tri plana. Prvi je bio da ostvarim što bolje i stabilnije veze u medijima, pa sam za godinu dana uspio ostvariti 68 nastupa u primjetnim terminima na svim TV stanicama. Drugi plan je bilo oživljavanje veza u britanskom establišmentu, koje nam mogu koristiti za informiranje i stvaranje utjecaja na politiku Britanije. U tom sam pravcu ostvario dobre odnose sa brigadirom Ficroy Maclinom i sa princom Charlesom, a pogotovo sa Margaret Tucher, koja je veoma aktivno radila u korist

našihstavova. Pored toga sam se oslanjao na lijeve laburiste, u čemu mi je znatnu pomoć pružala gospođa Magaš koja je sa njima imala razvijene odnose. Posebnu pažnju sam posvetio radu Fondacije „Action for Bosnia“ koja je veoma mnogo doprinijela da se sazna istina o nama, a posvetio sam pažnju i obnovi kontakata sa mojim nekadašnjim kolegama sa studija u Londonu, tokom 1958. i ‹59. godine, od kojih su neki postali značajni javni radnici. Istovremeno sam razvio dosta dobru komunikaciju sa najvažnijim diplomatima (USA, Turska, Saudijska Arabija, Njemačka, Iran itd.), kao i sa predstavnicima anglikanske i katoličke crkve. Sva ta aktivnost davala je dobre rezultate, pa sam uspio da ishodim poziv Johna Majora za zvaničnu posjetu Alije Izetbegovića Velikoj Britaniji, zatim da pridobijem princa Charlesa, s kojim sam imao veoma dug i interesantan razgovor, za posjetu Mostaru i sl. Sve to je doprinijelo da su me saradnici najuglednijeg britanskog časopisa za inozemnu politiku „Diplomat“, proglasili diplomatskom ličnošću 1995. godine i izdali broj posvećen meni sa obimnim intervjuom. Nažalost, sve to što sam u tako kratkom roku učinio, nije vrijedilo, jer sam smetao tada vodećim osobama Muhamedu Šaćirbegoviću i Izetbegoviću. Pogotovo sam počeo smetati kada sam, na temelju svih stavova naših državnih tijela i samog Izetbegovića, javno rekao na konferenciji u Liberalnom klubu (najvažnija politička institucija ovog tipa) da nema govora da bi predsjednik Izetbegović ili bilo ko drugi, mogao potpisati ugovor sa klauzulom o podjeli Bosne i Hercegovine i da je cjelovita država Bosna i Hercegovina neupitni cilj bosanske politike. Nakon toga sam doživio strašne stvari. Prvo me je glupi Šaćirbegović napao, rekavši da sam pokrao pare i kupio frak. Zatim su me, unatoč činjenici da sam bio rezidentni ambasador u Londonu, izbacili iz sastava delegacije za Londonsku konferenciju, koju je sazvao John Major. Tako je započela ona poznata sramna kampanja protiv mene, uz učešće brojnih novina i mojih bivših studenata. O niskosti kojom je ona vođena ne želim govoriti, sve će se naći u mojim knjigama, ali je već sada sasvim i svima jasno da je to bio primjer nemoralnog postupanja sa upotrebom svih mogućih laži i angažmanom svih tada već poznatih ljudi, koji režimu služe kao glasnogovornici i koji u ime režima govore ono što režim ne želi reći ili se ustručava i stidi. Mene je šef Foreign Officea Malcolm Riefkind pozvao i rekao mi da se nikada u cijeloj historiji diplomatije nije dogodilo da jedna vlada postupi na ovako nizak način prema svom ambasadoru i to jednom od najboljih koji su djelovali u Velikoj Britaniji. Tada mi je rekao i da Velika Britanija neće dati agreman ni jednom našem ambasadoru sve dok traje moj termin i to se odista i dogodilo, tako da je onaj malešni, brkati i umišljeni Mustafa Topčagić, koji je veoma mnogo žudio da dođe u London umjesto mene, morao čekati još dvije godine dok mu to nije pošlo za rukom. Nažalost, stvari se nisu nimalo popravile, jer nema popravka s ljudima koji čine takve stvari: progone ljude, kradu i uzimaju šta god im dođe pod ruku i ubjeđuju ljude na bigajri hak. A kako je naša diplomatija započela kao neka vrsta privatne, ali ipak ilegalne djelatnosti određenih ljudi, nastavila je da djeluje na jednak način i danas. Sada je to legalan način djelovanja troglave diplomacije, zbog čega od tog posla nema ništa. Mi diplomatije uopće nemamo! ◆

Floskule i laži desnice

Kako ocjenjujete političku situaciju u regionu, s posebnim akcentima na Hrvatsku, Srbiju, Crnu Goru i Kosovo?

- Danas u cijelom regionu pretežu desne političke snage, a najpregnantniji i najsnažniji izraz desnih ideja je nacionalizam. On je zajednički nazivnik političkog stanja u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji. Istina, sve što se čini prikriveno je demagoškim frazama o europeizaciji i demokratizaciji, ali su to floskule i laži, jer je sadržina politike takva da ona nosi samo desna, a to u našoj regiji znači nacionalisitička rješenja i uvažava samo uskonacioanlne interese vladajućih. Čak ni ova prazna i deklamatorska socijaldemokratija nije više za dirigente politčkog života dovoljno desna, pa se sistematski na cijelom prostoru protežiraju čisto desne snage. Nada se sastoji u tome što je logika društvenih zbivanja takva da neke stvari treba da dođu do svog kraja, da se iscrpe sve mogućnosti laži i prevara, pa da dođe do radikalnijih promjena, koje su nužne u svim državama našeg regiona.

Ustaše su ubile mog oca, ubijena su mi i braća Ifet i Ismet, kao što je stradala i moja sestra Ćamka, a svi smo bili u partizanima. Nikada nismo uzeli ni zrno tuđeg žita, ni komad letve ili denjak vune, ali jesmo izgubili silno bogatstvo u paljevinama naših odžaka, konaka, kuća i drugih zgrada, kao i kroz pljačku naše ogromne imovine.

Kako je raslo poslovno carstvo Nedima Čauševića Brke

Jedan od najpreduzimljivijih Bošnjaka u novijoj historiji

Radišni Pljevljak, iskustva inženjera u poslovima telekomunikacija počeo primijenjivati u privatnoj firmi „Teloptic“ još 1990. godine, a nakon rata poslovanje proširio na distribuciju roba široke potrošnje ● Zastupništo poznatih svjetskih brendova ● „Teloptic“ kupio Sarajevsku mljekaru „Milkos“, a potom i najsavremeniju opremu u mljekarstvu ● Farma „Spreča“ bila je prestala s radom, danas se na njoj od 1.500 krava dnevno proizvodi oko 16.000 litara mlijeka, a sve obave 83 zaposlena ● Značaj „Importanne centra“

■ Piše: **Džemal Džakmić**

Iskustvo veoma dobrog inženjera, kako kažu njegove nekadašnje kolege iz „Telekom inženjeringa“, i poslovna pronicljivost Pljevljaka, tjerale su ga da stečena iskustva primijeni u privatnom biznisu s telekomunikacijama. Krenuo je svojim putem, ali je sa bivšom kompanijom ostao u dobrim odnosima, što mu je pomoglo u srodnim poslovima od 1990. godine, kada je osnovao „**Teloptic**“, ali i kasnije, do rata.

Sada već privatna firma Nedima Čauševića bavila se telekomunikacijama, instalacijama i proizvodnjom optičkih kablova. Rat je samo privremeno zaustavio „Teloptic“ u narastanju, a poratne godine obnove vratile su je na stare staze. Poslovi se šire na distribuciju roba široke potrošnje već 1995. godine. Četiri godine kasnije „Teloptic“ postaje ekskluzivni zastupnik „Colgate-Palmolive“ za Bosnu i Hercegovinu.

Čaušević je vizionarski predvidio potrebe opustošene zemlje za poznatim brendovima u proizvodnji sokova, tako da 2001. uspostavlja njenu prvu proizvodnju. Rad započinje punionica sokova „Sinalco“, poznatog njemačkog proizvođača sa tradicijom još od 1905. godine, od koje dobija licencu za punjenje i distribuciju ovih sokova.

Nakon tri godine – što će kasnije postati praksa u širenju grupacije - septembra 2004. „Teloptic“ kupuje - Sarajevsku mljekaru „Milkos“, a u novu opremu investira 13 miliona maraka, što je za to vrijeme bila impozantna cifra. Modernizuje „Milkos“ u svakom pogledu – od proizvodnih linija do prepoznatljivog dizajna pakovanja, šireći paletu proizvoda.

■ **Otvaranje Importane centra: Nedim Čaušević, sjedi drugi s desna**

Opet nakon tri godine, u martu 2007., započinje izgradnja „Importanne centra“ na Marijin Dvoru. Samo nakon nove tri godine – 2010.godine, Centar biva svečano otvoren, a „Importanne“ danas posluje veoma uspješno.

Mljekarska industrija u BiH bila je također devastirana. Police prodavnica prehrambenom robom preplavljene su svakojakim proizvodima, a tako i mliječnim, sumnjivog kvaliteta. Uporedo sa izgradnjom „Importanne centra“, 2.008. godine, kupljena je farma muznih krava. Farma „Spreča“ nalazi se u Kalesiji, ima kapacitet od 2.500 krava, obrađuje 1.200 ha poljoprivrednog zemljista i zapošljava oko 80 radnika.

Opet tri godine kasnije, 2011. zbog naraslog obima posla, Nedim Čaušević i njegov tim mladih saradnika osjetili su potrebu restrukturiranja kompanije, pa se tako osniva kompanija „Avaks“, koja se bavi distribucijom prehrambenih i neprehrambenih proizvoda. „Importanne centar“ se odvaja kao nosilac aktivnosti u oblasti nekretnina, a Sarajevska mljekara „Milkos“ i farma „Spreča“ bave se primarno agro-biznis aktivnostima - od primarne poljoprivrede do prerade i prodaje.

■ **Milkos je najsavremenija mljekara u državi**

Kompletna mljekara je automatizirana, jedinstvena na području Europe. Prijem mlijeka, mikrofizičko skladištenje i čuvanje svedeno je na minimum vremena kako bi se osigurao maksimalni efekat zdravih i ekološko prihvatljivih mliječnih proizvoda. Bitno je istaknuti da se prijem mlijeka vrši svakodnevno sa pašnjaka iz okolice Sarajeva i područja čitave BiH

Ono što danas najviše zaokuplja pažnju javnog mnjenja, svakako je proizvodnja hrane, oblast koja nema dovoljnu zaštitu države Bosne i Hercegovine. Emocije Sarajlija i onih koji su se nekada osvježavali, ali i regulirali probavu najboljim kefirom u bivšoj Jugoslaviji, vezane su za Sarajevsku mljekaru „Milkos“, osnovanu još 1953. godine. Najstariji je proizvođač mlijeka i mliječnih prerađevina u BiH.

Sarajevska mljekara „Milkos“

Mljekara je izgrađena donacijom UNICEF-a i bila je predviđena kao pomoć djeci Sarajeva u poslijeratnim danima izgradnje zemlje. Osnovana je kao samostalno preduzeće, zatim je bila u sastavu IPK „Sarajevo“, a godinama je članica poslovnog sistema UPI Sarajevo.

U septembru 2004. godine kompanija „Teloptic“ d.o.o. Sarajevo kupila je 67% dionica „Milkosa“, koje su bile u vlasništvu države i tako postala većinski vlasnik mljekare. Potpisivanjem ugovora „Teloptic“ je preuzeo sve postojeće obaveze „Milkosa“ prema dobavljačima, povjeriocima i radnicima. Također se obavezao da zadrži registriranu djelatnost, da zadrži postojećih 85 i zaposli dodatnih 78 radnika, kao i da u iduće tri godine izvrši dodatna finansijska ulaganja. Odlukom menadžmenta, „Milkos“ se seli iz Pofalića u Industrijsku zonu u Binježevu kod Hadžića, gdje se gradi potpuno nov građevinski objekat, instalira potpuno nova oprema i zapošljava dodatni mladi stručni kadar.

„Milkos“ i dalje opravdava epitet najsavremenije mljekare na ovim prostorima. U prilog tome ide i činjenica da je u toku 2008. i 2009. godine izvršena instalacija potpuno novog i savremenog pogona za preradu feta-sira, mliječnih i sirnih namaza. Početak proizvodnje novih kategorija je počeo u maju 2009., te se već u svim trgovačkim centrima može uživati u potpuno novim i visokokvalitetnim proizvodima. Osim prerade mlijeka, mliječnih prerađevina i već etablirane linije sokova u tetrapak i staklenoj ambalaži, mljekara je razvila i potpuno novu liniju Bona sokova od 200 ml sa slamkom, prvenstveno namijenjenih najzahtjevnijoj potrošačkoj kategoriji – djeci.

Razvoj i tržište

„Milkos“ nakon svih turbulentnih perioda počinje zauzimati primat na tržištu naše zemlje, ali i šire. Tokom 2008. godine obrađeno je više od 21,5 milion litara mlijeka, distribucija se vrši na području čitave Bosne i Hercegovine, a te godine krenuo je i izvoz prema Kosovu, Crnoj Gori, Makedoniji, a u pripremi je i izvoz mlijeka i feta sira u Albaniju u Hrvatsku. Najsavremenija mljekara na području Europe sa novootvorenom najsofisticiranijom siranom u svijetu, zaslužni su za razvoj, proizvodnju i plasman visokokvalitetnog mlijeka, mliječnih prerađevina, sireva, sirnih namaza i bezalkoholnih, prirodnih napitaka.

Kompletna mljekara je automatizirana, jedinstvena na području Europe. Prijem mlijeka, mikrofizičko skladištenje i čuvanje je svedeno na minimum vremena kako bi se osigurao maksimalni efekat zdravih i ekološko prihvatljivih mliječnih proizvoda. Bitno je istaknuti da se prijem mlijeka vrši svakodnevno sa pašnjaka iz okolice Sarajeva i područja čitave BiH.

Upravo zbog toga, mlijeko „Milkosa“ posjeduje sva izvorna svojstva, minerale kao što je kalcij kao i prihvatljive vitamine.

Osim standardnih varijanti masnoće mlijeka kao što su 1,8%, 2,8% i 3,2% mliječne masti, postoji i mlijeko masnoće 0,9%, izuzetno pogodno za osobe sa slabom tolerancijom laktoze te specijalizirano mlijeko za ugostiteljstvo – Café Milk sa 3,8% mliječne masti.

Aseptička linija za punjenje je u potpunosti automatizirana. Obrađeno mlijeko puni se u vidu mlijeka, jogurta, pavlake. Važnost takve linije je mogućnost obogaćivanja mlijeka dodatnim vrijednostima, kao što su Omega 3 masne kiseline, vitamini..., te mogućnost punjenja u visokokvalitetnu i higijenski sofisticiranu tetrapak ambalažu, već prepoznatljivu na području BiH.

Krones punilica za PET boce, gdje se vrši punjenje jogurta i kefira predstavlja najznačajniji dodatak Tetra Pak linije, koja je vrlo pouzdana i jedna je od najboljih u ovom segmentu tržišta. Iz toga razloga kefir Sarajevske mljekare „Milkos“ zadržava sva prirodna svojstva i sve nutricionističke vrijednosti te potpomaže u regulisanju probavnih smetnji i metabolizma.

Prilikom procesa pasterizacije mlijeko se razdvaja na osnovu procenta masnoće koje sadrži, te se kao takvo priprema za daljnju obradu. U posebnim tankovima se vrši priprema i sazrijevanje pavlake, jogurta i kefira. Osim postojećih, 2008. godine su dodani i novi tankovi, te se na

■ **Savremeno pripremanje silaže i farma koja ima 1500 muznih krava**

taj način povećao i volumen navedenih proizvoda. Kompletan proces je prirodan, bez ikakvih dodataka.

Sarajevska mljekara „Milkos“ i dalje opravdava epitet najsavremenije mljekare na ovim prostorima. Već smo kazali da je tokom 2008. i 2009. godine izvršena instalacija najsavremenijeg pogona za preradu feta-sira, mliječnih i sirnih namaza. Početak proizvodnje novih kategorija počeo u maju 2009. godine, te se već u svim trgovačkim centrima na području Bosne i Hercegovine može uživati u potpuno novim i visokokvalitetnim proizvodima.

Prvi proizvod Milkos sirane je **feta sir**, pakovan u ambalažu od 250 gr. i 500 grama. Vrhunske je kvalitete, napravljen po tradicionalnoj i, u isto vrijeme, specifičnoj recepturi, zadovoljava potrebe svojih konzumenata, a s obzirom da u sastavu ne sadrži gluten, izuzetno je pogodan za osobe koji imaju problema sa probavnim sistemom ili su osjetljivi na navedenu bjelančevinu. Sirana nastavlja sa lansiranjem novih proizvoda, te u našem asortimanu nudimo i **vajkrem.**

Osim navedene prerade miljeka i mliječnih prerađevina, Milkos je u 2008. godini krenuo sa proizvodnjom i punjenjem bezalkoholnih sokova pod nazivom - Bona. Punjenje se vrši u tetrapak ambalaži od 1l, od 0,2l sa slamčicom i staklenom ambalažom od 0,2l. Bona sokovi izuzetnog su kvaliteta, sa prirodnim okusima 100% narandže, nektar narandže, mandarine, multivitamina, jagode, brusnice, jabuke, breskve, nara, ali i sa popularnim okusom višnje koji svojim kvalitetom upotpunjuje kompletnu liniju sokova, a Bona sokovi su u pravom smislu riječi ‹›novo ime za voće››.

Sarajevska mljekara „Milkos“ 2008. godine kupuje farmu Spreča i počinje proces revitalizacije farme, koji traje i danas. S obzirom na stanje farme, koje nije bilo uslovno za držanje životinja, pristupa se rekonstrukciji i izgradnji novih objekata u skladu sa EU legislativom. Paralelno sa obnovom štala i drugih pratećih objekata na farmi Spreča, „Milkos“ počinje i nabavku krava. Kupuje se nova mehanizacija i oprema. Do sada je investirano oko 17 miliona KM

Liderska pozicija

Moto kompanije „Milkos“ je da kroz zahtjeve norme ISO Certifikata 22000:2005 osigura kontinuiranu, sigurnu, kvalitetnu i efikasnu preradu mlijeka, proizvodnju mliječnih proizvoda, voćnih sokova i sladoleda, kako bi se osiguralo samo najbolje za potrošače.

Stručnjaci ove fabrike grade lidersku poziciju u BiH i regionu, kreirajući ambijent u kome su potrebe i očekivanja krajnjih potrošača, zaposlenih i društvene zajednice, inspiracija za nove razvojne ideje. Posvećeni su ispunjenju zahtjeva društvene zajednice, koji prije svega podrazumjevaju poštivanje zakona, etičkih normi, podršku zajednice u podizanju društvenog standarda.

Plasiranjem kvalitetnih proizvoda grade povjerenje potrošača i razvijaju njihov osjećaj za vrijednost.

Dobrom internom komunikacijom i razvijanjem partnerskih odnosa sa dobavljačima, potrošačima i društvenom zajednicom, „Milkos“ doprinosi ostvarenju profita neophodnog za unapređenje tehnoloških procesa, jačanje motivacije zaposlenih kroz zdravstvenu zaštitu i bezbjednost na radu poboljšanjem uslova rada i podizanjem njihovog životnog standarda.

Ukoliko želimo da određeni brend opstane na tržištu godinama, jedan od glavnih faktora koji se mora ispuniti je povjerenje konzumenata, što znači da sam proizvod mora biti vrhunskog kvaliteta. Slogan Sarajevske mljekare „Milkos“ - **‹›Najviše je zdravo kad je mlijeko pravo››**, upravo potcrtava sve one kvalitete potrebne za ispunjavanje zahtjeva krajnjih potrošača: prirodne sastojke, preciznu i minimalnu obradu, dodatak vitamina i minerala, izbjegavanje konzervansa. Već u nastanku i robna marka Bona sokova je kroz marketinšku komunikaciju i slogan **‹›Bona – novo ime za voće››**, istakla važnost obrade i prerade prirodnih sirovina u cilju dobijanja zdravog napitka.

Sarajevska kompanija „Milkos“ će i u godinama koje nam predstoje vršiti stalno unapređenje proizvodnje, edukaciju kadrova i još više učvrstiti jednu od liderskih tržišnih pozicija na području Bosne i Hercegovine.

Farma Spreča

Poljoprivredno dobro farma „Spreča“ bilo je jedno od najvećih u BiH u prijeratnom i postratnom periodu. Raspolaga-

lo je sa oko hiljadu krava i sa oko 4.500 hektara zemljišta. Smješteno u području Sprečanskog polja, to preduzeće se bavilo proizvodnjom mlijeka kao i ratarstvom. Međutim, farma Spreča u postratnim godinama se, nakon izvršene privatizacije, ne uspijeva izboriti sa izazovima, te odlazi u stečaj i prestaje sa proizvodnjom. Ostaje bez ijedne krave, prestaje potpuno sa proizvodnjom mlijeka i ostaje bez kompletnog zemljišta, kojim je ovo dobro raspolagalo.

Uvidjevši mogućnost ponovnog oživljavanja farme i uspostavljanja proizvodnje na tom području, Sarajevska mljekara „Milkos“ 2008. godine kupuje farmu Spreča i počinje proces revitalizacije farme, koji traje i danas. S obzirom na stanje farme, koje nije bilo uslovno za držanje životinja, pristupa se rekonstrukciji i izgradnji novih objekata u skladu sa EU legislativom. Paralelno sa obnovom štala i drugih pratećih objekata na farmi Spreča, „Milkos“ počinje i nabavku krava. Kupuje se nova mehanizacija i oprema. Do sada je investirano oko 17 miliona KM.

Zbog problema sa nedostatkom zemljišta razvoj farme teče sporije nego što je to bilo očekivano, Iako je odlukom Skupštine Tuzlanskog kantona Spreči, odnosno njenom kupcu, bilo obećano 1.300 hektara zemljišta, farma danas raspolaže sa oko 835. Bez obzira na sve te probleme s kojima se susrela, farma danas ima oko 1.500 krava, dnevnu proizvodnju od oko 16.000 litara mlijeka i 83 zaposlena. Podignut je i zasad kruške, jabuke, šljive i maline, a planira se nastavak intenzivnih radova na voćnjaku.

Farma Spreča ima velike planove u budućnosti. Nove investicije koje su planirane vrijedne su oko 120 miliona maraka. Planira se gradnja bioplinskog postrojenja, staklenika za uzgoj povrća, preradu voća i povrća itd. Za sve to neophodno je pristupiti određenim sistematskim rješenjima, koja će doprinijeti stvaranju boljih uslova za poslovanje i razvoj. O problemima i njihovim mogućim rješenjima, te trenutnom viđenju situacije u ovoj oblasti, dali su mišljenje u farmi Spreča. Prema njima, neophodni su sljedeći koraci:

Donošenje dugoročne strategije u poljoprivredi, koja će biti opredjeljujuća za ozbiljno bavljenje djelatnostima iz ove oblasti. Kada bi se pojavili zainteresovani ljudi, koji imaju vlastito poljoprivredno zemljište i koji bi ostali na selu, oni nisu stimulisani i nemaju neophodne informacije, pa se ne usuđuju upuštati u tu vrstu rizika.

Neredovna isplata poljoprivrednih poticaja i veliko kašnjenje dovode do problema u funkcioniranju. Isplata poticaja primarnim poljoprivrednim proizvođačima mora biti prioritet. Na taj način farmeri mogu planirati sjetvu, žetvu i ulaganja. Isplata poticaja na području FBiH kasni i po godinu dana. Za to vrijeme farmer mora obaviti sjetvu i žetvu. U ovakvim okolnostima to čini veoma teško i svake godine smanjuje obim proizvodnje radi nemogućnosti nabavke osnovnih repromaterijala i sredstava za sjetvu. O investiranju i poboljšanju u ovim okolnostima nema govora.

Nedostupnost povoljnih kreditnih sredstava u BiH. Nemoguće je dobiti povoljna kreditna sredstva. Poljoprivredna ulaganja ne smiju biti skuplja od 3%. Ovih sredstava ne samo da nema, nego ne postoji mogućnost da poljoprivrednik uopće dobije sredstva, bez obzira na njihovu cijenu. Dobro rješenje bilo bi formiranje garantnog fonda pri Vladi FBiH. Također, veoma bi bitna bila liberalizacija i **nove kreditne linije Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine**, od koje bi farmeri mogli dobiti povoljna kreditna sredstva. Iako je Agencija za bankarstvo dala preporuke da se uvedu moratoriji na otplatu kredita u trajanju od godinu dana, farma Spreča je moratorij dobila samo od Ziraat banke.

Nedostupnost IPA fondova iz oblasti turizma i poljoprivrede. Evropska unija je, zbog nepostizanja dogovora vlasti u Bosni i Hercegovini o potrebnim koracima na realizaciji projekata iz IPA fondova, obustavila pet miliona eura za projekte u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Pretpristupna sredstva bi dala vjetar u leđa BH poljoprivredi.

Direktni i indirektni porezi otežavaju poslovanje. Privreda je preopterećena. Poslovanje je dovedeno do kritične tačke. Država kao jedan od načina popunjavanja rupa u svom budžetu vidi u povećanju nameta ionako posrnuloj privredi.

Svakako, sve to opterećuje proizvodnju u ovom segmentu, ali su u ovoj grupaciji uvijek nalazili način za novi iskorak. Stoga,ne sumnjamo da će Čaušević i saradnici znati da se nose i sa ovim teškoćama. ◆

■ Importane centar uljepšao Sarajevo

Hotel na čekanju

Poslovni centar „Importanne“ je lociran u zoni regulacionog plana Kvadrant “C”, Marijin Dvor, ulica Zmaja od Bosne. Cjelokupan objekat je ukupne bruto površine 60.000 m². Prva, završena faza, obuhvata oko 47.000 m², a druga od 13.000 m² će se tek graditi. Ovaj centar sa shopping centrom, uredskim prostorima, luksuznim stanovima i bankom uljepšava Općinu Novo Sarajevo, a njegov najveći značaj svakako je u kreiranju novih radnih mjesta. U sklopu Centra trebao se nalaziti i hotel, ali je toranj pretvoren u **Sparkasse** poslovnu zgradu, pa je odlučeno da izgradnja hotela pričeka drugu fazu, koja će početi nakon uklanjanja zgrade Saobraćajne policije.

Platforma za budućnost Sandžaka

Put i način očuvanja identiteta

Danas, kada su granice na Balkanu konačno uspostavljenje, Sandžak svoj razvoj vidi u formi Evropske regije ● Zadaci Skupštine Evropske regije Sandžak i njenog Izvršnog odbora ● Sigurnost i investicije u razvoj ● Konzulati u Novom Pazaru

Sandžak ima dugu i burnu historiju u kojoj se njegova sudbina prelamala kroz različite vremenske periode i događaje. U novijoj historiji ovog područja posebno je značajan period Drugog svjetskog rata, tokom kojeg je bio pod upravom Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka. To je doprinijelo rasplamsavanju narodnooslobodilačke borbe i širenju narodnooslobodilačkog pokreta, ne samo na ovom teritoriju, već i šire.

Prvi sastav

Uspostavom nove Jugoslavije Sandžak nije prerastao u njenu saveznu jedinicu i otad se vode tihe rasprave o tom presedanu, ali i o budućnosti Sandžaka.

Od uspostavljanja republičkih granica 1945. godine, sandžački teritorij podijeljen je između Srbije i Crne Gore, ali je ostala kohezija jedinstvenog prostora u historijskom, kulturološkom pa i privrednom pogledu. Danas, kada su granice na Balkanu konačno uspostavljenje, Sandžak svoj razvoj vidi u formi Evropske regije. To je put i način da se po evropskom modelu očuva historijski, teritorijalni i kulturološki identitet Sandžaka i obezbijedi njegova revitalizacija u punom smislu te riječi.

Slijedom demokratskih opredjeljenja i evropskih principa, općine i gradovi Sandžaka, u funkciji Saveza općina i gradova Sandžaka, trebaju formirati svoju skupštinu pod nazivom - Skupština Evropske regije Sandžak.

■ Piše: **akademik Ejup Ganić**

Od uspostavljanja republičkih granica 1945. godine, sandžački teritorij podijeljen je između Srbije i Crne Gore, ali je ostala kohezija jedinstvenog prostora u historijskom, kulturološkom pa i privrednom pogledu

Inicijalno, predstavnici, odnosno članovi prvog sastava skupštine iz pojedinih općina, imenuju se na osnovu posljednjih rezultata izbora za Nacionalno vijeće Bošnjaka i općinskih struktura. Skupština regije, preko svog Izvršnog odbora kao izvršnog organa, podstiče intenzivniji i sadržajniji rad između organa lokalne samouprave (općina) i republičkih organa (vlada Srbije i Crne Gore). Pri tom, ostvaruje saradnju sa srodnim regijama u užem i širem okruženju.

Vlast i samouprava

Izvršni odbor ove Skupštine formira sekretarijate radi efikasnije koordinacije programa. Pri samom osnivanju Skupštine, neophodno je i formiranje sekretarijata za međuregionalnu saradnju, za sandžačku dijasporu, za poduzetništvo i sekretarijata za obrazovanje i kulturu.

Saradnja Izvršnog odbora Skupštine regije Sandžak s vladama Srbije i Crne Gore, kao i organima lokalne samouprave, ima za cilj da vodi bržem približavanju Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji te otvaranju novih tržišta, a radi pokretanja razvojnih projekata u Sandžaku i šire. Osnivanje ustanova i preduzeća (Arhiv Sandžaka, Narodno pozorište u Novom Pazaru, Javno preduzeće Šume i vode Sandžaka, Razvojna banka Sandžaka itd.) treba da doprinesu efikasnijem ukupom razvoju ove regije za dobrobit svih njenih građana.

Sekretarijat za međuregionalnu saradnju otvara predstavništva u Briselu, Istanbulu i Vašingtonu. Treba zahtijevati i otvaranje konzulata BiH, Turske, SAD-a i EU u Novom Pazaru.

Izvršni odbor preko svojih sekretarijata priprema prijedloge zakona i amandmane s ciljem poboljšanja postojećih zakona i propisa koji reguliraju rad jedinica lokalne samouprave (gradovi i općine) i obuhvataju novi koncept regija.

■ **Ejup Ganić sa suprugom Fahrijom**

Slijedom demokratskih opredjeljenja i evropskih principa, općine i gradovi Sandžaka, u funkciji Saveza općina i gradova, trebaju formirati svoju skupštinu pod nazivom Skupština Evropske regije Sandžak.

Također radi na formiranju prijedloga u vezi s raspodjelom javnih prihoda u dijelu koji se odnosi na finasiranje jedinica lokalne samouprave i regija, osigurava sredstva za saradnju sa sličnim organizacijama u zemlji i inozemstvu, a radi i na pokrivanju troškova članarine za članstvo u međunarodnim asocijacijama.

Bez saglasnosti Skupštine Sandžak (odnosno bez saglasnosti svih dvanaest općina regije), nije moguće nametati teritorijalno preuređenje (novi okruzi, nove općine i slično), koje zadire u historijski i teritorijalni identitet regije i ugrožava njegovo kulturno nasljeđe. Sva takva ranija dešavanja su nelegalna.

Radikalni nasrtaji

Inicijalno, obezbjeđivanje sredstava za rad i ostvarivanje programa regije Sandžak potražuje se od dijela općinskih budžeta. Očekuje se da se iz državnih budžeta pokrivaju troškovi rada sekretarijata za međuregionalnu saradnju, sekretarijata za dijasporu i sekretarijata za obrazovanje i kulturu.

U daljem razvoju koristit će EU finansijski model za regije, što treba regulirati zakonskim propisima. Ostali administrativni akti o sastavu, radu i reizboru Skupštine i njenih organa preciziraju se u Statutu Skupštine.

Uspostavljanjem prekogranične regije Sandžak, Srbija i Crna Gora osiguravaju brži društveno-ekonomski razvoj regije i ubrzavaju približavanje svojih zemalja Evropskoj uniji. Obje zemlje, a pogotovo Srbija, jačaju i dinamiziraju proces ekonomske i demokratske izgradnje. Naravno, koncept Evropske regije Sandžak ne zadire u ustavne nadležnosti lokalne samouprave i republičkih organa.

U ovom procesu apsorbiraju se svi modaliteti i iskustva regulative evropskih regija, kako bi se poboljšao ukupni napredak. Sama činjenica da Srbija, ugrožena nasljedstvom velikosrpske ideologije, a trenutno i zbog unutrašnjeg i vanjskog duga, nije ni u mogućnosti pokrenuti značajnije investicione i razvojne cikluse u regijama poput Sandžaka, zahtijeva da se odgovornost za opći napredak dijeli što više s regijama, što je koncept koji potvrđuje i EU praksa.

Građani Sandžaka dobivaju na osjećaju sigurnosti i pripadnosti, te dobivaju pravo da aktivno doprinose boljoj budućnosti njihove države Srbije, odnosno Crne Gore. Prekogranična regija Sandžak je i svojevrsna **„buffer zone“** između Srbije i Crne Gore, što svakako, ublažava nasrtaje radikalnih struja iz Srbije na unutrašnju stabilnost Crne Gore.

Predloženi koncept nije u sukobu s pozitivnim tumačenjem odredbi Ustava Srbije i Crne Gore, koji pokrivaju ovu materiju. ◆

■ **Centar regije: Novi Pazar**

Građani Sandžaka na ovaj način dobivaju na osjećaju sigurnosti i pripadnosti te dobivaju pravo da aktivno doprinose boljoj budućnosti njihove države Srbije, odnosno Crne Gore.

Pogledi: Evropska unija, zemlje regiona i Sandžak

Granice koje ne razdvajaju, već spajaju

Upravo bi regija Sandžaka, polazeći od brojnih historijskih i drugih razloga, mogla praktično pokazati i posvjedočiti kako je moguće prekogranično spajanje prostora Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine

Historija Sandžaka je, od najranijih vremena do danas, prepuna primjera stradanja i patnji njegovih stanovnika. Na ovom prostoru su vrlo često interesi velikih ili malih sila i politika, lične ambicije, lokalne netrpeljivosti, personalni animoziteti i bezbrojni drugi faktori dovodili do konflikata, ratova, podjela, iseljavanja i sveukupnog zaostajanja. Mogli bi navesti bezbroj primjera kojim bi dokazali brojne historijske nepravde, koje su činjene u prošlosti prema Sandžaku i njegovom stanovništvu. Nesporno je kako je prošlost učiteljica života i kako nikada ne treba zaboravljati iskustva i pouke iz prošlosti. Međutim, istovremeno je sasvim razumljiva i potpuno opravdana želja kako sadašnjih, tako i budućih generacija, za definiranjem i otvaranjem perspektivnijih vizija života i življenja na prostorima Sandžaka.

Jedno od ključnih pitanja, od kojih treba poći i na koje je potrebno dati jasan odgovor, moguće je izraziti kroz prizmu pozicije i uloge Sandžaka u procesima integracija i ulaska zemalja regiona u Evropsku uniju. U ovom smislu potrebno bi bilo analizirati strateški interes i moguću ulogu Sandžaka i njegovih građana u procesu što bržeg ulaska zemalja jugozapadnog Balkana u Evropsku uniju, polazeći od pitanja - **da li i na koji način ovi procesi jesu ili nisu vitalni interes Sandžaka i njegovih građana.**

Geostrateški i geopolitički položaj Sandžaka je kroz historiju kao i u današnjim vremenima bio i ostao veoma važan. Regija Sandžak, koja se prostire na površini od 8.687 kvadratnih kilometara, ima bogatu historijsku prošlost o kojoj svjedoče pisani tragovi u svjetskoj literaturi, političke karte, kulturno-historijski spomenici i dokumenti.

■ Piše: **prof. dr. sc. Enes HAŠIĆ**, redovni profesor Univerziteta u Zenici

Najveći dio teritorije današnjeg Sandžaka tokom turske vladavine (od 1463. do 1878. godine) bio je sastavni dio Bosanskog sandžaka, odnosno od 1580. godine Bosanskog ejaleta. Poslije 1878. godine pa sve do Balkanskih ratova 1912 - 1913. godine, Sandžak je činio jedinstvenu administrativnu cjelinu s upravom i kulturnim sjedištem u Novom Pazaru.

Od mnogobrojnih sandžaka iz Osmanske imperije, jedino je **Novopazarski sandžak** zadržao svoje ime do danas. U periodu Rimskog carstva prostor današnjeg Sandžaka dominantno su naseljavala različita ilirska plemena, a od sedmog vijeka na ovom prostoru preovladavaju stanovnici slavenskog porijekla. Nakon turskih osvajanja današnji Sandžak je postao svojevrstan most između Bosne i ostalog dijela Osmanskog carstva, a zabilježeno je da su neki turski historičari Novi Pazar nazivali i ključem Bosanskog ejaleta. Najveći dio teritorije današnjeg Sandžaka tokom turske vladavine (od 1463. do 1878. godine) bio je sastavni dio Bosanskog sandžaka, odnosno od 1580. godine Bosanskog ejaleta. Poslije 1878. godine pa sve do Balkanskih ratova 1912 - 1913. godine, Sandžak je činio jedinstvenu administrativnu cjelinu s upravom i kulturnim sjedištem u Novom Pazaru.

Podjela u Bukureštu

Mirom u Bukureštu 1913. godine Crna Gora dobija teritoriju od 5 000 kvadratnih kilometara sa gradovima : **Pljevlja, Bijelo Polje, Berane, Rožaje, Plav, Gusinje, Tuzi i dio Skadarskog jezera**, a Srbija dobija sljedeće gradove u Sandžaku: **Novi Pazar, Sjenicu, Tutin, Prijepolje, Priboj i Novu Varoš.**

Sandžački region bio je za vrijeme Drugog svjetskog rata pod upravom Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka, koje je osnovano u Pljevljima 20. novembra 1943. godine. Na zasjedanju u Novom Pazaru 29. marta 1945. ZAVNO Sandžaka zaključilo je da se područje Sandžaka priključi jednim di-

Ukoliko teritorij nekadašnjeg Sandžaka, bez obzira na činjenicu podijeljenosti i pripadnosti tog teritorija različitim državama, postane prostor istinske prekogranične saradnje i ukoliko sve države sa tih prostora ostvare značajan napredak u procesu evropskih integracija, onda nema dileme kako će svi stanovnici nekadašnjeg Sandžaka jednog dana živjeti na zajedničkom prostoru

jelom Crnoj Gori, a dijelom Srbiji i time raspusti taj organ uprave.

Prema sadašnjem stanju historijski prostor Sandžaka se nalazi u Srbiji, Crnoj Gori, BiH i jednim manjim dijelom na Kosovu. Sandžaku, kao dijelu Srbije, pripadaju općine : Priboj, Nova Varoš, Prijepolje, Sjenica, Tutin, Novi Pazar i Raška. Crnoj Gori pripadaju općine: Andrijevica, Bijelo Polje, Berane, Pljevlja, Rožaje, Plav, Gusinje. Bosni i Hercegovini pripadaju općine : Rudo, Čajniče, Foča i Goražde. Kulturno-historijski, Sandžaku pripada i dio teritorije općine Kosovska Mitrovica, koja se danas nalazi na Kosovu.

Ova kratka i uopćena podsjećanja na historiju Sandžaka, nužno nameću neka važna pitanja njegovim stanovnicima i svima onima kojima je Sandžak u srcu, a koja možemo sažeti u nekoliko jednostavnih formulacija:

Treba li teritorij nekadašnjeg Sandžaka biti prostor razdvajanja ili spajanja naroda i država?

Mogu li svi stanovnici nekadašnjeg Sandžaka jednog dana živjeti na zajedničkom prostoru?

Da li je temeljni strateški interes i osnovni cilj Sandžaka i njegovih građana što brži ulazak zemalja jugozapadnog Balkana u Europsku uniju?

Prostor saradnje

Smatramo kako su odgovori na svako od ovih pitanja vrlo jednostavni i općeprihvatljivi. Ne bi smjelo biti spora oko činjenice kako je budućnost svih država jugozapadnog Balkana u Evropskoj uniji. Pripreme za integracije u evropske strukture predstavljaju veliki izazov, a brzina tog procesa ovisi kako o zemljama u regionu, tako i od aktivnosti i angažovanja svih građana tih zemalja. Upravo na tom planu teritorij nekadašnjeg Sandžaka i građani tih krajeva trebaju biti prostor spajanja naroda i država. Neophodno je malim i velikim primjerima i različitim aktivnostima pokazati i dokazati da je saradnja na svim poljima društvenog, privrednog, kulturnog i sveukupnog življenja moguća i potrebna. Potrebno je snažno osuditi i distancirati se od svih oblika ekstremizma, terorizma i nasilja, bez obzira da li su motivirani etnički, politički ili kriminalno. Prekogranična saradnja država sastavni je dio regionalne razvojne politike Evropske unije. Ova politika je osmišljena upravo sa ciljem unapređenja ekonomske, kulturne, socijalne, privredne i druge saradnje regija te smanjenja razlika u stepenu njihovog razvoja. Evropska unija ovakve vidove saradnje pomaže novčanim sredstvima iz planiranih EU fondova. Regije tako unapređuju svoj razvoj projektima sadržanim u programima Evropske unije. **Upravo bi regija Sandžaka, polazeći od brojnih historijskih i drugih razloga, mogla praktično pokazati i posvjedočiti kako je moguće prekogranično spajanje prostora Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine**. Vrijedi istaći kako su i do sada učinjeni važni koraci na tom planu, ali da i dalje i još intenzivnije treba činiti ozbiljne napore da se prekogranična komunikacija unaprijedi.

Ukoliko teritorij nekadašnjeg Sandžaka, bez obzira na činjenicu podijeljenosti i pripadnosti tog teritorija različitim državama, postane prostor istinske prekogranične saradnje i ukoliko sve države sa tih prostora ostvare značajan napredak u procesu evropskih integracija, onda nema dileme kako će svi stanovnici nekadašnjeg Sandžaka jednog dana živjeti na zajedničkom prostoru. Ideal svih građana sa tog prostora treba biti demokratska stabilnost, vladavina prava, ekonomski razvoj i razvoj civilnog društva. Ostvarivanje ovih ideala bi značilo za sve stanovnike ovih prostora opći prosperitet, mir i sigurnost. Sandžak svoju perspektivu i viziju treba da gradi na idejama multietničke, multikonfesionalne i multikulturalne prekogranične regije, s transparentnom i otvorenom granicom, koja bi trebala biti most spajanja, a ne zid razdvajanja Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

U navedenom smislu, relevantni subjekti u javnom životu Sandžaka ne mogu i ne smju iskazivati ni najmanju dilemu oko toga kako je temeljni strateški interes i osnovni cilj Sandžaka i njegovih građana što brži ulazak zemalja jugozapadnog Balkana u Europsku uniju. Polazeći od ove odrednice zasigurno bi bilo korisno razmotriti ideju da, kao mogući mali doprinos podsticanju aktivnosti na ostvarenju ovako definiranog strateškog interesa i cilja, Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka bude inicijator nekih aktivnosti i manifestacija na ovom planu. Smatramo kako bi organizovanje naučno-stručnog skupa sa radnom temom „Sandžak – granice koje ne razdvajaju, već spajaju zemlje regiona“, moglo dati značajan podsticaj aktivnostima na planu integracija u Evropsku uniju i otvoriti dijalog o navedenim pitanjima. ◆

Sandžak – na prošlim i budućim raskršćima

Balkanski i evropski kontekst položaja i budućnosti Sandžaka

Ako se pođe od pretpostavke da budućnost svijeta nije u sukobu, već u savezu civilizacija, onda Balkan ima ne samo šansu ravnu nekim drugim regionima, već i naglašene prednosti ● Slijedom toga od Sandžaka je moguće napraviti moderan evropski region, koji može dati krupan razvojni, integracijski i kooperacijski doprinos trendovima zemalja na čijem prostoru se nalazi (Srbija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina), širem prostoru Balkana, a time i odnosima znatno većih okvira.

Winston Churchill (Vinston Čerčil) je, prije više od pola stoljeća, lucidno konstatovao da Balkan producira više historije nego što može konzumirati.

Respektirajući mudrost da se "**život živi unaprijed, a razumije gledajući unazad",** onda se lako može zaključiti da će Balkan i u budućim vremenima proizvoditi događanja, koja su većih razmjera od kapaciteta Balkanskog prostora da samostalno apsorbuje efekte vlastite dinamike i događaja koje proizvodi.

Prošlost Balkana nije samo utkana i integrirana u mnoge značajne epohe i najdramatičnije događaje moderne historije, već je i dobila jednu vrstu svjetke simboličke i semantičke relevantnosti.

Tako je "**balkanizacija Evrope**" kao termin, tokom prethodne decenije, korišten da ilustrira negativne evropske trendove u kojima se umjesto integracije događa dezintegracija (fragmentacija), umjesto uključenosti akteri evropskih događanja se opredjeljuju za isključenost, te kao način međusobnog komuniciranja biraju konfrontaciju, a ne kooperaciju.

Zbigniew (Zbignjev) Brzezinski je prije deceniju i po iskovao termin "**Globalni Balkan**" misleći na prostor oblika polumjeseca, koji pokriva teritoriju od Kavkaza preko Bliskog Istoka i uključuje sjever Afrike, označavajući ga kao pozornicu etničkih i vjerskih konflikata, ratova i nestabilnih režima u decenijama koje će slijediti i to na način da će imati efekta na globalne odnose i događanja.

■ Piše: **Prof. Dr. Selmo Cikotić**

Balkan i savez civilizacija

Budućnost Balkana u cjelini nije moguće razmatrati izvan njegovog evropskog konteksta, a posebno izvan konteksa njegovog integriranja u sveukupnu arhitekturu NATO-a i EU, bez obzira na sve specifičnosti i posebnosti koje pojedine balkanske države imaju na tom putu.

Ako se pođe od pretpostavke da budućnost svijeta nije u sukobu, već u savezu civilizacija, onda Balkan ima ne samo šansu ravnu nekim drugim regionima, već i naglašene prednosti. Korištenje i materijaliziranje ovih prednosti u kompleksnom kontekstu evroatlantskih integracija i sve aktuelnijih evroazijskih trendova, zahtijevat će usaglašen pristup i viziju (poželjnu, ostvarivu sliku budućnosti) na nivou Balkana u cjelosti.

Respektirajući realnost da unipolarni svijet, nastao kao posljedica ishoda Hladnog rata, sve više postaje multipolaran, te da sve više živimo stoljeće Pacifika sa naglašenom ulogom Indijskog okeana, možemo pretpostaviti da će dosadašnja dominacija višestrukih evroatlantskih konstrukcija sve više prostora ustupati evroazijskim trendovima.

Upravo takav globalni trend predstavlja izuzetnu šansu za Balkan u cjelosti, kao i za svaku od pojedinačnih država i naroda koji na njemu žive.

Pokazujući spremnoost da praktično koristi svoje geopolitičke, geoekonomske i geokulturološke prednosti, Balkan može biti u poziciji da posreduje između različitih politika, ekonomija i civilizacija, da povezuje Aziju i Evropu, Mediteran

i centralnu Evropu, jadranski i crnomorski basen i sl. Balkan u takvom kontekstu može postati razvojna kapija Evrope koja će služiti za prihvat ekonomskih, ali i mnogih drugih mogućnosti i ponuda, koje sve prisutniji i sve uticajniji prostor Bliskog Istoka, Azije i Pacifika nudi.

Ukoliko Balkan uspije u realizaciji ovakve uloge i vizije, može očekivati i bitno drugačiju ulogu od sadašnje – iz periferije može preći u fokus nekih evropskih trendova, umjesto opterećenja za Evropu može predstavljati buduću evropsku razvojnu šansu pa i da služi kao platforma za povratak Evrope na globalnu pozornicu, primarno u pravcu daljeg snaženja evroazijskih trendova i projekata, koji se značajno mogu projektovati i realizirati upravo preko prostora Balkana.

U mnogim historijskim periodima, zbog svojih sveukupnih specifičnosti, Balkan je promatran kao prostor koji povezuje Orijent i Oksident i zbog toga je uvijek imao poseban značaj.

Na žalost, posebnost tog položaja i značaja se, za Balkan, obično manifestirala kao njegov nedostatak, jer je taj prostor obično bio prepoznavan kao moguće područje razdvajanja a ne spajanja, kao prostor na kome su se neki procesi ili projekti mogli prekinuti a ne sastaviti. Stoljeće ratova, odnosno dvadeseto stoljeće, je posebno obilježeno događajima na Balkanu – započelo je i završilo ratovima na Balkanu. Iako su uzroci otpočinjanja Prvog svjetskog rata duboki i kompleksni, neposredan povod za prvi rat globalnih razmjera dogodio se, ne slučajno, na Balkanu.

Za ovakvu novu ulogu, Balkanu će osim zajedničke vizije biti potrebna i orijentacija ka budućnosti (pri čemu sve relevantne lekcije iz prošlosti valja imati na umu). Nadalje, ovako shvaćena nova uloga Balkana će zahtijevati i pristup baziran na vrijednostima (ljudska prava, vladavina prava, tolerancija, međusobni respekt i sl.), a ne na ideologijama.

Drugim riječima, ukoliko se pristupi logici da je integracija bolja od dezintegracije, kooperacija od konfrontacije, a uključenost bolja od isključenosti, onda i integracija Balkana ima realne izglede. Budući proces bi vjerovatno mogao biti održiv ukoliko umjesto ideoloških temelja, što je u prošlosti obično bio slučaj, bude imao interesne osnove i ukoliko želje za bilo čijom dominacijom budu zamijenjene principom međusobnog respekta i tolerancije.

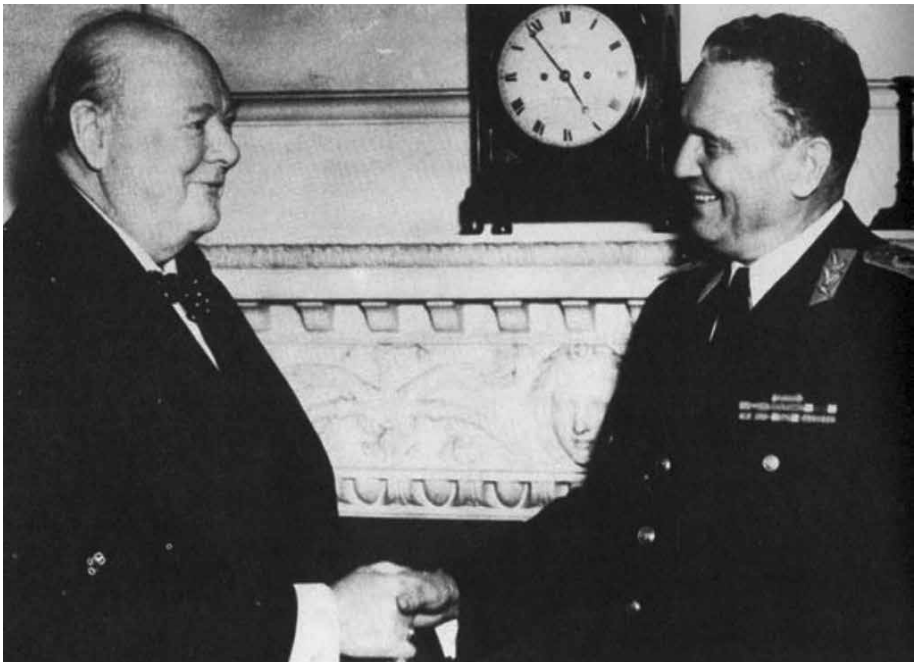

■ **Lucidna konstatacija: Winston Churchill i Josip Broz Tito**

Termin "balkanizacija Evrope" tokom prethodne decenije korišten je da ilustrira negativne evropske trendove u kojima se umjesto integracije događa dezintegracija (fragmentacija), umjesto uključenosti akteri evropskih događanja se opredjeljuju za isključenost, te kao način međusobnog komuniciranja biraju konfrontaciju, a ne kooperaciju

Takav pristup će zahtijevati i shvatanje da narodi Balkana nisu osuđeni da žive jedni pored drugih, već privilegovani da žive jedni sa drugima.

Balkan ovakvu ulogu može ostvariti samo kao sastavni dio NATO-a i EU – drugim riječima, put ka poziciji prosperitetnog regiona koji povezuje Evropu i Aziju, ili Oksident i Orijent, odnosno poveznicu evroazijskih trendova i integracija za Balkan, vodi preko evroatlantskih integracija NATO-a i EU.

U ovako shvaćenom kontekstu šansi i mogućnosti različitih država, etnija, regiona i zajednica Balkana, svako od njih može prepoznavati i ostvarivati svoje šanse i mijenjati dosadašnju paradigmu u kojoj se uspjeh mjeri manjim gubicima te je zamijeniti novim pristupom i novom realnošću u kojoj će se uspjeh cijeniti na temelju većih ostvarenja i veće dobiti.

Evropski region Sandžak

Definirajući Sandžak kao prostor koji obuhvata sjevernu Crnu Goru (opštine Pljevlja, Bijelo Polje, Berane, Petnjicu, Andrijevicu, Plav, Gusinje i Rožaje) i južne dijelove Srbije (opštine Priboj, Novu Varoš, Prijepolje, Sjenicu, Tutin i Novi Pazar), onda u njemu možemo prepoznati mnoge opšte karakteristike Balkana u cjelosti, posebno ako se ovom prostoru doda i nekoliko opština iz Bosne i Hercegovine koje se tradicionalno promatraju kao jedinstven prostor (Višegrad, Rogatica, Goražde i Foča).

Iako je stoljećima Sandžak bio u sastavu Bosne (do 1878. godine, odnosno Berlinskog kongresa), on danas predstavlja region koji višestruko povezuje (a ne razdvaja) tri suverene države, (bez potrebe da ovu analizu dodatno komplikujemo činjenicom da je i područje Kosovske Mitrovice, odnosno jedan dio sadašnjeg Kosova, također, tokom dužeg historijskog perioda, bilo u sastavu Sandžaka).

Upravo iz ovih razloga za Sandžak možemo kazati da predstavlja centralno tlo Balkanskog poluostrva, odnosno prostor preko kojeg se prepliću i umrežavaju višeslojni i višeznačni unutarbalkanski odnosi, pa i odnosi širih razmjera.

Moguće je naći više temelja i potvrda za konstataciju da je Sandžak izvanredan primjer jedinstva različitosti, ali je moderna historija borbe protiv fašizma, tokom trajanja II Svjetskog rata, veličinom i doprinosom sandžačkih narodnooslobodilačkih jedinica, ponudila izvanredan primjer snage zajedništva u borbi protiv sila zla i opasnosti, za Sandžak, za bivšu Jugoslaviju pa i mir i slobodu čitavog svijeta.

U razumijevanju sudbine Sandžaka valja imati u vidu mišljenje francuskog kardinala Rišeljea (XVI stoljeće) da je "u međunarodnim odnosima u pravu onaj ko ima moć". Sudbinu Sandžaka su, tokom više historijskih prelomnih perioda, odlučivale lokalne i globalne sile različitih historijskih epoha, bez respektiranja volje naroda (ili njegove većine) koji je živio na prostoru Sandžaka.

Kako se historija ne može promijeniti, a na budućnost može uticati, valja razmišljati kako urediti odnose i prilike na prostoru današnjeg Sandžaka, a da se tim rješenjima ovaj prostor pretvori u regiju ugodnog življenja i unosnog poslovanja, na zadovoljno stanovništvo koje živi na tom prostoru i sarađuje sa različitim subjektima i institucijama sa ovog prostora.

Projekat "Evrope regija" nudi osnovu za ovakvo rješenje. Respektirajući postojeće državne granice, a istovremeno, uvažavajući potrebe i mogućnosti prekogranične saradnje u okviru određenih regiona, od Sandžaka je moguće napraviti moderan evropski region koji može dati krupan razvojni, integracijski i kooperacijski doprinos trendovima zemalja na čijem prostoru se nalazi (Srbija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina), širem prostoru Balkana a time i odnosima znatno većih okvira.

■ **Balkan je nestabilno područje: Znigniew Brzezinski**

Zbigniew Brzezinski je prije deceniju i po iskovao termin "Globalni Balkan" misleći na prostor oblika polumjeseca, koji pokriva teritoriju od Kavkaza preko Bliskog Istoka i uključuje sjever Afrike, označavajući ga kao pozornicu etničkih i vjerskih konflikata, ratova i nestabilnih režima u decenijama koje će slijediti i to na način da će imati efekta na globalne odnose i događanja

Povezivanje Sandžaka u jedinstven evropski region, na bazi zajedničkih vrijednosti i zajedničkih interesa valja posmatrati kao interes ne samo žitelja i lidera prostora koji ulazi u sastav Sandžaka, već i svih država na čijim prostorima se nalaze dijelovi Sandžaka

Povezivanje Sandžaka u jedinstven evropski region, na bazi zajedničkih vrijednosti i zajedničkih interesa valja posmatrati kao interes ne samo žitelja i lidera prostora koji ulazi u sastav Sandžaka, već i svih država na čijim prostorima se nalaze dijelovi Sandžaka.

Izgradnja razvijenog i prosperitetnog regiona Sandžaka ne samo da rješava pitanje državne odgovornosti svake od tri pomenute države (Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Srbija) za svoje opštine na tom prostoru, već nude znatne razvojne i kooperacijske mogućnosti na unutrašnjem planu, (unutar svake pojedinačne države) i na širem regionalnom, međudržavnom planu.

Ovo povezivanje Sandžaka u prostor intenzivnije saradnje na bazi interesa i progresa bi na prirodan način moglo da se težišno odvija na polju ekonomije. Puno je razloga da se dobra komunikacija i razmjena odvija i na područjima umjetnosti, sporta, kulture, obrazovanja, sve dotle dok postoji saglasnost i interes svih onih koji žive na ovim prostorima.

Uz postojanje dogovora oko zajedničkih interesa i zajedničkog napretka, Sandžak može da se transformira u region saradnje i razvoja i formulu rješavanja otvorenih pitanja i Balkana i Evrope. ◆

Bošnjaci Kosova: Između formalnih i stvarnih prava

Šta matična država BiH (ne) čini za Bošnjačku zajednicu Kosova

Najveći broj Kosovskih Bošnjaka naseljava prostore Prizrenskog i Pećkog regiona, mada u značajnom broju žive i u Prištevačkom i Mitrovačkom regionu, te području Gnjilana

■ Piše: **Alma Destanović**

Kosovski Bošnjaci u regiji Prizren su starosjedioci i u najvećem broju se nalaze u samom gradu Prizrenu, kao i u Dragašu, Rečanima, Brodu. U regiji Peć, Bošnjaci žive također u samom gradu Peći, kao i u okolnim mjestima kao što su Vitomirica, Zlopek, Dobruša, Banja, Ljubovo. Doselili su se uglavnom iz Crne Gore, tačnije iz Bijelog Polja, Berana, Plava, Gusinja...

U razdoblju od 1946. do 1965. godine je počelo masovno naseljavanje naših predaka na teritoriji Kosova. Razlozi su bili tada mnogobrojni: politički, ekonomski, vjerski, socijalni. U Kosovskoj Mitrovici su Bošnjaci uglavnom naseljeni u samom gradu, kao i u Leposaviću, Rvatskoj i okolnim mjestima. Uglavnom su doselili iz Sandžaka, tačnije iz Novog Pazara, Tutina, Drage…

Kosovski Bošnjaci su pripadnici islamske vjeroispovijesti. Po popisu iz 2011. godine, na Kosovu živi 1.739.825 stanovnika, od toga je Bošnjaka 27.533 ili 1,6%. Jezik kojim govore Bošnjaci je bosanski i u zvaničnoj upotrebi je u opštinama Prizren, Dragaš, Peć, Istok, ali nije službeni jezik i na Kosovu.

Bošnjačka zajednica je zastupljena na svim nivoima vlasti, ali ne u dovoljnoj mjeri. Mnogo je problema sa kojima se susreće Bošnjačka zajednica, kao što su nedovoljna zastupljenost u institucijama, nezaposlenost, iseljavanje, obrazovanje, ograničenost kretanja, zdravstvene usluge ... Iseljavanje se odnosi na mlade ljude koji ne vide svoju perspektivu ovdje zbog društveno-ekonomske situacije na Kosovu. Iseljavanje je obično u zemlje Zapadne Evrope i Amerike.

■ **Defile ulicama Prizrena u povodu Dana Bošnjaka Kosova**

Kada je riječ o obrazovanju, ono postoji na bosanskom jeziku na svim nivoima - od osnovnog do visokoškolskog, ali postoji problem oko uslova školovanja, kao i nabavke udžbenika, što otežava pravo zajednice na obrazovaje na maternjem jeziku. Mnogi udžbenici predviđeni planom i programom nisu dostupni na bosanskom jeziku, a i oni koji postoje su jako loše prevedeni.

Ograničenost kretanja se odnosi na to da kao građani Kosova nemamo prava, kao u drugim državama u regionu, da se slobodno krećemo van granica naše države. Za Bošnjačku zajednicu na Kosovu veliki problem predstavlja to što Bošnjaci ne mogu putovati u Bosnu i Hercegovinu, ne mogu obići svoju rodbinu, prijatelje, mladi ne mogu i ako žele otići i studirati na nekom od univerziteta u BiH. Za nas je veliki problem što naša matična država BiH ne nalazi način da bar pokuša da u tom pravcu pomogne Bošnjačku zajednicu na Kosovu.

Na Kosovu još nije uspostavljeno funkcionisanje zdravstvenog osiguranja, tako da je to još jedan problem, jer svi moraju plaćati zdravstvene usluge. Što se tiče pomoći oko težih operacija ili liječenja van granica Kosova i pomoći Ministarstva zdravstva, veoma često Bošnjaci ili "ne ispunjavaju uslove" ili su godinama na čekanju.

Treba napomenuti da je i nejedinstvo političkih predstavnika Bošnjka na Kosovu, problem koji se također odnosi na funkcionisanje ov e zajednice. Naime, u Parlamentu Kosova ima 120 mjesta, a tri su zagarantovana partijama koje se deklarišu da zastupaju Bošnjačku zajednicu. U posljednja dva izborna mandata imamo predstavnike samo iz Prizrena. Zbog lošeg izbornog zakona i nejedinstva političkih partija u drugim krajevima, Bošnjaci Istoka, Peći, Dragaša, Mitrovice, Prištine, ostaju bez svojih predstavnika.

Jedan od bitnih problema je i proces decentralizacije na Kosovu, što podrazumijeva, između ostalog, i formiranje novih lokanih samouprava, odnosno opština. Za Bošnjake su vrlo bitne tri opštine u kojima bi Bošnjaci bili većinsko stanovništvo. To su Vitomirica, Rečane i Gora. Ovi zahtjevi Bošnjaka su umnogome opravdani, ali za sada ne postoji volja kod vladajućih struktura, niti sposobnost naših političkih predstavnika u Parlamentu Kosova da ove zahtjeve realizuju. ◆

Pragmatičan pristup ekonomiji i promovisanju potencijala smanjit će političke sukobe

Buduća regionalna saradnja, dobra prilika za razvoj Sandžaka

Dugoročna perspektiva ponuđenih političkih programa ne može biti održiva ukoliko se ne zasniva na osmišljenom partnerstvu sa realnim nosiocima razvoja, prije svega poduzetnicima ● Privatne kompanije su ugrožene konfliktima ● Neophodna je identifikacija konkretnih projekata za ovu regiju

Ekonomska kriza tokom devedesetih godina, raspad zajedničkog tržišta, konflikti i ratovi opustošili su fizički i finansijski kapital u regionu. Inostrane investicije postale su neophodne za obezbjeđivanje održivog ekonomskog rasta, uvođenje tehničkih inovacija i stvaranje mogućnosti za zapošljavanje. Nestanak SFR Jugoslavije i pojava šest novih suverenih država, ostavili su znatnu prazninu i objektivno su izazvali potrebu za novim oblicima saradnje.

Trgovinska saradnja s inostranstvom jedan je od preduslova privrednog prosperiteta u modernom svijetu. Nakon raspada Jugoslavije došlo je do kolapsa trgovinskih i drugih privrednih odnosa između preduzeća iz bivših YU republika: rat, ekonomske sankcije, drastično smanjivanje tržišta, nove granice i prepreke tokovima robe, doveli su do pada društvenog proizvoda i smanjenja međusobne razmjene, kao i do preusmjeravanja trgovinskih tokova. Djelimično, ovo je trend koji se desio i u drugim zemljama centralne i istočne Evrope nakon raspada Istočnog bloka.

Svjetska ekonomska kriza iz 2008. godine pogodila je i region Balkana, iako ne u mjeri u kojoj se to desilo sa zemljama čije su privrede bile integrisanije u svjetske privredne i finansijske tokove. Privrede zapadnog Balkana, pored globalne ekonomske krize, dodatno su pogođene unutarnjim problemima. Zato je od izuzetne važnosti za budućnost zemalja regiona da pospješuju konkurentnost. Neophodno je stvarati i povoljne uslove za investiranje u ubrzanje reforme u cijelom regionu u mnogim sektorima, kao i stimulisanje ubrzanog razvoja saobraćajne, energetske i telekomunikacione infrastrukture.

■ Piše: **Prof. dr. Duljko HASIĆ**, profesor Univerziteta i direktor Instituta za edukaciju Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine

Rijetka su istraživanja u regionu Sandžaka koja se bave ekonomijom, poduzetnicima, njihovim problemima, ulogom koju imaju u privredi i društvu, njihovim viđenjem političkog i ekonomskog ambijenta u kome djeluju. Posebno su rijetka takva istraživanja koja su rađena na lokalnom ili regionalnom nivou, Rijetke su i istraživačke analize o specifičnim uslovima u kojima djeluje i egzistira privreda u Sandžaku, analize o razvoju određenih djelatnosti vezanih za prirodne resurse, posebno za geografski položaj.

Samonikla privreda i programi

Međutim, postoje nove obaveze koje proizilaze iz porocesa evropskih integracija i prilagođavanja evropskoj regionalnoj politici, koja regionalni razvoj stavlja na visoko mjesto u odnosu prema kandidatima za članstvo i prema novim članicama. Budući da zemlje regiona učestvuju posljednjih godina u programima prekogranične saradnje, koje podržava Evropska komisija, ove aktivnosti mogu biti od velike pomoći za identificiranje konkretnih projekata za regiju Sandžaka. Jedan od važnih pravaca je i utvrđivanje proizvodnih ili servisnih klastera u nacionalnim privredama zemalja zapadnog Balkana, ali i u prekograničnim programima koji bi mogli privući ozbiljnije strane investicije.

Važna je i poruka političarima, da dugoročna perspektiva ponuđenih političkih programa ne može biti održiva ukoliko se ne zasniva na osmišljenom partnerstvu sa realnim nosiocima razvoja, a to su prije svega poduzetnici. Sadašnja privredna struktura Sandžaka je „samonikla“, spontano razvijena da bi se opstalo u vremenima konflikata, tranzicije i krize.

Većina privrednika Sandžaka nije aktivno uključena u organizovanu promociju potencijala regiona a umjesto toga, oni se fokusiraju na unapređenje rada svojih kompanija. Privatne kompanije su ugrožene konfliktima u Sandžaku. Uloga političkih partija je od krucijalnog značaja, a partije na vlasti su višestruko odgovorne za kreiranje uslova za strane investicije i podršku lokalnoj ekonomiji. Da bi se primijenili uspješni biznis-programi, saradnja sa lokalnim kompanijama je najbitnija. U skladu sa percepcijom lokalnih poslovnih ljudi, može se reći da takva kooperacija još uvijek nije ostvarena. Identifikovana su dva glavna razloga za to: prvi je da političke partije uglavnom nastoje da zaposle svoje članove u javnim institucijama i nisu zainteresovane za uključivanje vanjskih stručnjaka u kreiranje sveopšteg ambijenta. Drugi, bitan razlog je nepostojanje jake, politički nezavisne biznis-asocijacije koja bi lobirala u interesu biznis sektora i tako aktivno uticala na promjene u političkim i ekonomskim odnosima. Jače fokusiranje lokalne uprave prema ekomomskom razvoju vodilo bi više ka pragmatizmu, a manje ka polemisanju o lokalnoj politici. To bi umanjilo tenzije izazvane konfliktima.

■ **Podizvođač na dionici autoputa kroz Crnu Goru: Euroasfalt Sarajevo**

Jače fokusiranje lokalne uprave prema ekonomskom razvoju vodilo bi više ka pragmatizmu, a manje ka polemisanju o lokalnoj politici. To bi umanjilo tenzije izazvane konfliktima.

Lokalne vlasti i privrednici moraju djelovati udruženo zarad zajedničkih interesa. Njihov glavni uticaj treba da se odvija u pravcu lobiranja na donosioce političkih odluka i vršenje javnog pritiska. To je moguće zato što javnost doživljava uspješne privatne kompanije kao pozitivne primjere za javni interes, pa stoga i za njihov lični interes. Ljudi su zainteresovani za opstanak u poslu i za povećanje plaćanja poreza zajednici. Stoga, politički lideri moraju djelovati u interesu lokalnog biznis sektora.

Pragmatičan pristup može da redukuje intenzitet konflikata u Sandžaku, jer je ova vrsta konflikata suprotna javnim interesima. Nosioci konflikata u regionu se vode interesima malog broja ljudi koji iz toga ekonomski profitiraju. Zato bi veći uticaj biznis sektora vodio ka pragmatičnijem pristupu prema donosiocima političkih odluka, što bi, izvjesno je, smanjilo tenzije. Ekonomski sektor je od najvećeg značaja za kreiranje politike ili razvojnih projekata vezanih za sandžačku privredu.

Prioritetan posao na intenziviranju buduće saradnje trebao bi biti na formiranju privrednog informativnog centra i on-line baze podataka o privrednim potencijalima Bosne i Hercegovine i Sandžaka, o uspješnim privrednim subjektima te razradi modalitete buduće poslovne saradnje. Od ogromnog značaja bila bi specijalistička edukacija o mogućnosti korištenja IPA fondova.

Preporuke za ekonomski razvoj

- Biznis sektor mora biti osnažen podizanjem nivoa organizacije unutar samog sektora;
- Moraju postojati jake i politički nezavisne poslovne asocijacije;
- Pojačane aktivnosti lobiranja od strane biznis sektora moraju biti usmjerene ka donosiocima političkih odluka;
- Mora se promijeniti negativan imidž Sandžaka;
- Moraju se profesionalizirati menadžerske strukture unutar samih kompanija;
- Lokalne uprave se moraju otvoriti prema potrebama kompanija u opštinama i razviti praksu saradnje sa poslovnim ljudima, čak iako ne pripadaju nekoj od partija;
- Ekonomija i politika moraju zajedničkim naporima povećati nivo stranih investicija;
- Fiskalna politika se mora promijeniti u pravcu stimulativnijeg djelovanja na ekonomski razvoj regiona (iskoristiti IPA fondove);
- Mora se obezbijediti tehnička podrška malim i srednjim preduzećima kako bi se povećale šanse za izlazak na strano tržište. Ovakva podrška se očekuje i od međunarodnih institucija.

Fondovi Evropske unije

Srbija je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju što stvara dobru osnovu za korištenje predpristupnih IPA

■ **Kraj samonikle privrede: novopazarske farmerice sve manje tražene**

fondova Evropske unije. Za efikasno korištenje ovih sredstava za regiju Sandžaka postoji jedno krupno ograničenje. Apliciranje, izrada programa i upravljanje ovim sredstvima zahtijeva jasno definisanu proceduru, dakle stručna znanja koja sada, nažalost, u dovoljnoj mjeri ne postoje. Iznosi sredstava iz okvira IPA fondova odobravaju se i usmjeravaju na regionalnom nivou zemalja zapadnog Balkana.

Oštra međunarodna konkurencija za privlačenje investicija zahtijeva od zemalja zapadnog Balkana da zajednički rade na unapređivanju ukupne investicione klime i promovišu region kod stranih investitora, istovremeno podstičući i domaće ulagače. Sigurno snabdijevanje energijom, razvoj poljoprivrede (posebno brendiranih proizvoda), razvijena saobraćajna i energetska infrastruktura, kao i očuvanje i unapređenje životne sredine, od ključnog su značaja za ukupni ekonomski razvoj i kvalitet života građana. Regionalna saradnja je i neodvojivi dio procesa integracija u EU.

Dobru osnovu za uspješnu buduću saradnju, kao moderan i liberalan sporazum o slobodnoj trgovini koji pokriva više od 90 odsto međusobne robne razmjene u regionu, CEFTA 2006. može podstaći dalji rast razmjene i konkurentnosti. Osim ukidanja carina, ostale mjere iz novog sporazuma (ukidanje necarinskih barijera, pitanje standarda, fitosanitarni propisi i drugo) također olakšavaju trgovinu i rast razmjene između zemalja zapadnog Balkana. Sporazum omogućava lakšu prekograničnu proizvodnju, zahvaljujući mogućnostima kumulacije porijekla proizvoda, koji bi mogli zajednički da se proizvode u više zemalja (lakši bescarinski tretman u slučaju izvoza u EU ili u zemlje EFTA). CEFTA sporazum predstavlja i poboljšan okvir za uzajamna ulaganja, kao i za ulaganja iz drugih regiona (FDI). Krajnji rezultat svih ovih promjena trebalo bi da se ogleda u porastu konkurentnosti proizvodnje i trgovine uslugama, rastu izvoza u cjelini (time i zaposlenosti), odnosno u krajnjem vidu, u porastu standarda stanovništva.

Prioritetan posao na intenziviranju buduće saradnje trebao bi biti na formiranju privrednog informativnog centra i on-line baze podataka o privrednim potencijalima Bosne i Hercegovine i Sandžaka, o uspješnim privrednim subjektima te razradi modalitete buduće poslovne saradnje. Od ogromnog značaja bila bi specijalistička edukacija o mogućnosti korištenja IPA fondova.

Veoma je važno da zemlje zapadnog Balkana ojačaju zajednički nastup pred EU, uz razmjenu iskustava i jačanje kapaciteta administracije, posebno kada je riječ o projektima prekogranične saradnje koji se finansiraju iz IPA fondova EU.

Mogućnosti buduće saradnje između Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine odnose se prvenstveno na oblasti poljoprivrede, mašinske, hemijske, farmaceutske i elektrotehničke industrije, ali i šumarstva i vodoprivrede, transporta i telekomunikacija, životne sredine, turizma, rudarstva i energetike, kao i na gasnu infrastrukturu, informaciono-računarsku tehnologiju... Moguće je i uspostavljanje zajedničke saradnje na planiranju, razvoju i izradi složenih sistema u sferi namjenske industrije, kao i zajednički nastup na stranim tržištima. Šanse treba koristiti.

Autoput kroz Sandžak

Izgradnja autoputa kroz Crnu Goru i Srbiju, koji prolazi kroz Sandžak, više je politički nego ekonomski projekat, jer će omogućiti privrednicima da rade i zarade, te iskoriste svoju šansu. Ovaj autoput će povezati sjever sa jugom zemlje - sjever Crne Gore, koji predstavlja područje Sandžaka, siromašan - jer sada postoji veliki raskorak između prihoda na sjeveru, u centralnim dIjelovima i na jugu zemlje. Put će pomo-

ći da se uspostave bolje veze između Crne Gore, Srbije i Bosne i Hercegovine. Sandžak će tako imati bržu vezu na relaciji Beograd – Bar kao i mogućnost za plasman prvenstveno prehrambenih proizvoda, što će omogućiti upošljavanje materijalnih i ljudskih kapaciteta, bržI povratak, prvenstveno mlade, školovane radne snage.

S druge strane, Kinezi su se obavezali da u izgradnju uključe 30 odsto domaćih kompanija - osim iz Crne Gore, to je dobra prilika za preduzeća iz Sandžaka i za firme iz Bosne i Hercegovine - ne samo u oblasti proizvodnje građevinskih materijala i raznih oprema koje se koriste u građevinarstvu i na autoputevima,nego i u oblasti metaloprerade.

Iskustvo koje bi stekli privrednici na ovom projektu predstavljalo bi novi korak ka stvaranju opcije zajedničkog istupa ovih zemlje prema trećim tržištima, posebno u oblasti turizama.

Za zajednički nastup na trećim tržištima pogodni su i građevinarstvo, poljoprivredna i prehrambena industrija, energetika, namjenska industrija i auto-industrija, kao i metalski kompleks.

■ **Srbijanski dio autoputa kroz Sandžak Požega-Boljare do 2020. godine: Zorana Mihajlović, ministrica građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture Srbije**

Najvažnije je da se ove tri zemlje potrude da infrastruktura bude što bolja.

Ukoliko bi se ispunili planovi zemalja regiona o gradnji elektrana, zajedno bi imali višak struje od 56%, ukoliko zemlje imaju ambicije da postanu izvoznici energije. Energetski pejzaž na zapadnom Balkanu će u narednih deset godina najvjerovatnije izgledati sasvim drugačije. Kao što je i cilj da se zadovolje domaće energetske potrebe, gotovo sve vlade u regiji teže da postanu izvoznici i planiraju značajno proširenje hidroenergije i kapaciteta baziranih na uglju.

Ovo je dobra prilika za buduću saradnju. ◆

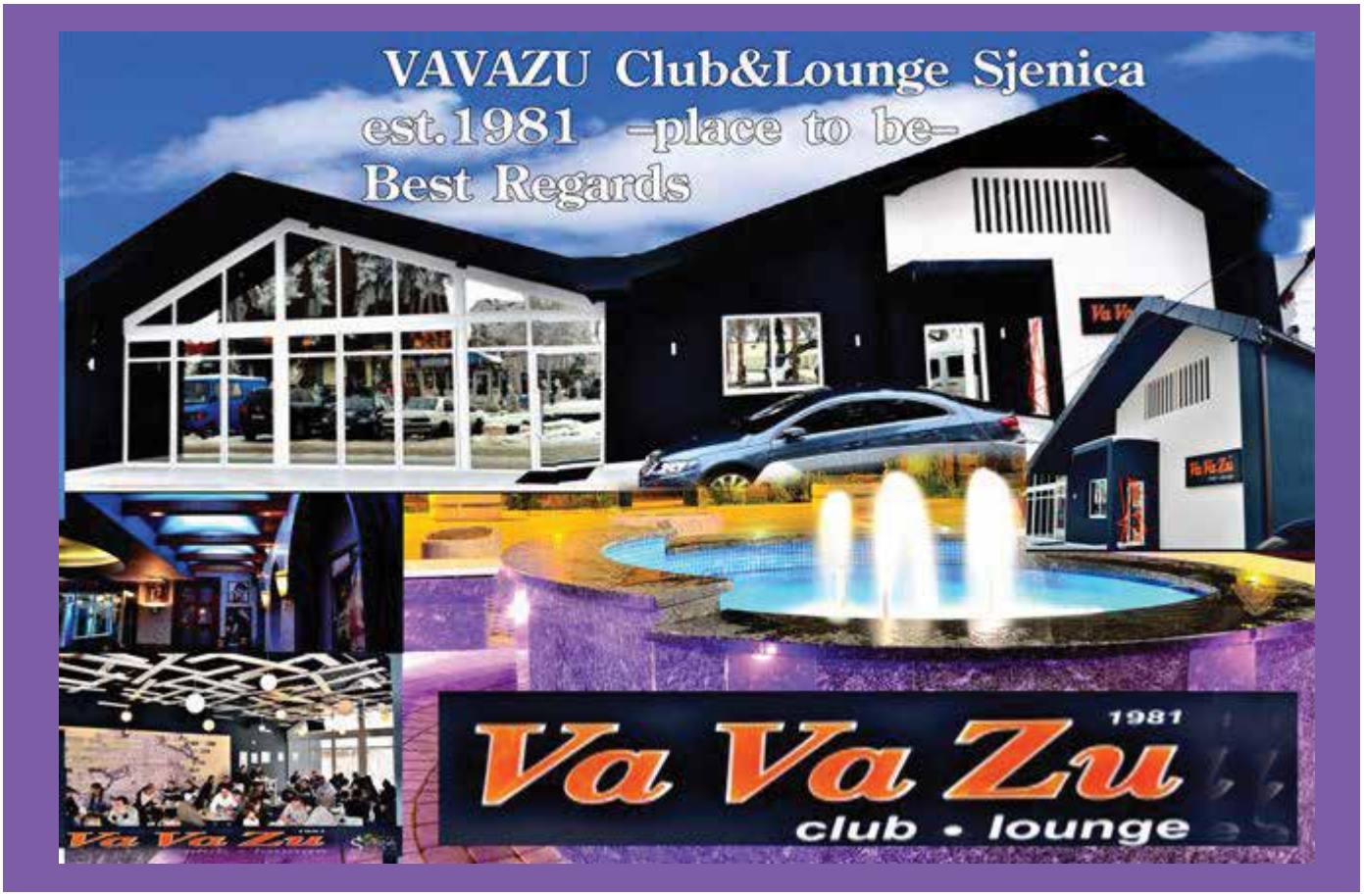

Da se ne zaboravi: Muhadžirski pokreti iz Bosne i Hercegovine prema Novopazarskom sandžaku u austrougarskom periodu (1878-1918. godine)

Egzodusi Bošnjaka koji i danas traju

Analitičari tvrde da se u ovom periodu iselilo oko 15.000 Bošnjaka, koji su se nastanili od Novopazarskog sandžaka do Male Azije ● Taj proces je ostavio trajne posljedice po Bošnjake, predstavljao je težak demografski udar na njih, čiji se ukupni postotak u Bosni i Hercegovini u velikoj mjeri smanjio u ovom vremenu

Novopazarski sandžak je 2. februara 1877. godine izdvojen iz Bosanskog i pripojen novoformiranom Kosovskom vilajetu. Ovaj sandžak su tada sačinjavale kaze: Novi Pazar, Bijelo Polje, Bihor, Berane, Mitrovica, Rožaje, Sjenica, Pljevlja, Prijepolje sa nahijama, Priboj i Nova Varoš. Odlukama Berlinskog kongresa 1878. godine, Novopazarski sandžak postaje granično područje na razmeđu dva svijeta - onog osmanskog (islamskog) i austrougarskog (kršćanskog).

Osim što je otrgnut od matice Bosne i Hercegovine voljom velikih sila, Novopazarski sandžak je ostao u sendviču između dvije države - sa sjevera Srbija i sa juga - Crna Gora. U takvom položaju bio je stalnom metom i nasrtajima susjeda, jer bio je preprekom njihovog teritorijalnog povezivnja i velikodržavnog širenja. Status, razdvajanja i teritorijalna pozicija bili su uzrokom pokreta Bošnjaka, prema i iz Novopazarskog sandžaka.

Muhadžirski pokreti Bošnjaka krenuli su sa otvaranjem Istočnog pitanja 1774. godine, intenzivirali su se okupacijom Bosne i Hercegovine i traju sve do danas. Malo je prostora u Evropi koji su u jednom stoljeću imali toliko egzodusa, koliko Bošnjaci Bosne i Hercegovine i Novopazarskog sandžaka. Bili su kružnog toka i išli su iz Bosne i Hercegovine prema Novopazarskom sandžaku i dalje prema drugim područjima Osmanskog carstva, a nešto kasnije i obrnuto - iz

■ Piše: **Prof.dr. Izet ŠABOTIĆ**
Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

Novopazarskog sandžaka prema Bosni i Hercegovini.

Pokreti Bošnjaka

Muhadžirski egzodusi Bošnjaka svoje uporište nalaze u odlukama Berlinskog kongresa. Istim je legalizirano protjerivanje muslimana različitog etničkog porijekla sa Balkana. Tim odlukama Novopazarski sandžak dobija poseban status i zbog pozicioniranosti postaje sve više interesom velikih sila. Njegovo odvajanje od Bosne i Hercegovine bilo je traumatično po Bošnjake. Novopazarski sandžak postaje poprilično izoliran prostor, gdje zamiru njegove vitalne funkcije, što je uticalo na ekonomsku marginaliziranost i sve veće siromašenje stanovništva ovog sandžaka. Žal za maticom Bosnom iskazivan je snažno i trajno, što je bio rezultat straha za budućnost i održivost Bošnjaka ovog sandžaka. S druge strane, u okupiranoj Bosni i Hercegovini „jedini pokret koji nastaje u samom bošnjačkom narodu bio je muhadžirski“, koji je išao iz pravca Bosne i Hercegovine prema Osmanskom carstvu, odnosno prema Novopazarskom sandžaku“. Pokreti i egzodusi Bošnjaka iz Bosne i Hercegovine prema Novopazarskom sandžaku počeli su u vrijeme Velike istočne krize (1875-1878.) i trajaće sve vrijeme austrougarske uprave (1878-1918.) , a odvijaće se u više valova. Prvi, u vrijeme Velike istočne krize, drugi neposredno nakon okupacije te posebno nakon uvođenja vojne obaveze 1881. godine, a treći nakon Džabićevog pokreta krajem XIX i početkom XX stoljeća, a četvrti nakon Aneksije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske 1908. godine. U navedenom periodu iz Bosne i Hercegovine se preselio značajan broj Bošnjaka na prostor Novopazarskog sandžaka, ali i na druge dijelove Osmanskog carstva.

Prvi muhadžiri iz Bosne i Hercegovine zadržavali su se u sandžačkim gradovima i čaršijama, vjerući u brz povratak u svoj zavičaj. No, bilo je muhadžira iz Bosne i Hercegovine, koji su se naselili

izvan Novopazarskog sandžaka, diljem prostranog Osmanskog carstva, osnivajući tzv. „bošnjačke mahale“ u brojnim mjestima, od Kosova do anadolskih visoravni. Najveći broj Bošnjaka iz Bosne, koji su se odlučili na seobu i muhadžirluk, nisu ni približno znali gdje idu, niti šta ih čeka u novom boravištu. Ono što su znali, jeste da su jednostavno željeli otići i da ne žele živjeti pod mrskom „kaurskom“ vlašću. Vjerovali su da idu u zemlju svoje braće po vjeri, koje su smatrali kao sunarodnike.

Velika istočna kriza

Muhadžirluk Bošnjaka počinje u vrijeme Velike istočne krize, posebno se intenzivira zauzimanjem Kolašina, Nikšića i istočne Hercegovine, od strane crnogorskih snaga. Prvi muhadžiri iz Bosne i Hercegovine željeli su ostati bliže svojoj domovini, te se najveći broj njih zadržao u Novopazarskom sandžaku i na prostoru Kosovskog vilajeta. Značajan broj hercegovačkih muhadžira već 1878. godine naseljava se na prostoru kaze Sjenica, u mjestima: Kanjevina, Trijebine, Naboj, Boljari, Bioci, Ramoševo, gdje dolaze porodice Kadrića (Rustanovića), Hodžića, Ciljevića porijeklom iz Gacka, Hadžibulića, Kolića, Dupljaka, Pepića, Hasića, Fakića i drugih. U sjeničko selo Kladnica doselili su Mujaši, Mujašinovići, Halilovići, Tarići, u Dugu Poljanu dolaze Tabaci i Hodžići, u Žabren Šačići u Žitniće i Šare iz Kolašina dolaze: Kolašinci, Bilalovići, Nuhovići i Muratovići. Muhadžiri se u ovom valu naseljavaju u Suhi Do kod Tutina i Trnavu i Hadžet kod Novog Pazara, gdje su formirali svoju mahalu i u njoj sagradili džamiju. Na prostoru Gornjeg i Donjeg Bihora, naselile su se brojne kolašinske, hercegovačke i bosanske porodice: Kolića, Drpljanina, Drndara, Adžajlića, Nišića i drugi. Muhadžirska porodica Bošnjaci i danas živi u gornjobihorskom selu Hazane.

■ **Bošnjačka mezarja: Posebno su na udaru bili haremi**

Muhadžirski egzodusi Bošnjaka svoje uporište nalaze u odlukama Berlinskog kongresa, kojim je legalizirano protjerivanje muslimana različitog etničkog porijekla sa Balkana. Tim odlukama Novopazarski sandžak dobija poseban status i zbog pozicioniranosti postaje sve više interesom velikih sila

Drugi i snažniji val muhadžira iz Bosne i Hercegovine, počinje njenom okupacijom 1878. godine i završava se negdje 1883. godine. Procjenjuje se da je na prostoru Novopazarskog sandžaka u ovom periodu doselilo oko 8.000 muhadžira. Radi prijema bošnjačkih muhadžira iz Bosne i Hercegovine, nakon austrougarske okupacije, Porta je obrazovala u Kosovskom vilajetu tzv. muhadžirske komisije, koje su prihvatale muhadžire i upućivali ih dalje. Muhadžirske porodice su se naseljavale u brojnim mjestima Novopazarskog sandžaka.

Tako su između ostalog, 1883. godine u grad Pljevlja doselile 83 porodice, a u okolna mjesta još 40 porodica. Muhadžiri su se na pljevaljskom i pribojskom području naselili u slijedeća mjesta: Brvenicu, Levere, Komine, Borovaču, Golo Brdo, Kovač, Potpeć, Očevinu, Šerbetovac, Drugliće, Manguru, Paljiku, Jele, Bukovac i druga mjesta. Na području Prijepolja se naselilo 12 porodica. Muhadžiri su bili iz Foče, Čajniča i Rogatice i drugih mjesta Bosne. Na područje Nove Varoši doselilo je 50 porodica, najviše ih je bilo iz Donje Tuzle. U kazi Novi Pazar, naselilo se 50 porodica iz Hercegovine, a u kazi Bijelo Polje 20 porodica sa područja Foče i Hercegovine. Naseljavana su i druga mjesta u Kosovskom vilajetu. Bošnjački muhadžiri iz Bosne i Hercegovine su se rasuli i po drugim balkanskim područjima, od Maleša na bugarskoj granici, do Elsona na grčkoj granici.

Sljedeći muhadžirski val i masovno iseljavanje Bošnjaka iz Bosne i Hercegovine na područje Novopazarskog sandžaka i šire, izvršen je 1900-1901. godine. Ovaj muhadžirski val je bio potaknut agitacijom mostarskog muftije Ali Fehmi Džabića i njegovih pristalica. To je vrijeme zaoštravanja političke borbe

■ **Hotel „Neretva“ u Mostaru: Izgrađen na otetoj vakufskoj zemlji**

Treći muhadžirski val i masovno iseljavanje Bošnjaka iz Bosne i Hercegovine na područje Novopazarskog sandžaka i šire, izvršen je 1900-1901. godine. Bio je potaknut agitacijom mostarskog muftije Ali Fehmi Džabića i njegovih pristalica. To je vrijeme zaoštravanja političke borbe Bošnjaka za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju

Bošnjaka za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju. Psihološku presiju na Bošnjake znatno je pojačao slučaj nasilnog pokrštavanja djevojčice Fate Omanović iz Mostara i zabrana povratka mostarskom muftiji Džabiću iz Istanbula u Bosnu i Hercegovinu. Prema službenim izvještajima Zemaljske uprave u ovom valu iz Bosne i Hercegovine je na područje Osmanskog carstva iseljeno 32.625 duša, od kojih se 4.042 lica vratilo natrag u Bosnu i Hercegovinu. Značajan broj muhadžirskih porodica zadržao se u gradovima i mjestima Novopazarskog sandžaka.

Aneksija BiH i posljedice

Svakako najmasovniji muhadžirski pokret iz Bosne i Hercegovine prema Sandžaku bio je onaj nakon što je Austro-Ugarska proglasila Aneksiju Bosne i Hercegovine 7. oktobra 1908. godine. Aneksijom je ugašena i posljednja nada Bošnjaka da se Bosna i Hercegovina može vratiti pod okrilje Osmanskog carstva. To je dovelo do veće nesigurnosti i utučenosti Bošnjaka, koji se nisu mogli pomiriti s činjenicom da jedan proglas može da ukine sultanov suverenitet nad Bosnom i Hercegovinom. Nakon toga, Bošnjaci su na razne načine tražili mogućnost da se isele iz Bosne i Hercegovine. Tako je u godinama pred Balkanske ratove 1910. i 1911. godine, Bosnu i Hercegovinu napustilo oko 28.000 Bošnjaka. Značajan broj ih se naselio na području Novopazarskog sandžaka, a naseljena su i druga područja Osmanskog carstva bosanskohercegovačkim muhadžirima.

Muhadžirske komisije koje su radile na razmještaju bosanskohercegovačkih muhadžira nastojale su da ih nasele u ona mjesta gdje muslimanski element nije predstavljao više od 10-15 procenata i na taj način uspostave neku vrstu ravnoteže sa drugim narodima. Bilo je mjesta, gdje su Bošnjaci formirali i čisto bošnjačka naselja.Tako je na području Makedonije, nedaleko od Skoplja, obrazovano posebno naselje Hasanbegovo u kojem su se naselille 70-80 muhadžirskih porodica iz Hercegovine. Važno je istaći da se ovo naselje održalo do danas, s tim da je u nekoliko navrata mijenjalo naziv te da se i broj Bošnjaka stalno smanjivao u istom. Bošnjački muhadžiri su naseljavali i druga mjesta na području Balkana.

Dolaskom na nove prostore muhadžiri su se sretali sa brojnim problemima. Jedan dio je želio produžiti dalje prema Maloj Aziji, a jedan broj Bošnjaka se želio vratiti. Značajan broj bosanskih muhadžira nije se snašao, nije se prilagodio klimatskim uslovima, a nije bio zadovoljan ni imetkom koji im je dodijeljen, pa se iz tog razloga odlučivao za povratak u Bosnu i Hercegovinu. Potpuno tačnih podataka o broju muhadžira, koji su iselili iz Bosne i Hercegovine u vrijeme austrougarske uprave, nemamo. Prema njenim zvaničnim podacima, iz Bosne i Hercegovine se od 1878. do 1914. iselilo oko 63.000 Bošnjaka. No, najveći broj historičara i drugih istraživača smatra da je iz Bosne i Hercegovine u navedenom periodu iseljeno oko 150.000 Bošnjaka. Značajan broj ih je naseljen na području Novopazarskog sandžaka, gdje i danas žive njihovi potomci. Skoro da nema ni jednog sandžačkog grada i čaršije da nije naseljen muhadžirima iz Bosne i Hercegovine. Izbijanjem Balkanskih ratova i vojnih uspjeha udruženih hrišćanskih država protiv osmanskih snaga, nastaje među bosanskohercegovačkim muhadžirima širi pokret za povratak u Bosnu i Hercegovinu. Najizraženiji povratak Bošnjaka u Bosnu i Hercegovinu bio je sredinom 1912. godine.

Muhadžirski pokreti iz Bosne i Hercegovine prema Novopazarskom sandžaku i dalje prema Osmanskom carstvu bio je složen i bolan proces, sa puno surovih ljudskih sudbina. Taj proces je ostavio trajne posljedice po Bošnjake, koji su živjeli na ovim prostorima.To je proces, koji je predstavljao težak demografski udar na njih, čiji se ukupni postotak u Bosni i Hercegovini u velikoj mjeri smanjio u ovom vremenu.

Od tada, pa do danas, muhadžirluk je dio bošnjačke sudbine. ◆

Na putu za Tursku mnoge Sandžaklije ostale u najjužnijoj republici bivše Jugoslavije

Bošnjaci u Makedoniji su dobro prihvaćeni i uživaju sva prava

Pod pritiskom bivšeg režima i Aleksandra Rankovića, Bošnjaci su se masovno iseljavali u Tursku, a mnogi su na tom putu ostajali i u Makedoniji ● Naseljavana mjesta oko Skoplja, Prilepa, Velesa, Tetova i Gostivara ● Bošnjački intelektualci i privrednici danas su u ovoj prijateljskoj zemlji veoma cijenjeni

Doseljavanje Bošnjaka u Makedoniju se dešavalo u periodu od 1954. a intenzivnije je bilo izraženo u godinama sve do 1972. To je vrijeme velikog interesa Bošnjaka za iseljenje u Makedoniju jer iz Makedonije se brže moglo otići, odnosno iseliti za Tursku.

Vjerovatno zbog teškog života na prostorima Sandžaka, pa i pritiska vlasti u vrijeme Aleksandra Rankovića, Muslimani, kako smo se izjašnjavali u bivšoj zemlji, su masovno željeli iseliti u Tursku. U Makedoniju su dolazili u gore navedenom periodu u velikom procentu. Na tim prostorima, gdje su se Bošnjaci doseljavali, bilo je i Turaka, koji su se aktivno iseljavali za Tursku. Tako su u dosta slučajeva Bošnjaci kupovali kuće od Turaka koji iseljavaju i to po vrlo povoljnim cijenama.

■ Piše: **Izet Hajradinović**

Najviše Bošnjaka doseljenih u najjužniju republiku bivše države je sa prostora Pešterske visoravni pa i okolnih mjesta. Tako su naseljena sela oko Prilepa: Lažani, Žitoše, Borino, Saždevo, Jakrenovo, Desovo, Debrište, Lokvani i Crnilište.

Kod Titovog Velesa nastalo je cijelo naselje nazvano Orizari, a nešto dalje od Velesa Vodovrat, Crkvine i Gracko. Kod Bitole je na taj način naseljeno selo Kanatlarci.

Veliki procenat Bošnjaka se naselio u Skoplju i oko Skoplja. Iz tog vremena su poznata naselja u Skoplju: Batince, Ljubin, Dračevo, Sinđelić, Kondovo, Saraj, a nadomak Skoplja - Petrovac i sela Donje i Gornje Konjare.

Bošnjaci su naselili i nekoliko sela oko Štipa, a dosta ih je bilo u Tetovu i Gostivaru. U tim selima bavili su se zemljoradnjom i stočarstvom i bili su dobro prihvaćeni. Znamo da su Makedonci po naravi i mentalitetu miran i komunikativan narod, tako da Bošnjacima nije bilo teško da se uklope u te sredine.

Bošnjaci koji su se naselili u urbanim, odnosno gradskim sredinama. Brzo su se zapošljavali u fabrike i ostale firme, tako da su unaprijedili svoj životni standard. Prihvatili su makedonski jezik, odnosno nije im bilo teško brzo shvatiti makedonski jer je dosta sličan našem jeziku. Djeca su se školovala na makedonskom jeziku. Bilo je jako lijepo i komično kad se sjedne u društvo Makedonaca i Bošnjaka i sluša kako Bošnjaci nastoje govoriti makedonski, a Makedonci bosanski jezik.

Zahvaljujući dobrom odnosu Makedonaca prema doseljenicima, Bošnjaci su se brzo uklopili u životne tokove Makedonije. Može se reći da su u Makedonijibili građani prvog reda. Bošnjačka djeca su se školovala, bilo ih je svuda, u svim školama, izučavali su zanate i lako se zapošljavali.

Dosta bošnjačke omladine je postalo akademski obrazovano. Zapošljavali su se u ustanovama i firmama većih mjesta kao što su Skoplje, Prilep, Tetovo...Postali su vrsni bošnjački intelektualci i zauzimaju važne pozicije - od profesora univerziteta pa sve do nižih službi u administraciji.

Osamostaljenjem Makedonije, odnosno raspadom Jugoslavije, Bošnjaci su se brzo snašli u novom sistemu, odnosno tržišnoj ekonomiji. Osnovano je dosta firmi koje su pozitivno poslovale, a neke od njih su i danasuspješne.

Treba pomenuti fabriku „Jugogranit“, vlasnika Taiba Muratovića, „Jugomagnat“ braće Muminović, zatim robnu kuću „Ekošoping“ u trgovačkom centru i još dosta naprednijih i jakih firmi koje veoma dobro posluju. U posljednje vrijeme firme Bošnjaka dobijaju čak i velike tendere poput onog za izgradnju auto-puta. Bošnjaci u Makedoniji su bili vrlo cijenjeni od strane makedonske vlasti. Bilo je ranije medijski pozitivnih komentara o Bošnjacima sa prostora Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine.

Važno je istaći kako je bošnjački radio „Azra“ iz Skoplja organizirao prvi festival sevdaha poslije raspada velike Jugoslavije. A to je bilo neposredno poslije Dejtonskog sporazuma. Festival je jako dobro bio primljen od Makedonaca. Sedam do osam dana unaprijed, sve karte su bileprodate za dvoranu koja je imala kapacitet za 2.000 posjetilaca.

Raspad Jugoslavije i početak rata u Bosni i Hercegovini, nestabilni nacionalni odnosi u Makedoniji između Albanaca i Makedonaca, doveli su Bošnjake unezavidnu situaciju. Počelo je emigriranje, raseljavanje u više zemalja Evrope, a kasnije najviše u Bosnu.

Smatra se da je u periodu od 1970. do 1989. godine u Makedoniji bilo oko 50.000 Muslimana, odnosno Bošnjaka. Danas ih je mnogo manje, ali u Makedoniji i dalje uživaju sva demokratska međunarodna prava. Imaju slobodu u izjašnjavanju,u vjerskom opredjeljenju, zadovoljni su odnosom vlasti prema njima. ◆

Dosta bošnjačke omladine je postalo akademski obrazovano. Zapošljavali su se u ustanovama i firmama većih mjesta kao što su Skoplje, Prilep, Tetovo... Sada su vrsni bošnjački intelektualaci i zauzimaju važne pozicije - od profesora univerziteta pa sve do nižih službi u administraciji.

Razvoj turizma: Pešter – oaza odmora i rekreacije

Harmonija života u skladu s prirodom

■ Piše: **Prof. Dr. Halid Kurtović**

Pešterska visoravan se prostire na nadmorskoj visini od 900 do 1200 metara, najveća je visoravan na Balkanu i jedna od najvećih u Evropi ● Omeđena je sa sedam planina: Golijom (1833 m n.v.), Javorom (1519 m), Zlatarom (1627 m), Jadovnikom (1734 m), Ozrenom (1693 m), Giljevom (1617) i Žilindarom (1616 m) i zauzima prostore Sjenice, Novog Pazara i Tutina ● Uz tradicionalnu proizvodnju sira i meda, ovdje se pružaju neslućene mogućnosti za razvoj turizma

Povezanost ravnice i planina rijetko je gdje izražena kao što je to kod Pešterske visoravni i Pešterskog polja u centralnom dijelu Sandžaka. Na prosječnoj nadmorskoj visini od 1150 metara, Peštersko polje je okruženo predjelima netaknute prirode, čistog vazduha i planinskih brzaka. Taj raj za ljubitelje planinarenja, biciklizma i zaljubljenike u prirodu, privlači sve više posjetilaca, a posebno od maja do oktobra.

Tokom proljetnjih i ljetnjih mjeseci održavaju se brojne kulturne i sportske manifestacije - već od 1. maja pa tako sve do jeseni. Ove manifestacije (trka konja 1. maja, vašari kao narodne manifestacije, 6. maja i 2. avgusta, i druge) imaju dugogodišnju tradiciju i uvijek se održavaju na istim mjestima, te kao takve predstavljaju svojevrsne pešterske plodove - životnu spoznaju njenog neraskidivog sklada s prirodom. Kombinacija je to kulturnog i rekreativnog turizma, s naglaskom na domaću gastro ponudu: sjenički sir, kajmak, pešterski med i raznovrsni drugi mliječni i mesni proizvodi karakteristični za Peštersku visoravan.

Sedam gora

Pešterska visoravan se prostire na nadmorskoj visini od 900 do 1200 metara,najveća je visoravan na Balkanu i jedna od najvećih u Evropi. **Teritorija Pešterske visoravni uglavnom obuhvata površinu opštine Sjenica, dok neki dijelovi pripadaju opštinama Novi Pazar i Tutin**. Specifičnu vrijed-

nost ovih prostora, predstavljaju prirodne rijetkosti, koje nisu prisutne na drugim prostorima kako Srbije, tako i šire.

Međutim, za Pešterskу visoravan značajan je i jedan drugi fenomen. Broj sedam, je tako rijetka brojna veličina, kod određivanja karakteristika nekog prostora. To je „Božiji dar“ samo za izabrane (Rim na svojih sedam brežuljaka, mjesta opjevana u bajkama „iza sedam gora i mora“ i sl.). Upravo je i Pešterskoj visoravni, Bog dao takav dar. Ona je omeđena sa sedam planina: Golijom (1833 m n.v.), Javorom (1519 m), Zlatarom (1627 m), Jadovnikom (1734 m), Ozrenom (1693 m), Giljevom (1617) i Žilindarom (1616 m) i one čine prirodnu granicu ovog veličanstvenog prostora sa drugim dijelovima Sandžaka.

Ovo je prostor za ljude koje privlači netaknuta priroda, koji osjećaju potrebu za boravkom u prirodi, kojima je neophodna rekreacija, imaju želju za upražnjavanjem raznih sportova, za korjenitim mijenjanjem svakodnevnog života, za bježanjem od života u urbanizovanoj sredini... Drugim rječima, veoma su brojni motivi, koji trebaju podsticati ljude za dolazak na Pešter. Dolazak na ove prostore omogućit će posjetiocima – turistima, da se odmore, zabave, ojačaju zdravlje i pripreme se za nove radne zadatke, koji ih očekuju u mjestima njihovog stalnog boravka. Priroda na ovoj visoravni, doista je bila izdašna u svojim blagodatima. Tamo gdje se vječno plavetnilo neba ljubi sa bjelinom snježne bajke ili se pak trava - kao kose djevojačke - povija na ljetnjem povjetarcu, na britkom pešterskom vazduhu, posjetiocu se kazuje vječna priča o harmoniji prirode i čovjeka. Zato slobodno možemo reći, da oni koji žele svoj mir, odmor duše i tijela, trebaju doći na Pešter – oazu mira odmora i rekreacije.

Tamo gdje se vječno plavetnilo neba ljubi sa bjelinom snježne bajke ili se pak trava - kao kose djevojačke - povija na ljetnjem povjetarcu, na britkom pešterskom vazduhu, posjetiocu se kazuje vječna priča o harmoniji prirode i čovjeka. Zato slobodno možemo reći, da oni koji žele svoj mir, odmor duše i tijela, trebaju doći na Pešter

Sjenička ovca

Senzorne osobine sjeničkog ovčijeg sira se razlikuju od drugih sličnih sireva zbog klimatskih i floristićkih posebnosti, te autentične tehnologije u izradi. Briga za kvalitet sira počinje od ishrane ovaca, a postiže se zahvaljujući kvalitetu sirovog mlijeka od sjeničke ovce, koja se gaji na Sjeničko-Pešterskoj visoravni, kao i složenim biohemijskim reakcijama, uslovljenim djelovanjem autohtone kulture mikroorganizama i prirodnih fermenata mlijeka i sirila. Sve ovo čini da se ovdje dobija sir visokog kvaliteta. Proizvodnja ovčijeg mlijeka je sezonskog karaktera. Tradicionalno muža počinje u mjesecu maju i traje do septembra.

Zdravstveni turizam

Ako postavimo pitanje, zbog čega je čovjeku potrebna rekreacija - odgovor se nameće sam po sebi, jer rekreacija ili korištenje slobodnog vremena u prirodnoj sredini daleko prednjači pred ostalim vrstama čovjekovog odmora. Stanovnici velikih gradova i industrijskih centara hoće nazad u prirodu. Boravak u prirodi, kretanje i doživljavanje prirode, postaje mu nužnost koja se porastom tehnike i civilizacije i sama povećava. Kretanje u pravcu klimatskih mjesta označava se kao zdravstveni turizam.

Čovjek je od svog postanka povezan s prirodom i njenim ljekovitim svojstvima, posebno s klimom i suncem. Kao rezultat tako konstantne potražnje za korištenjem prirodnih ljekovitih svojstava klime -

posebno na prostorima sa nadmorskom visinom iznad 1.000 metara, za koje se kaže da su „vazdušne banje“ - nastao je zdravstveni turizam, koji je za razliku od službene medicine, prepoznao vrijednosti klimatskih ljekovitih svojstava.

Zdravstveni turizam na prostorima iznad 1000 m n.v. se zasniva na klimatoterapiji, čiji je cilj da posjetiocima visinskih dijelova zemlje, omogući unapređenje zdravlja i poboljšanje kvaliteta života. Klimatoterapija je medicinska primjena posebnih klimatskih ljekovitih svojstava u zdravstvenom turizmu, karakterističnih za neka područja, kao što je to Pešterska visoravan, koja ima povoljan fizičko-hemijski, biološki i psihički uticaj na ljudski organizam. Dozirani klimatski efekti, izazivaju pozitivnu reakciju organizma u svrhu postizanja ljekovitog učinka.

Ovo su prostori, na kojima ne postoje trasirane biciklističke staze, ali koji su idealni za ove namjene, posebno za brdski biciklizam. Mjesta su idealna za porodice, jer nude razne zabavne sadržaje, od najmanjih koji će se rado zabavljati u „parku igara“, do nešto starijih, kojima se nudi spektar zabavnih sadržaja (vožnja biciklom, jahanje na konjima ili organizacija nekih sportskih nadmetanja po svom izboru). Onima koji žele užitak s nešto više adrenalina, na raspolaganju su planinski lanci koji okružuju Peštersko polje (površine 63 km kvadratna). Međutim, brojne makadamske ceste ovoga kraja pružaju dobre mogućnosti za planinski biciklizam kao oblik eko-turizma.

Prostrani grebeni i dolovi Pešterske visoravni, su duže od pet mjeseci pod snježnim prekrivačem. Pružaju neslućene mogućnosti za turno skijanje, kao specifičan vid visokogorskog skijanja, posebno u ranoproljetnom periodu kada su padine prekrivene kvalitetnim snijegom.

Uopšte uzevši, postoje brojne varijante tura i pravaca za cross country zbog navedenih klimatskih, reljefnih i infrastrukturnih pogodnosti.

Peštersko polje

Dosadašnji razvoj turizma na Pešterskom polju, usljed nedostatka šireg interesa za turističku privredu i male tradicije, imao je uglavnom spontani karakter. Noviji društveni i ekonomski razvoj kako Republike Srbije, tako i ovog dijela Sandžaka, nužno uslovljava preispitivanje svih mogućnosti za što aktivnije i intenzivnije uključivanje raznih djelatnosti u kompleksni privredni proces. Ukazuje se potreba za analizom aktiviteta sa kojima realno raspolažu Pešterska visoravan i Peštersko polje, područja koja uslovljavaju optimalno uklapanje u ekonomske ciljeve, od čega u znatnoj mjeri zavisi izbor razvojnih pravaca.

Ovo područje predstavlja izvanredno interesantnu teritoriju za sve ljubitelje i posmatrače prirodnih ljepota. Malo je predjela evropskog kontinenta u kojima se očuvala netaknuta priroda u svim svojim čarima kao u ovom kraju. Lijepa i pitoma brda i visovi Pešterske visoravni pružaju planinaru, lovcu, ribolovcu, prolazniku, posjetiocu – turisti, ne samo prekrasne vidike i panoramu na veliki broj ostalih planina, nego su same po sebi vanredno lijepe i podesne za duži boravak, posebno preko ljeta. Njihove pitke i meke vode, bujni prostrani i mirni pašnjaci mogu zadovoljiti ukus i zahtjeve svakog turiste, naravno, uz uslov da se izgrade odgovarajući objekti turističke ponude. Upravo zbog ovih prirodnih karakteristika **Peštersko polje je odlukom Sekretarijata Ramsarske konvencije od 19. januara 2007. godine uvršteno na zvaničnu listu važnih područja od međunarodnog značaja, zaštićenih Ramsarskom konvencijom.**

Prednost ovog područja za evropske uslove je u skoro potpuno očuvanoj prirodnoj sredini, posebno u odnosu na prostrane pašnjake. Njegova specifičnost

Sir i kajmak

Autohtoni sjenički sir proizvodi se od sirovog ovčijeg mlijeka i prepoznat je kao jedan od najcjenjenijih ovčijih sireva karakteristične arome, pikantnog i izraženog ukusa, izrazito bijele boje i specifične teksture. Tražen je kao delikates u restoranima i na zelenim pijacama, gdje se najčešće još uvijek prodaje iz drvenih kačica. Međutim, zbog lakšeg transporta, u zadnje vrijeme, i mliječni proizvodi sa Pešterske visoravni (sjenički sir, kajmak i paprika u pavlaci (ovčavina)), sve češće se pakuju u plastičnoj ambalaži.

Sjenički kajmak, dobija se od neobranog ovčijeg mlijeka na tradicionalan način, gdje se vrši pasterizacija mlijeka na temperaturi 92-95 stepeni C, koje se razlijeva u karlice. Proizvod je karakterističnog prijatnog ukusa, blago slan, bijele do žućkaste boje i slojevite konstitucije.

Paprika u pavlaci (ovčevina) dobija se punjenjem pavlake u paprike, najčešće u malo ljućim paprikama, zvanim somborke). Pavlaka se nalijeva u očišćene paprike, oprane i salamurene. Prozvod je karakterističnog ukusa, blago kiselkasto-ljutkasto-slanog, sa čvrstim paprikama, koje daju specifičnu aromu ovom proizvodu. Ovo je specijalitet sjeničkog kraja, koji se proizvodi na tradicionalan način.

Pčelarstvo

Pored mliječnih proizvoda, Pešterska visoravan je poznata i po pešterskom medu. Med, onakav kakav dolazi iz košnice sa Peštera, sakupljen je od mnogobrojnih medonosnih biljaka na Pešterskoj visoravni, nadmorske visine 1100-1300 m. Računa se da je "pešterski med", jedan od najkvalitetnijih, upravo zato što je pešterska flora po sastavu raznovrsnija od ostalih.

■ **Čuda prirode: Meandri Uvca**

ogleda se u činjenici da se šume prepliću sa pašnjacima i okružuju brojna planinska seoska imanja, koja treba da budu sastavni dio uređenog rekreativnog prostora, čime će i poljoprivrednici biti uključeni u direktno turističko privređivanje.

Današnje stanje poljoprivredne proizvodnje na Pešteru i nivoi primjenjivosti bazirani su na sistemu koji se definira kao nekonvencionalna proizvodnja. Konvencionalna poljoprivreda je ona koja se zasniva na primjeni savremenih tehničko-tehnoloških procesa rada i intenzivnim utroščima reprodukcionih materijala. Takva proizvodnja zajedno sa drugim emitentima štetnih materija, vršila je i vrši negativan uticaj na čovjekovu životnu okolinu.

Područje Peštera, po intenzitetu proizvodnje spada u kategoriju dijelova Srbije, koja su prakticirala poljoprivredu znatno nižih inputnih aktivnosti i skromnijih proizvodnih učinaka. To podrazumijeva i tradicionalnu opredjeljenost većine poljoprivrednih proizvođača sa ovog područja, koji pri proizvodnji mliječnih proizvoda, svoju proizvodnju baziraju na viševjekovnoj tradiciji.

Turistička ponuda

Najpoznatiji mliječni proizvod sa Pešterske visoravni je "sjenički sir". Prvi zapisi o siru na Sjeničko-Pešterskoj visoravani potiču iz predrimskog perioda, kada su opisana srednjobalkanska plemena po imenu Dardanci (stočari-polunomadi) koji su pravili čuveni dardinski sir. Kod Dubrovčana je bio poznat kao stari slani sir. Bio je jedan od glavnih izvoznih artikala, a koliko je bio cijenjen kao namirnica vidi se po tome što je bio skuplji od ovčijeg mesa. Na prijelazu između XIX u XX vijek, Sjenica je bila središte stočarstva i stočne trgovine. Godišnje se iz Sjenice izvozilo za Solun oko 3.000 metričkih centi sira.

Na osnovu do sada navedenog, može se reći, da Pešter predstavlja veoma zanimljivu turističku destinaciju, što je rezultat njegovog geografskog položaja, izuzetnih prirodnih ljepota, kulturno istorijskih vrijednosti i pogodnih klimatskih uslova. Priroda je na ovom prostoru formirala takav mozaik da cjelokupna teritorija Pešterske visoravni sa Pešterskim poljem, čini jedinstven i kompleksan turistički motiv.

Na području Peštera, vijekovima su se ukrštale različite kulture, religije i tradicije, što daje dodatnu vrijednost kreiranju specifičnog turističkog proizvoda i obogaćuje ponudu. Zahvaljujući svemu ovome, Pešter posjeduje brojne prirodne i ljudskim radom i aktivnošću stvorene mogućnosti za razvoj različitih vrsta turizma, među njima posebno: sportsko-rekreativni, planinski, lovno-ribolovni i seoski (ruralni) turizam.

Bitno je napomenuti da Pešterско polje, pored navedenih prednosti za razvoj turizma, prostranstvom i položajem ima predispozicije za izgradnju ergele autohtonih brdskih konja i farmi ovaca. U zimskom periodu u programe bi se mogla ubaciti vožnja na saonama sa konjskom zapregom, što bi imalo i dodatnu romantičnu nijansu eko-turističke ponude. ◆

Kako brzo do infrastrukture

Srbija i Crna Gora nemaju novca za izgradnju autoputa Bar - Boljare

Javno-privatno partnerstvo model razvoja Sandžaka ● Od ovog modela korist bi imali svi: općine, regija, države, ali i ulagači ● Primjena JPP-a u razvijenim zemljama pokazala je komparativne prednosti, jer države sve teže obezbjeđuju novac za razvojne projekte ● Na ovaj način cijeli kraj bi mogao imati bolju infrastrukturu, te jeftinije i kvalitetnije javne usluge

Sve veća liberalizacija, proces globalizacije i pomanjkanje sredstava u budžetima, dovode do toga da država više nije jedina koja finansira javna dobra i javne usluge, već se njena osnovna uloga mijenja u stvaranje odgovarajućeg institucionalnog okvira. Budući da zaštićena monopolska tržišta postaju liberalizirana i konkurentna, pitanje finansiranja i efikasnosti u njima postaje presudno. Upravljanje dijelom javnih dobara ne odvija se samo na nacionalnom, već sve više na međunarodnom nivou. Privatni se kapital sve više uključuje u područja u kojima je donedavno dominirala država, isključivo državno finansiranje sve više se zamjenjuje mješovitim modelom, odnosno javno-privatnim finansiranjem (JPP).

Privatni se kapital sve više javlja kao finansijer razvojnih projekata značajnih za zadovoljavanje javnih potreba na svim razinama: izgradnju cestovne i željezničke infrastrukture, energetskih postrojenja, postrojenja za zaštitu okoliša i sličnih objekata.

Brojni su razlozi za uključivanje privatnog sektora u partnerstvo s javnim u svrhu finansiranja dijela javnih dobara i usluga, posebno infrastrukture. Ministarstva, kantoni, gradovi i općine, sve više se nalaze u situaciji da ne mogu udovoljiti rastućoj potražnji za javnim dobrima i uslugama. Vlasti ne mogu u budžetima osigurati dovoljno sredstava za finansiranje, izgradnju i održavanje infrastrukture. Privatnim ulagačima u infrastrukturu, zbog sve veće razvijenosti i povezanosti tržišta kapitala, znatno je olakšan pristup međunarodnom kapitalu..

■ Piše: **Mr. Erol Ramusović**

Institucije u Crnoj Gori i Srbiji imaju obavezu da pružaju kvalitetne usluge u infrastrukturi kako države, tako i Sandžaka. Da li je normalno čekati da se stvore uslovi ili čekati bolja vremena, odrediti vlastitu kompaniju ili konzorcij firmi kako bi se došlo do rješenja? Samo JPP može biti rješenje! Neophodno je formirati agenciju za realizaciju projekata, koja će zastupati interese privatnog sektora i pripremiti sve informacije kako bi se olakšao pristup pitanjima o JPP-u, a time i ubrzao razvoj projekata JPP-a u Crnoj Gori, Srbiji i Bosni i Hercegovini.

Ovo partnerstvo govori kakvi su trenutno odnosi na projektima autocesta, ali je neophodno proširiti tu metodu i na druga područja. Uglavnom, JPP u zemljama koje su u tranziciji, prisutno je godinama u područjima kao što su voda i upravljanje otpadom ili tehničkim uslugama u gradovima i selima.

Osnovna ideja JPP-a je široka upotreba privatnog sektora (pogotovo njegovo iskustvo i sposobnost za dobro upravljanje) u pružanju javnih usluga. Može se definirati kao dugoročno partnerstvo, koje ima za cilj osigurati kvalitetne javne infrastrukturne usluge.

Projekte JPP-a - djelimično ili u cjelosti - finansira privatni partner u zamjenu za pružanje usluga koje se odnose na isplatu za rad, bilo od korisnika (npr. cesta uz naplatu cestarine), javnog partnera (tzv. slobodno plaćanje), ili kombinaciju tih plaćanja.

Autoput za Evropu

Autoput **Bar - Boljare** integrira prostor i povezuje ga s evropskim prometnim koridorima, što doprinosi direktnoj koristi i ostvarivanju novih mogućnosti razvoja privrede.

Bar je luka s privrednim značajem ne samo za Crnu Goru, nego i za su-

sjedne zemlje, kao i za regiju u cjelini. Povezanost općina sjevera Crne Gore sa lukom Bar predstavlja Strategiju razvoja sjevera Crne Gore, a time i Sandžačke regije.

Ovaj autoput ima kako lokalni, tako i regionalni, a time i veliki međunarodni značaj. Naime, autoput je dio koridora, koji spaja istočnu i zapadnu Evropu. Regionalno povezuje Crnu Goru od juga ka sjeveru, južni dio Srbije sa centralnim, čime se otvaraju veće mogućnosti za privredni razvoj regiona, a lokalno omogućuje svim gradovima razvojne šanse i najkraći put prema zapadu.

Autoput je strateški projekat za Crnu Goru i Srbiju i sve insinuacije o pogrešnom potezu vlada da realizuju projekat su neutemeljene. On će omogućiti razvoj sjevera, potaknuti investitore za ekonomski razvoj i ulaganje u infrastrukturne projekte, saobraćajno se povezati preko Srbije sa centralnom Evropom, smanjiti troškove eksploatacije i održavanje vozila.

Podsjetimo da Evropska komisija očekuje na putu ka Evropskoj uniji poboljšanje transportnog sektora i infrastrukture. Naravno, bez autoputa nema razvoja općina Plav, Gusinje, Berane, Rožaje, Bijelo Polje, Tutin, Sjenica, Novi Pazar, Prijepolje, Nova Varoš i Priboj. Neophodno je povezati Srbiju sa Crnom Gorom, jer time se i stvaraju preduslovi za ekonomski i infrastrukturni razvoj Sandžaka. Javno-privatna metoda možda je i najbolja za obezbjeđivanje sredstava za izgradnju autoputa, a korist je višestruka – od lokalnih zajednica, država do ulagača.

Bar je luka s privrednim značajem ne samo za Crnu Goru, nego i za susjedne zemlje, kao i za regiju u cjelini. Povezanost općina sjevera Crne Gore sa lukom Bar predstavlja Strategiju razvoja sjevera Crne Gore, a time i Sandžačke regije.

Kvalitet i troškovi usluga

JPP metoda nije pogodna za sve vrste projekata, te je stoga bitno da se dobro razmisli je li JPP bolji od konvencionalnih ugovora o javnoj nabavci ? Glavni razlozi da se JPP metoda u svijetu koristi, uključuju ekonomsku isplativost tih projekata u odnosu na tradicionalne metode nabavke, kao i budžetska ograničenja. Međunarodno iskustvo jasno pokazuje da je provedba JPP u većini slučajeva brža u realizaciji projekta i proračunske discipline.

Razvijene države primjenjuju puno različitih modela JPP-a s nizom varijacija i kombinacija, koje se mogu pojaviti pred javnom upravom kada želi finansirati infrastrukturni projekt. Pri izboru konkretnog modela važni su faktori poput dužine učešća privatnog sektora u datom projektu, oblika nadoknade, prava na učešće u profitu, stepena autonomije u određivanju cijena za pružene usluge... Navedeni faktori utiču na zainteresiranost privatnog sektora za ulaganja i vođenje poslova, određuju oblik upravljanja i vlasništvo te način finansiranja.

Brojna područja primjene JPP- a

Javno-privatno partnerstvo se može koristiti u različitim područjima, kao što su: izgradnja ili rekonstrukcija, bolnica, socijalnih ustanova, škola ... Područja u kojima se JPP u svijetu najviše koristi su: cestovna infrastruktura, gradski i međugradski javni prijevoz, gradska parkirališta i garaže, aerodromi, autobusne, željezničke i ostale prijevozne stanice, privremena stajališta i slično.

Potom svjetlosne signalizacije, vodoprivreda, upravljanje otpadom, proizvodnja i opskrba toplotnom energijom, pružanje energetskih usluga, projekti vjetroelektrana, bioplin. Primjenjuje se i na vrtiće, osnovne, srednje i visoke škole, smještaj za studente i učenike, podrška infrastrukturi škola.

Široka je primjena JPP-a: penzionerski domovi, sirotišta, zdravstvene ustanove (bolnice, starački domovi, bolnice za dugotrajno liječenje bolesnika, laboratoriji), uređeni medicinski i nemedicinski dijelovi (praonice, restoran, grijanje), hitna pomoć.

Grade se i uredi vlade (općinski ured, porezni ured), zatvori, sudski objekti, policijske stanice, vatrogasne stanice, javna rasvjeta, popravak i održavanje cesta, projekti zbrinjavanja i održavanja javnih zelenih površina, naučni i tehnološki parkovi, socijalno stanovanje, konvencionalni centri.

Uspješan je i kada su u pitanju građevine i vojna postrojenja, tereni, poligoni, tehnologija i telekomunikacijske usluge, vojni avioni i vojna vozila, multisportska naselja, sportske dvorane, bazeni, igrališta, biciklističke staze, kulturni sadržaji, biblioteke, muzeji, projekti informatizacije u zdravstvu, obrazovanju, odbrani, ovjerene kopije dokumenata...

Postavlja se pitanje na koji se način vlasti odlučuju za izbor konkretnog načina finansiranja infrastrukturnih projekata? Na temelju kojih analiza i procjena se donosi konkretna odluka o finansiranju iz državnog budžeta ili, u slučaju razvojnih projekata općina, gradova, sredstvima iz lokalnih proračuna ili direktnom kapitalnom pomoći iz budžeta, zaduživanjem, odnosno uzimanjem zajma kod finansijskih institucija, izdavanjem lokalnih obveznica sa ili bez jamstva Vlade, ili pak učešćem privatnog sektora u finansiranju projekata putem javno-privatnog partnerstva?

Iako JPP pretpostavlja obećanje da će se povećati količina i kvalitet infrastrukturnih projekata i drugih javnih dobara i usluga, bez dodatnog opterećenja budžeta države i proračuna općina, gradova, zbog činjenice da privatni investitori mogu lakše osigurati potrebna sredstva za infrastrukturne projekte, ipak se JPP treba posmatrati s određenom dozom pažnje, jer u državi, kao i u općinama, gradovima koji ugovaraju finansiranje projekata po načelima javno-privatnog partnerstva, ostaju brojni rizici. Oni su vezani uz kvalitet i kvantitet osiguranja neophodnih javnih dobara i usluga stanovništvu. Ukoliko JPP osigurava javna dobra i usluge najvišeg kvaliteta uz najniže troškove za njihove korisnike, onda su i svi rizici preneseni s javnog na privatni sektor. Kvalitet javnih usluga može se ugovoriti tako da plaćanja budu srazmjerna kvalitetu pruženih usluga, čime se rizici za obje strane (pružatelju i korisniku) minimiziraju. Koji su načini koji će osigurati javnoj upravi da u ugovore uključi sve rizike?

■ **Autoputevi u Srbiji: Šansa za JPP**

Reforma javne uprave u državama regiona je nužnost. Članstvom u Evropskoj uniji rast će i zahtjevi koji se postavljaju pred sve dijelove javnog sektora, što upućuje na kontinuiranu modernizaciju i usavršavanje kompetencija u svim njegovim segmentima.

Komparativne prednosti

Više je zainteresiranih partnera u JPP-u, a najvažniji su: javnost (korisnici javnih dobara i usluga), građevinska preduzeća za izgradnju infrastrukturnih objekata, preduzeća za održavanje tih objekata, trgovačka preduzeća koja prodaju građevinske i druge materijale neophodne za gradnju, finansijske institucije, privatni investitori i osiguravajuća društva. Kako i gdje se javna uprava može dodatno educirati o modelima koji osiguravaju optimalno zadovoljavanje javnih interesa?

■ **Upravljanje otpadom u Srbiji već pomaže Njemačka**

Kako bi se maksimalno iskoristile prednosti JPP-a, stalno se usavršavaju postojeći i izgrađuju novi oblici partnerstva, čak se javljaju novi modeli partnerstva za pojedine projekte. Iskustva razvijenih zemalja u kojima postoji zadovoljavajuća praksa primjene javno-privatnog partnerstva za stvaranje odgovarajućeg institucionalnog i pravnog okvira za veće uključivanje privatnog sektora u infrastrukturne projekte pokazuju da bi se država trebala uključiti u rješavanje niza važnih pitanja.

Reforma javne uprave u državama regiona je nužnost. Članstvom u Evropskoj uniji rast će i zahtjevi koji se postavljaju pred sve dijelove javnog sektora, što upućuje na kontinuiranu modernizaciju i usavršavanje kompetencija u svim njegovim segmentima. Javni sektor, kao i privatni, također moraju jačati svoje komparativne prednosti, primjerice kako bi što uspješnije učestvovali u kreiranju zajedničkih politika EU-a ili koristili sredstva raspoloživih fondova EU-a.

Svi ovi parametri ukazuju da se države regiona trebaju okrenuti JPP-u, jer će ovaj model u budućnosti biti neophodan za ekonomski razvoj, a predstavlja priliku da se stvaranjem uslova i uređivanjem zakonskih regulativa omogući primjena tih projekata. ◆

Epohalni kulturni preporod u Sandžaku i Bihoru

Historijski značaj stvaranja opština Petnjica i Gusinje

Značaj revija "Sandžak" (prva i druga), "Glas Sandžaka", "Sandžačkih novina", časopisa za kulturu "Almanah" ● Osnivanje Humanitarno-kulturnog udruženja "Bihor" u Njemačkoj te revije "Forum" u Podgorici ● Mnoge kulturne manifestacije postale su tradicioanalne

Plansko višedecenijsko zatiranje nacionalne pa time i kulturne supstance Sandžaka, devedesetih godina prošlog vijeka je počelo da jenjava. Tih godina su pokrenuti procesi koji su utrli puteve novom kulturološkom i svakom drugom preporodu u Sandžaku. Naravno, u tome je prednjačila tada još nedovoljno ujedinjena kulturološka elita, koju su okupljali pomenuti procesi, prije svega u Novom Pazaru, Sjenici, Priboju, Prijepolju i Rožajama. Paralelno sa pojavljivanjem političkih subjekata, primjetan je bio i snažan proces formiranja institucija kulture, prije svega kroz formiranje nacionalnih vijeća ili savjeta.

Nastajali su brojni časopisi, od kojih su u tom periodu značajan doprinos razbijanju svekolikih blokada imale prva i druga revija "Sandžak", "Glas Sandžaka", "Sandžačke novine" i drugi.

Mnogi nadahnuti entuzijasti su se prihvatili pera te su nastala prozna i poetska djela, koja će se, kako vrijeme odmiče, pokazati kao stavaralaštvo od neprocjenjivog značaja. O tim procesima i ostvarenjima je čitalačka javnost prilično upoznata.

Kulturna elita Bošnjaka u Crnoj Gori u tom vremenu je tražila sebe, pokušavala da pronađe svoj put. Kako su svi integrativni pokušaji na relaciji Novi Pazar i ostatak Sandžaka u Crnoj Gori ostali bez uspjeha, to je i "eho" iz Novog Pazara jedva dodirivao obronke Turijaka, nadomak Bihora. Krajem 1993. godine u Crnoj Gori nastaje "Almanah", časopis koji je je imao za cilj da čuva, njeguje i istražuje kulturnu baštinu Bošnjaka na ovim prostorima. U međuvremenu je njegov opus narastao na preko 200 značajnih

■ Piše: **Šemsudin Hadrović**

Više od desetljeća održavaju se impozantne jednomjesečne kulturne manifestacije u Petnjici i diljem Bihora, sve do Šipovica Ćamila Sijarića. U periodu od 12. jula do 10. avgusta, svake godine Petnjica postaje regionalni centar kulturnih zbivanja

naslova, posloženih u više od 60 brojeva pomenutog časopisa.

Istovremeno (1994.), na dugom kraju Evrope, grupa entuzijasta uspijeva da u Njemačkoj formira i pokrene rad Humanitarno-kulturnog udruženja "Bihor", čiji je centar bio u Worms-Esslingenu. Nešto kasnije se pojavljuje revija "Forum", u Podgorici, koja također nastoji da njeguje i istražuje duhovno i kulturno stvaralaštvo Bošnjaka Crne Gore. „Forum" je u svom opusu dao značajan doprinos afirmaciji bošnjačke kulture i stvaralaštva. U Srbiji i Crnoj Gori se i zvanično uvodi bosanski jezik, Crna Gora kreće ka putu osamostaljenja i ubrzo se stvaraju uslovi za formiranje novih administrativnih jedinica, od kojih je za Bošnjake od historijskog značaja stvaranje opština Petnjica i Gusinje. Kako je Petnjica uspjela da održi zavičajnu kompaktnost svoje dijaspore kroz razne kulturne manifestacije, koje su postale tradicionalne (Dani dijaspore, Zavičajne staze i dr.), to je i spremnije dočekala osamostaljenje makar u kulturološkom smislu.

Već više od desetljeća održavaju se impozantne jednomjesečne kulturne manifestacije u Petnjici i diljem Bihora, sve do Šipovica Ćamila Sijarića. U periodu od 12. jula do 10. avgusta, svake godine Petnjica postaje regionalni centar kulturnih zbivanja. Pored mnogobrojnih gostovanja prominentnih kulturnih stvaralaca (pisci, pjesnici, KUD-ovi, zavičajna i druga udruženja) iz bliže i dalje dijaspore, u Petnjici se već sada po četvrti put otvara konkurs za nagradu kratke priče inspirisane Bihorom. Na dosadašnja tri konkursa je bilo evidentirano preko sto radova iz različitih krajeva (država), tako da se s pravom može nazvati i "međunarodnim". Ovim manifestacijama u Petnjici kulturni mozaik Sandžaka značajno je dobio na kvalitetu.

Odabrani i nagrađeni radovi su objavljeni u tri knjige: "Buđenje Bihora", "Bihorski Blues" i "Obale Bihora".

Četvrti konkurs kratke priče inspirisane Bihorom je otvoren do 21. maja 2015 godine. ◆

Intervju:
Rifat ef. Fejzić,
reis Islamske zajednice
u Crnoj Gori

Muslimani u Crnoj Gori su autohtoni, svoji na svome!

Kao mladić prhvatio se funkcije reisa i preporodio Crnogorsku islamsku zajednicu, koja danas ima mušku i žensku medresu u Podgorici, obnovljene, restaurirane i novosagrađene džamije ● Izborio se i za dobre odnose sa državnom vlašću, mada teškoća još uvijek ima sa lokalnim administracijama

Rifat ef. Fejzić (41) rođen je u Rožajama, gdje je završio osnovnu školu. Potom je pohađao „Gazi Husrev-begovu" medresu u Sarajevu, da bi školovanje nastavio u Novom Pazaru i u Turskoj.

Nakon završene medrese u Izmiru, u istom gradu se upisuje na Islamski fakultet Univerziteta Dokuz Eylul, na kojem je diplomirao 1999. godine. Po završetku studija stavlja se na raspolaganje Mešihatu Islamske zajednice, tačnije Odboru Islamske zajednice u Rožajama.

Prije izbora za reisa Islamske zajednice obavljao je dužnosti sekretara Odbora, glavnog imama, predsjednika Glavnog odbora Udruženja Ilmije…Na izborima održanim 2003. godine, između više kandidata, izabran je za reisa Islamske zajednice u Republici Crnoj Gori. Najmlađi je reis Islamske zajednice u zemljama bivše Jugoslavije. Oženjen je Izetom (rođ. Plojović) Fejzić i otac tri sina.

Sabor Islamske zajednice u Crnoj Gori 5.aprila 2007. godine donio je odluku o izmjenama i dopunama Ustava Islamske zajednice Crne Gore, kroz četiri amandmana, od kojih se jedan odnosi na dužinu trajanja mandata reisa, što je u skladu sa ustavima islamskih zajednica iz okruženja – da mandat traje šest, umjesto četiri godine. Time je sadašnjem reisu Rifatu ef.Fejziću produžen mandat za dvije godine.

Na izborima održanim 25.07.2009. godine ponovo je izabran za reisa Islamske zajednice u Crnoj Gori, u drugom šestogodišnjem mandatu, koji mu uskoro ističe.

Prvi intervju smo gospodine Fejziću radili na početku prvog mandata, pa mi je čast što poslije ovoliko godina ponovo razgovaram s Vama kao reisom Islamske zajednice Crne Gore. Možete li nam predočiti položaj IZ u susjednoj zemlji.

- Zaista mi je drago da nakon dosta vremena ponovo razgovaramo i da možemo sumirati određene rezultate koje je postigla Islamska zajednica u Crnoj Gori, čini mi se prilično značajne te ozbiljne i za mnogo veće i organizovanije zajednice. Prije nešto više od deceniju imali smo zajednicu koja je bila nejaka, kadrovski siromašna, bez organizovanih institucija i koja je funkcionisala u veoma teškim uslovima. Danas je ova zajednica kadrovski osnažena, u njoj dominiraju

■ Razgovarala: **Zakira Mahmutović Škrijelj**

mladi obrazovani ljudi. Na desetine naših medresanata školuje se na prestižnim univerzitetima i nakon povratka predstavljaće dodatni potencijal i snagu. Imamo značajan broj novih odgojno –obrazovnih institucija, prije svega Medresu u Podgorici, koju trenutno pohađa dvjesto učenika, otvorene su škole Kur-ana, imamo mektebe gotovo u svakom džematu, nove medžlise i džemate u Budvi, Tivtu i Herceg Novom. To je do nedavno bilo teško i zamisliti. Imamo i obnovljene, restaurirane, ali i novosagrađene brojne džamije i druge vjerske i višenamjenske objekte. Sagradili smo veleljepni Islamski centar u Baru, a kroz projektnu dokumentaciju imamo obezbjeđene uslove za izgradnju sličnih objekata u Podgorici i Bijelom Polju. Imamo i svoje biblioteke, informatičke i istraživačke centre…

Danas je ova zajednica kadrovski osnažena, u njoj dominiraju mladi obrazovani ljudi. Na desetine naših medresanata školuje se na prestižnim univerzitetima i nakon povratka predstavljaće dodatni potencijal i snagu. Imamo značajan broj novih odgojno –obrazovnih institucija, prije svega Medresu u Podgorici, koju trenutno pohađa dvjesto učenika. Otvorene su i škole Kur-ana, imamo mektebe gotovo u svakom džematu, nove medžlise i džemate u Budvi, Tivtu i Herceg Novom. To je do nedavno bilo teško.

Veoma je važno naše očuvano jedinstvo i kohezija unutar same Islamske zajednice, s obzirom da je riječ o prilično složenoj strukturi i još složenijim uslovima u kojima funkcionišemo. Dakle, pripadnici islama u Crnoj Gori žive širom države, čini je četrnaest medžlisa, i nacionalno heterogenu zajednicu u kojoj dominiraju Bošnjaci i Albanci, uz određeni broj pripadnika drugih nacionalnih i etničkih zajednica. S druge strane riječ je i o teritorijalnim i geografskim razlikama između sjevernog, centralnog i južnog dijela Crne Gore, o različitim kulturološkim karakteristikama, političkim i društvenim uticajima. Međutim, uprkos svim razlikama i ne tako malim izazovima, zajednica traje u svom mezhebskom jedinstvu, islamskoj solidarnosti, u razumijevanju i uvažavanju razlika, snaženju njenog ukupnog položaja u društvu, ostvarujući dobre rezultate na polju ukupnog jačanja i izgradnje, posebno obrazovanja naše djece. Napravili smo veoma dobru komunikaciju sa drugim zajednicama u Crnoj Gori, te ojačali bliske odnose sa našom braćom iz drugih zajednica u okruženju, odnosno regionu, kao i sa Turskom, iz koje imamo značajnu podršku i pomoć.

Možete li nam reći kakav je danas odnos aktuelne vlasti prema IZ i građanima koje predstavljate?

- Odnos zvaničnih institucija države Crne Gore prema Islamskoj zajednici je na prilično dobrom nivou, ali naravno da postoji prostor za daljnje unapređenje. Imamo dosta razumijevanja iz državnog vrha za naše potrebe i zahtjeve, koji se tiču ostvarivanja naših prava. Međutim, kada to spustite u ravan administracije, pojedinih ministarstava, te lokalnih institucija, pogotovo lokalnih samouprava, to razumijevanje se istopi. Administrativne barijere se često ispriječe ispred naših zahtjeva. Tu mora postojati više otvorenosti i senzibilnosti, a manje činovničke sporosti, nerazumijevanja, veoma često i predrasuda... Upravo sa tog nivoa, od lokalnih sredina sve počinje. Tu bi se

trebali graditi mostovi saradnje i razumijevanja. Stalno podsjećamo na to da su muslimani u Crnoj Gori svoji na svome, autohtoni, stoljećima su tu utemeljeni i dio su njenog društvenog bića historijskog i sadašnjeg, i čine više od petine stanovništva. Tražimo samo ono što su naše svakodnevne civlizacijske potrebe - lokacije za vjerske objekte, za Islamske centre, za mezarja, povratak vakufske imovine itd… Takve zahtjeve ispostavljamo samo tamo gdje žive muslimani ili gdje su u prošlosti živjeli u većim zajednicama, gdje imamo organizovane džemate i gdje za to postoje realne potrebe.

Islamska zajednica ima i ugovor sa Vladom Crne Gore, koji je jasno definisao naše međusobne odnose i ostvarivanje naših prava u različitim institucijama. Na tom polju se svakog dana čine pomaci. Uspjeli smo ono što je do prije desetak godina bilo nezamislivo, kada su pitanju prava vjernika, zaposlenih u institucijama, studenata, vojnika, pa čak i onih koji su pod zatvorskim sankcijama. U tom procesu imamo podršku državnog vrha. Mislim da tome značajno doprinose i politički predstavnici muslimana, kojih ima u strukturama vlasti i koji prilično realno i argumentovano artikulišu potrebe i interese naše zajednice.

Vašim dolaskom na čelo IZ CG počela je sa radom muška medresa u Podgorici, a danas imate i žensko odjeljenje. Recite nam nešto više o njenom radu i da li postojeći kapaciteti zadovoljavaju sve potrebe učenika?

- Medresu „Mehmed Fatih" smo otvorili prije sedam godina i interesovanje za školovanje u ovoj instituciji jeste veliko. Imamo oko dvjesto učenika, ispratili smo već tri generacije maturanata, koji se sada školuju na univerzitetima u regionu i uTurskoj. Očekujemo da će dio tih učenika predstavljati snažan kadrovski potencijal, kojim ćemo stalno obnavljati našu zajednicu na različitim nivoima. Zbilja, postojeći kapaciteti nisu dovoljni. Već drugu generaciju imamo i žensko odjeljenje u Medresi, tako da se već ispostavlja potreba za širenjem. Uveliko smo u izgradnji nekoliko objekata, koji će značajno proširiti postojeće prostorne kapacitete.

Otvaranje i zaživljavanje medrese je historijski značajan poduhvat, koji je umnogome promijenio obrazovni i kulturni aspekt i funkcionisanje naše zajednice. Po prvi put, nakon stoljeća zaostajanja, naši dječaci i djevojčice, u onoj najznačajnijoj dobi obrazovno-odgojnog razvoja, školuju se u Crnoj Gori i ne moraju ići nigdje vani. Nadamo se da ćemo kroz već donesena zakonska rješenja i zajedničke napore sa institucijama države, doći do licence kojom će ova škola dobiti status koji imaju i sve druge srednje škole u Crnoj Gori.

Odnos zvaničnih institucija države Crne Gore prema Islamskoj zajednici je na prilično doborom nivou, ali postoji prostor za daljnje unapređenje. Međutim, kada to spustite u ravan administracije, pojedinih ministarstava, pogotovo lokalnih samouprava, to razumijevanje se istopi. Tu mora postojati više otvorenosti i senzibilnosti, a manje činovničke sporosti, nerazumijevanja, veoma često i predrasuda... Na tom lokalnom nivou bi se trebali graditi mostovi saradnje i razumijevanja.

Trenutno je aktuelan Prijedlog izmjena i dopuna Ustava IZCG i ono što je pozitivno je da je dostupan svim građanima, te da im je data mogućnost da učestvuju u njegovom formiranju. Šta zapravo IZ dobija novim Ustavom?

- Raspadom nekadašnje jedinstvene zajednice u SFRJ, tačnije 1994. godine, donesen je sadašnji Ustav Islamske zajednice. On je donesen u drugačijoj državno-pravnoj strukturi, pa je i njegov sadržaj bio prilagođen tadašnjem institucionalnom stepenu razvoja Islamske zajednice. Okolnosti su se promijenile, sada imamo ne samo drugačije državno-pravno ustrojstvo, nego i mnogo veći stepen razvoja Islamske zajednice; značajan broj novih institucija, drugačije okolnosti u kojima funkcionišemo itd… Stoga se pristupilo izradi novog Ustava. Zadatak je povjeren referentnom tijelu - Ustavnoj komisiji, koju su činili kompetentni ljudi iz Zajednice, ne samo pravne i teološke struke, već i društveni radnici, koji imaju iskustva iz sfere javne politike, a neki od njih su radili i na građanskoj ustavnoj materiji. Mislim da je nastao jedan dobar tekst, veoma opsežan i sadržajan, suštinski i stilski dotjeran, o kojem sada završavamo i javnu raspravu u našim medžlisima. Ubrzo će biti predložen i na usvajanje u Saboru. Veoma je važno da smo kroz ustavni tekst potvr-

dili jedinstvo Islamske zajednice, njeno historijsko utemeljenje u Crnoj Gori, kontinuitet i trajanje, otvarajući prostor za njeno jačanje, širenje i snaženje u institucijama, kroz punu otvorenost za saradnju i udruživanje sa drugim islamskim zajednicama…

Činjenica je da ogromnu podršku za projekte dobijate od Republike Turske. Ko su još donatori IZ?

- Islamska zajednica opstaje ponajviše zahvaljujući snazi i entuzijazmu njenih članova- vjernika koji, shodno mogućnostima pomažu prilozima njen rad i funkcionisanje. Naravno, to nije dovoljno, pa čak ni kada se tome doda nešto vlastitih prihoda, koji se ostvaruju kroz korišćenje određenih vakufskih dobara…Potrebe funkcionisanja su mnogo veće, jer imamo veliki broj novih institucija koje zahtijevaju održavanje i ozbiljna sredstva. Uspostavljena je saradnja sa Diyanetom, TIKOM i drugim institucijama države Turske, UAE i Kuvajta. Saradnje sa spomenutim državama bile su odlučujuće za dovršetak više značajnih projekata Islamske zajednice, prvenstveno Medrese u Podgorici. Zahvaljujući pomoći TIKE, završen je Islamski kul-

turni centar u Baru i brojni drugi objekti. Vjerujem da će se ta saradnja nastaviti i u narednom periodu. Također moram naglasiti i značajnu pomoć naših iseljenika, dijaspore iz zemalja Evrope i SAD-a, pojedinačno i organizovano u grupama. Riječ je o zaista velikim donacijama, pogotovo u izgradnji ili obnovi vjerskih objekata, održavanju medrese i drugim projektima. Molim Allaha Uzvišenog da ih sve obilato nagradi iz Njegovog obilja i da im mnogostruko vrati ono što ulažu u Islamsku zajednicu.

Danas u svijetu, pa tako i u Bosni i Hercegovini, živi veliki broj građana porijeklom iz Sandžaka. Kakvi su kontakti i na koji način sarađujete sa njima?

- Zaista veliki broj Bošnjaka porijeklom iz Crne Gore i Sandžaka živi u BiH. Njihove veze sa zavičajem veoma su jake; to su i porodične i rodbinske relacije, a mnogi od njih su ugledni ljudi u različitim sferama društvenog života. Sa njima imamo veoma dobru komunikaciju i saradnju, te podršku u mnogim našim aktivnostima. Naravno, ta saradnja se može još više unapređivati i podići na viši kvaliteniji institucionalni nivo. Od toga možemo imati samo koristi i mi i oni, te Crna Gora i BiH kao države.

Da li ćete se kandidovati za još jedan mandat za mjesto reisa?

- Razmisliću o tome kada dođe vrijeme, odnosno kada se nakon isteka mandata raspišu izbori za reisa. ◆

■ **Islamski centar u Baru**

Bijelo Polje juče, danas, sutra

Turizam kao šansa razvoja čarobne doline

Bijelo Polje predstavlja veoma važno saobraćajno i trgovačko čvorište šireg područja ove regije ● Slovensko ime Bijelo Polje, Turci su preveli na svoj jezik i nazvali ga - Akovo ● Bogat kulturni život ● Mala preduzeća su i manje ranjiva ● Šta kažu opštinski rukovodioci ● Veliki potencijali Đalovića pećine i skijališta na Bjelasici

Treća opština po broju stanovnika u Crnoj Gori nalazi se na krajnjem sjeveroistoku države, na površini od 924 kilometra kvadratna, između planina Bjelasice i Lise, gdje živi nešto više od 46.000 stanovnika. Bijelo Polje predstavlja veoma važno saobraćajno i trgovačko čvorište šireg područja ove regije, zato ne čudi što su vijekovima pitomom dolinom Lima prolazili putnici namjernici, trgovci i vojske sa Zapada na Istok i obratno, pri čemu su se miješale i sukobljavale razne kulture, vjere, ideologije, različita shvatanja svijeta i raznovrsni običaji.

U selu **Majstorovina**, kod Bijelog Polja, pronađena je **kamena sjekira koja potiče iz neolita**, što potvrđuje tezu istoričara da je ovaj kraj naseljen čak nekoliko godina prije nove ere. Ostaci materijalne prirode su nađeni i u selima **Bijedići i Ostrelj**, gdje je pronađeno oruđe

■ Piše: **Vukoman Batko Kljajević**

koje uz prethodna otkrića govori da su na području današnjeg Bijelog Polja postojale naseobine još u praistorijskom dobu. Najraniji sačuvani pisani podaci o naselju na mjestu današnjeg **Bijelog Polja**, potiču iz vremena vladavine Humskog kneza Miroslava, koji je u tom vremenu naručio da se ispiše jevanđelje koje je, po njemu, nazvano Miroslavljevo jevanđelje, pisano rukom grešnog đakona Gligorija. Ovo prvo jevanđelje pisano ćirlicom, jedan je od najljepših pisanih sveslovenskih rukopisa.

Trgovačko raskršće

Od 12. do 14. vijeka Bijelo Polje bilježi značajniji ekonomski i kulturni razvoj, kada dolazi i do njegovog prostornog širenja, gradsko jezgro se utrostručuje naseljima Pruška Vas, Lipnica i Lješnica. Početkom 14. vijeka na desnoj obali Lima ubrzano nastaje naselje Nikolj-Pazar, kasnije Nikoljac.

Krajem 14. vijeka, 1396. godine, bje-

lopoljski kraj pada pod tursku vlast. U to vrijeme formira se osobena naseobinska fizionomija Bijelog Polja, sa populacionim odlikama koje odgovaraju tadašnjim društveno-političkim prilikama. Slovensko ime Bijelo Polje, Turci su preveli na svoj jezik i nazvali ga - **Akovo**. Bijelo Polje u tom periodu održava čas stalne, čas povremene trgovačke veze sa Podgoricom, Skadrom, Kotorom, Risnom, Dubrovnikom, Ankonom, Vencijom… Dubrovački trgovci opisuju Bijelo Polje 1853. godine kao varoš sa 3000 duša, a francuski konzul Hekar prvi je izvršio popis ovog stanovništva 1863. godine, kada je imalo 500 kuća i 30 dućana.

U posljednjoj deceniji 19. vijeka, tačnije 1890. godine, Bijelo Polje postaje opština, sa svojim vijećem koje su činili age i begovi, a zvalo se Medžlis.

Nakon oslobođenja od Turaka, urbani razvojni period Bijelog Polja počinje u prvim godinama 1912. godine. Te godine, prema navodima u monografiji "Bijelo Polje", autora Batrića Baća Rakočevića, nakon što je sa crnogorskom vojskom ušao u Bijelo Polje, vojskovođa Janko Vukotić je u svojoj depeši kralju Nikoli između ostalog napisao: "**Ja u svom životu ne viđeh živopisniji kraj".**

Pet decenija kasnije, prilikom boravka u tadašnjoj Jugoslaviji, dr. Vilijam Saksen iz Vašingtona, pri odlaska iz Beograda, rezimirao je svoje utiske u razgovoru sa novinarima.

– **Bijelo Polje** - rekao je pored ostalog - **najljepša je dolina koju sam ikada vidio, a prošao sam gotovo cio svijet.**

Zaokret u privredi

Privredna struktura Opštine mijenjala se nakon Drugog svjetskog rata uglavnom sa promjenom društvenih sistema. Odmah poslije rata pristupilo se industrijalizaciji, naročito nakon neuspjelog eksperimenta sa seljačkim radnim zadrugama. Resursi, kao što su značajne površine poljoprivrednog zemljišta,turistički potencijiali,mineralne sirovine sa kojima je Opština i tada raspolagala, ostavljeni su u zadnji plan, a najplodniji dio zemljišta ekspropisan je za podizanje industrijskih objekata kao što su: Šumsko industrijski kombinat „Špiro Dacić" (1949. g),Prerada voća i povrća (Crnogorka 1951. g),Klanica sa hladnjačom (1958.g),Vunarski kombinat (1961.g), „Metalopred" (1961.),Fabrika obuće "Lenka" (1972.g), Fabrika za proizvodnju gornjih dijelova obuće "Beograd-pogon Bijelo Polje" (1973.g), Fabrika za flaširanje mineralne vode „Bjelasica rada" (1984.g), Fabrika za proizvodnju hidraulike i dijelova za vojnu industriju "Namjenska" (1983.g), Fabrika betonskih elemenata "Zaton" (1983.g).

Dubrovački trgovci opisuju Bijelo Polje 1853. godine kao varoš sa 3000 duša, a francuski konzul Hekar prvi je izvršio popis ovog stanovništva 1863. godine, kada je imalo 500 kuća i 30 dućana.

Glavna orijentacija u privrednom razvoju je bila podizanje radno intenzivnih industrijskih objekata radi većeg zapošljavanja, umjesto visoko akumulativne privrede, sa manje zaposlenih.

Stoga je u analizama iz tadašnjeg perioda istican problem niske akumulativnosti privrede, odnosno nepovoljne privredne strukture. Najzapaženije prestrukturiranje dogodilo se između industrije, poljoprivrede i trgovine. Učešće industrije smanjeno je sa 68,4 % na 13,8% ; došlo je do povećanja učešća trgovine sa 13,3% na 38,1% i poljoprivrede sa 2% na 35,1%. Ostale djelatnosti su također male: građevinarstvo je povećalo svoje učešće sa 2,9 % na 4,4 % a saobraćaj smanjio sa 8,8 % na 2%. Ugostiteljstvo i turizam imali su opadanje sa 1,5% na 1,1%.

Prema riječima savjetnika predsjednika Opštine Aleksandra Rmandića, akumulativnost privrede je u posljednjoj deceniji imala značajne promjene među sektorima.

"Iako je na nivou ukupne privrede akumulativnost bila koliko toliko pozitivna i 2013. i 1989. godine, ona je sada u industriji negativna, a pozitivna je samo u poljoprivredi, trgovini i u poslovanju nekretninama. U privredi radi 5000 radnika. Ovaj broj čini 55,8% od broja radnika koji je radio 1986. godine u Bijelom Polju u privredi. Pod uticajem ekonomsko finansijske krize jedan broj preduzeća nalazi se pod stečajem: AD „Vunko", AD „Zaton", a u teškoćama koje prijete stečajem nalazi se Doo „Meduza", AD „Bjelasica Rada", AD „Lenka", „Montenegro sport". Veoma malim kapacitetom radi AD „Imako"", ističe Rmandić.

Zadovoljavajuća ekonomska situacija prisutna je u preduzećima: Šik-u „Lim", „Pelengić trejd" , „Put Gros", „Mesopromet" , „Merkator" , „Gradnja" , „Solaris" , „Milka MDK" , „Imperijal".

Ako je riječ o daljem ekonomskom razvoju Opštine, on se ne bi mogao zasnovati na koncepciji osnivanja krupnih industrijskih preduzeća, jer se pokazalo da je takav razvoj neodrživ. Takva preduzeća pokazala su ranjivost u periodima kriza, kad je potrebno prilagoditi se novonastalim situacijama. Kada se smanji korišćenje kapaciteta i pojave tehnološki viškovi, tada se zbog socijalnih programa, koji se sve više nameću kao imperativ za rješavanje, optereti poslovanje preduzeća i dolazi do stečaja. Zato glavno opredjeljenje moraju biti mikro, mala ili eventualno srednja preduzeća i posebno

preduzetnici, jer su u tržišnoj privredi često prisutne nepredvidive tržišne oscilacije i gibanja kojima se treba brzo prilagoditi.

Pored povoljnih kredita za ulaganje, razumije se i prirodnih resursa, treba imati i ljudske resurse. Ovom prilikom neophodno je istaći raspoložive kadrovske resurse na kojima se mogu zasnivati planovi bržeg investiranja u razvoj koji čekaju na zaposlenje.

Večeri poezije i "Infobus"

U posljednjim decenijama Bijelo Polje krasi bogat kulturni život tokom cijele godine, a ljeti i u jesen dobije i dimenziju više. Velika kulturna zbivanja počinju Festivalom dramskih amatera, gdje zaljubljenici pozorišne scene uživaju u vrhunskim dometima ove umjetnosti. Nakon pozorišnih kreacija koje uvijek uživaju izuzetnu podršku zahvalne bjelopoljske publike, slijedi Džez festival, gdje se okupljaju značajna muzička imena sa šireg područja. Sa ljetom u Bijelo Polje stiže i Internacionalni festival tamburaških orkestara, neobična fešta za više hiljada zaljubljenika tambure. Festival je tokom decenijskog trajanja sačuvao dio tradicije od zaborava i privukao pažnju čak i najmlađih, da se bave ovom vrstom muzike. Pored pozorišnih i muzičkih sadržaja, kad je kultura u pitanju, Bijelo Polje tokom godine odlikuju i brojne promocije kvalitetnih izdanja knjiga, likovnih izložbi kao i slikarska kolonija Stari most, koja svake godine okupi po dvadesetak eminentnih slikarskih imena iz Crne Gore i inostranstva. Početkom septembra, već gotovo pet decenija, održavaju se Ratkovićeve večeri poezije, gdje se svojim najuspješnijim stihovima predstavljaju afirmisani pjesnici ne samo iz regiona, već i iz brojnih drugih država Evrope. Bijelo Polje jedino u Crnoj Gori ima pokretnu biblioteku **„Infobus"**, specijalizovano vozilo koje svakog dana stiže u mjesne centre i donosi ljudima knjige, časopise te internet vezu.

■ **Mamac za turiste: Eetno selo Ratković**

Izuzetne mogućnosti daje i planina Bjelasica koje, nažalost, nisu također na adekvatan način iskorišćene. Sudeći prema najavama za ovu bjelopoljsku ljepoticu dolaze bolji dani. Naime, do kraja 2017. godine turisti i skijaši moći će da koriste izvanredna skijališta sa stazama i žičarama na bjelasičkoj Cmiljači, udaljenoj svega desetak kilometara od Bijelog Polja.

■ **Zaštićeni spomenik: ćuprija na Bistrici**

Među prirodnim razvojnim potencijalima Opštine izdavaja se Đalovića pećina, zbog izuzetnog bogastva pećinskih sadržaja na više podzemnih kilometara, zbog čega je nazivaju i evropskom ljepoticom. Iako je decenijama predmet mnogih istraživanja, još uvijek nije konačno utvrđeno kakve sve tajne krije u svojoj utrobi prostor Pešterska visoravan. Međutim, ono što je već sada nesporno jeste činjenica da se na više od 15 kilometara prostire neobično pećinsko bogatstvo koje još uvijek strpljivo čeka turističku valorizaciju. Raznolikost ukrasa raskošne ljepote i veličine te visina stalagmita i stalaktita ukazuju da je ove bisere priroda vajala milionima godina. Tu je i čitav niz ogromnih prostorija, koje istraživači nazavaju dvoranama. Posebno je interesantna takozvana koncertna dvorana, gdje je akustika takva da registruje i najmanji šum. Nema sumnje da taj prostor može da bude velika razvojna šansa Bijelog Polja.

Izuzetne mogućnosti daje i planina Bjelasica, koje nažalost ,nisu na adekva-

tan način iskorištene. Sudeći prema najavama direktora Direkcije javnih radova Žarka Živkovića, dolaze bolji dani za ovu bjelopoljsku ljepoticu. Naime, Živković je najavio da će do kraja 2017. godine turisti i skijaši moći da koriste izvanredna skijališta sa stazama i žičarama na bjelasičkoj Cmiljači, udaljenoj svega desetak kilometara od Bijelog Polja.

"**Privodi se kraju i izrada glavnog projekta od Jasikovca do Cmiljače, koji ne podrazumijeva samo skijalište i staze, već i neophodnu saobraćajnu infrastrukturu. Put sa dvije saobraćajne trake i bazno naselje na Cmiljači, biće osnov za kvalitenu valorizaciju Bjelasice**", najavljuje i prvi čovjek Bijelog Polja, **Aleksandar Žurić**.

Ključni problem Bijelog Polja, koje inače slovi kao regionalni centar, i dalje je nezaposlenost velikog broja mladih. Da bi se pokrenule investicije i otvorila nova radna mjesta, od izuzetnog značaja je stvaranje preduslova za jačanje i dolazak privatnog kapitala. U susret tome, Skupština opštine je donijela niz odluka veoma bitnih za budući razvoj grada. Među njima je strategija razvoja Bijelog Polja, te višegodišnji investicioni plan kojim se na konkretan način definiše realizacija važnih projekata.

■ **Gradska džamija**

Valja svakako i ovog puta podsjetiti da je riječ o dobroj planskoj dokumentaciji, ali da je put do realizacije nešto čime se mi na ovim prostorima ne možemo baš pohvaliti. Tim prije, što ekonomska kriza ozbiljno ugrožava razvoj i u znatno organizovanijim društvenim sredinama. ◆

Inovativni dizajn
i funkcionalna rješenja

Salon uredskog namještaja
Hiseta 4, Sarajevo

bürotime®
OFFICE FURNITURE

Najmlađa lokalna samouprava u Crnoj Gori stvara uslove za bolji život građana

Gusinje vratilo status Opštine nakon 60 godina

Za ovu godinu fokusirani na formiranje organa i preuzimanje nadležnosti od Opštine Plav ● Osvojili vlast, a nisu imali ni stolice, a nemaju ni zgrade Opštine ● Turistički potencijali i poljoprivreda šanse razvoja ● Motivisati dijasporu ili zavičajce, kako ih ovdje zovu i kojih je 20.000 širom svijeta, da ulože u razvoj rodnog kraja

Gusinje je još 2014. godine postalo najmlađa crnogorska opština, 23. po redu, ali je taj status izgubilo 1954. godine. Nakon punih šest decenija vraćen mu je status opštine. Te godine opštinska zgrada je izgorjela u požaru, sa njom i kompletna dokumentacija i arhiva, pa od tada Gusinje postaje jedan od tri mjesna centra plavske opštine. Na konsultativnom referendumu, koji je održan 08. januara 2013. godine, od 13.482 upisana birača u birački spisak, u 30 mjesnih zajednica opštine Plav, o inicijativi za vraćanje statusa opštini Gusinje, 4.688 građana glasalo je za, a 98 je bilo protiv. Godinu dana kasnije, 26. februara 2014. Skupština Crne Gore usvojila je predložene izmjene Zakona o teritorijalnoj organizaciji Crne Gore, čime je Gusinju i zvanično vraćen status opštine.

Time je ostvaren dugo iščekivani san brojnih generacija Gusinjana, kako onih u zavičaju, tako i onih u inostranstvu. Iste godine u maju, održani su lokalni izbori, formirana zakonodavna, a onda je počela da se izgrađuje i izvršna vlast. Međutim, brojni su izazovi koji čekaju tek formiranu lokalnu administraciju, koja u hodu polako „staje na svoje noge“.

Predsjednica Opštine Anela Čekić, zadovoljna je onim što se do sada postiglo, i optimistična kada je u pitanju dalje formiranje administracije, rješavanje problema i stvaranja uslova za bolji život građana.

„Za ovu godinu smo fokusirani na formiranje organa i preuzimanje nadležnosti od Opštine Plav. To je veliki posao. Trebamo uraditi teritorijalno razgraničenje sa plavskom opštinom, radi se i o podjeli imovine, eventualnom preuzimanju i rješavanju statusa radnika koji su iz Gusinja, a rade u Opštini Plav“, objašnjava predsjednica Čekić.

■ Piše: **Edin Jadadić**

Opština bez foteljaša

Predsjednik Skupštine Gusinja **dr. Elvis Omeragić** ističe da se vladajuća koalicija, koju čini pet partija, prihvatila veoma ozbiljnog, teškog i odgovornog posla.

„Ovo je posao koji traži čovjeka, odgovornost i angažovanje. Ali, ne treba žaliti truda za posao koji će životne uslove u Gusinju učiniti boljim i kvalitetnijim. Neki su nas osporavali, a i danas se čuju izjave kako je neko zainteresovan samo za neke fotelje. To je jedan paradoks, jer kadasmo osvojili vlast, ne da nismo dobili fotelje, nego nije postojala nijedna stolica! Nije bilo prostora da se počne sa radom. Praktično smo samo velikim entuzijazmom i našim zalaganjem stvorili i formirali nešto što danas liči na Opštinu“, prisjeća se Omeragić prvih dana rada u novoj lokalnoj samoupravi.

Kancelarije Opštine trenutno se nalaze u prostorijama Centra za kulturu, pošto opštinska zgrada još nije završena. Predsjednica **Anela Čekić** kaže da je završetak zgrade jedno od važnijih pitanja koje treba riješiti tokom ove godine.

„Moramo naći način i završiti zgradu Opštine, kako bi administracija imala adekvatne uslove za rad. Očekujemo da će Direkcija za javne radove u ovoj godini završiti taj objekat, pošto je kapitalnim budžetom Vlada Crne Gore predvidjela sredstva za završetak planiranih radova“.

Iako se za realizaciju planova najveća podrška očekuje od Vlade i nadležnih ministarstava, u Opštini očekuju i pomoć brojne dijaspore. Pretpostavlja se da u Sjedinjenim Američkim Državama, zemljama zapadne Evrope i širom svijeta živi oko 20.000 zavičajaca. Njihov doprinos vraćanju statusa opštine Gusinju je bio od velikog značaja. Mnogi od njih su iz različitih krajeva svijeta došli 08. januara 2013. samo da glasaju na referendumu i već sutradan se vraćali nazad. Njihova pomoć, kako kažu u Opštini, posebno se očekuje u oblasti oživljavanja privrede i pokretanja malih preduzeća, posebno u oblasti turizma i poljoprivrede, što bi itekako doprinijelo razvoju zavičaja.

■ **Duga borba: Gusinje**

Prirodne ljepote i turizam

Kao malo gdje na svijetu, u Gusinju se na malom prostoru nalazi veliki broj prirodnih lokaliteta atraktivnih samih po sebi, i kao takvi predstavljaju pravo blago prirode koje treba sačuvati.

Nacionalni park „**Prokletije**“, i u okviru njega doline **Ropojana i Grebaje**, kao i **Rezervat prirode Volušnica,** sa planinskim vrhovima **Talijaka i Popadija**, već odavno su prepoznati kao prostori divlje i netaknute prirode, koje iz godine u godinu posjećuje sve veći broj turista.

Nadaleko čuveni **Ali-pašini izvori** nalaze se blizu Gusinja, predstavljaju izdašno vrelo i popularno izletište. Na turističkoj sumapi svakog posjetioca koji dođe na Prokletije. Na tradicionalnim zavičajnim susretima, koji se održavaju na izvorima 13. jula i 2.avgusta, prisustvuje između 10.000 i 15.000 zavičajaca, koji svoje odmore planiraju baš u tom periodu. Ova druženja su već postala poznata u okruženju i poprimila su karakter regionalne manifestacije, koju posjećuju brojni turisti. Među prirodnim atrakcijama svakako treba pomenuti **vodopad Grlju,** sa izvorom **Oko Skakavice**, koji se nalaze u selu Vusanje i koji nikoga ne ostavljaju ravnodušnim, baš kao ni „**Mačiji poljubac**“ ili tzv. „Šuplja vrata“ u dolini Grebaje.Upravo na ovom dijelu Prokletija nalaze se i najviši vrhovi Crne Gore - **Zla kolata 2534mn.v. i Dobrakolata2528 mn.v.** kao i najviši vrh Prokletija - **Maja jezerce**, koji se nalazi u Albaniji, ali se planinarski pohodi zbog bolje pristupačnosti organizuju iz Gusinja.

Ovo su samo neki od najatraktivnijih predjela najmlađe opštine u Crnoj Gori, na kojima će se zasnivati budući razvoj turizma. Naravno, vrlo bitan je i kulturni turizam, čiju ponudu čine brojni vjerski i kulturno-istorijski objekti, bogata tradicija, kultura i običaji, posebno interesantni turistima, koji u Gusinje dolaze iz svih krajeva svijeta.

„**Već smo uradili neke projekte iz oblasti valorizacije turističkih potencijala kao što je postavljanje zaštitne ograde na vodopadu Grlja, a slijedi postavljanje odmarališta, mostića, i uređivanje staza. Sve to radimo uz pomoć donatora, u ovom slučaju to su Regionalna turistička organizacija iz Kolašina, a sredstva su iz fondova Evropske unije. Pokušavamo da osmislimo i projekte koji bi se finansirali dijelom iz budžeta Opštine, državnog budžeta, kao i nevladinih udruženja i organizacija koje se bave zaštitom životne sredine, promocijom i razvojem turizma**“, ističe Omeragić i dodaje:

„Kao i sve kod nas, skloni smo da postavljamo visoke ciljeve i standarde, često nerealne, pa naša očekivanja prevazilaze mogućnosti. Treba biti veoma korektan. Spadam u grupu ljudi koji ne gledaju sve samo kritizerski,

Sanacija deponije

Jedan od prvih projekata koje je lokalna uprava realizovala uz pomoć dijaspore bio je sanacija divlje deponije na obali rijeke Grnčar, koja se nalazila u blizini groblja. **„Već smo uradili nekoliko kvalitetnih projekata, koji godinama opterećuju funkcionisanje života u Gusinju. Riješili smo problem nelegalne deponije koja je postojala od 2000. godine. Koliki je to problem bio, govori činjenica da se nalazila ublizini dječijeg vrtića i pijace, na obali rijeke Grnčar i u neposrednoj blizini gusinjskog groblja. Sada je taj problem riješen, i stvorena su dva hektara kvalitetnog prostora, koji može da se upotrijebi za neke druge namjene. To je sve urađeno uz podršku dijaspore.Ljudi su jednostavno prešli sa riječi na djela, izašli nam ususret i pomogli finansijski, a mi smo obezbijedili logistiku, i na taj način smo riješili jedan od krupnih problema**“, objašnjava dr. Omeragić.

Rad na dva kolosijeka

Omeragić kaže da će rad lokalne samouprave ove godine biti usmjeren na stvaranje legislative, kadrovsko jačanje i stvaranje infrastrukture.
„Praktično radimo na dva kolosijeka. Jedan je stvaranje legislative, kako bi na vrijeme donosili odluke bitne za funkcionisanje institucija opštine, a s druge strane moramo se osnažitikadrovski i infrastrukturno. Izgradnjom adekvatnog prostora za rad ljudima i dovođenjem stručnih ljudi na odgovarajuća mjesta, možemo da budemo kvalitetan servis građanima. Samim tim stvaramo uslove za zapošljavanje ljudi, a akcenat nam je da zaposlimo mlade ljude, stručne i obrazovane, kakobi našli smisao ostanka i života u Gusinju. Da ovdje stvaraju perspektivu za život".

■ **Mamac za turiste: Ali-pašin izvor**

već vjerujem u ljude koji rade, u dobru volju ljudi i na državnom nivou teu ljudekoji su trenutno u rukovodstvu Nacionalnog parka, pa vjerujem i u nas, u dvije opštine - Plav i Gusinje. Hoćemo da stvorimo uslove i omogućimo da benefite Nacionalnog parka jednostavno koristimo i mi i ljudi koji će dolaziti u Gusinje i uživati u prirodnim ljepotama i dragocjenostima", optimista je Omeragić.

Poljoprivreda dobra šansa

Pored turizma, poljoprivreda je također prepoznata kao potencijal koji nije iskorišten, a u budućnosti bi mogao biti velika razvojna šansa Gusinja. To se posebno odnosi na razvoj ratarstva i stočarstva. Dosadašnji način porodične proizvodnje i gazdinstava moraju se prilagoditi novim standardima i uzdići na viši nivo, kako bi domaći proizvodi bili konkurentni na tržištu i kako bi od poljoprivrede imali koristi oni koji se njome bave, ali i cijela zajednica.

„Najveća šansa za razvoj naše opštine su turistički potencijali, ali i oni koje imamo za razvoj poljoprivrede, posebno stočarstva. Moramo se na to fokusirati, jer u poljoprivredi i turizmu vidimo naše mogućnosti za razvoj i otvaranje novih radnih mjesta. To bi uslovilo ostanak mladih, a nakon toga i povratak naših ljudi koji su u inostranstvu. Ovim putem ih pozivam da svoje znanje i kapital ulože u zavičaj i time daju doprinos razvoju našeg kraja. Lokalna samouprava će učiniti sve da ukloni barijere, donese stimulativne mjere i čitavu zakonsku regulativu, kako bi oni svoje poslovne ideje mogli da realizuju na valjan način", poručila je predsjednica Čekić.

Ipak, sa planiranim budžetom od oko 700.000 eura, koji predstavlja osnovu za finansiranje lokalne uprave, moraće se odrediti prioritetni projekti za realizaciju. Među njima su i asfaltiranje gusinjske čaršije, izgradnja mosta na rijeci **Grnčar,** koja spaja osnovnu školu i sportski poligon na kojem je planirana izgradnja školsko-sportskesale, a predviđena je i izgradnja zaštitnih zidova rijeke Grnčar.

Iako su mnogi mislili da je dobijanjem statusa opštine sve završeno, pravi posao, ipak, tek predstoji. Za oko 4.500 stanovnika, bolja vremena će doći samo uz predan i ozbiljan rad na svakom polju. Jedan san je dosanjan. Sada treba osvariti i onaj drugi - otvaranje puta od Gusinja do Podgorice, preko teritorije Albanije. Tako bi se put sa sadašnjih 200, skratio na oko 60 kilometara. Šta bi to značilo za Gusinje i Plav, ali i za sjeverni dio Crne Gore, odnosno region, suvišno je govoriti. Od Gusinja do graničnog prelaza put je odavno asfaltiran i postoji granični punkt. Radovi na albanskoj strani još traju. Najave zvaničnika kažu da bi sve moglo biti gotovo za godinu-dvije. A to i nije puno. A ko čeka taj i dočeka. Gusinjani to najbolje znaju. ◆

■ **Nacionalni park Prokletije**

Plav: Atraktivna avanturistička destinacija regiona

Jezera u kojima se vile kupaju

Nekada poznato malo turističko mjesto bivše Jugoslavije, u podnožju crnogorskih Prokletija, na putu je da se ponovo nađe na mjestu koje i zaslužuje ● Država mora obezbijediti ravnomjeran regionalni razvoj i investicije ● Razvojne šanse u turizmu, poljoprivredi i hidropotencijalu

■ Piše: **Edin Jadadić**

Opštine Plav i Prokletije su u bivšoj Jugoslaviji predstavljale atraktivnu i tajanstvenu turističku destinaciju, koja je posebno bila interesantna inostranim turistima. Nakon nekoliko decenija stagnacije u razvoju, ovo područje ponovo postaje nezaobilazna stanica sve brojnijim turistima iz cijelog svijeta. Plavska opština se nalazi u jugoistočnom dijelu Crne Gore, neposredno uz granicu sa Albanijom i Kosovom. Nakon proglašenja Nacionalnog parka "Prokletije", ovo područje, pretenduje da postane atraktivna avanturistička destinacija šireg regiona.

Čaršija, koja se formirala na brežuljuku, oko Starog Dizdarevog grada, razvijala se na brdovitom dijelu nagomilanog zemljišta koje je pred sobom nosio lednik dok se spuštao sa Prokletija. Tako je između Plava i Gusinja lednik uklesao jednu od najljepših dolina kroz koju se proteže vijugava rijeka Ljuča, koja se uliva u Plavsko jezero. Na površini jezera preslikava se dio plavske čaršije, ali i planine Kofiljača, i Visitor, koji kao da izrastaju iz jezera.

Plavsko jezero se nalazi na 906 metara nadmorske visine, i najveće je i najpristupačnije planinsko jezero u Crnoj Gori. Iz njega izvire rijeka Lim, čija je dužina oko 220 km. Lim protiče kroz nekoliko gradova u Crnoj Gori, kroz Srbiju i Bosnu i Hercegovinu, a uliva se u Drinu, između Goražda i Višegrada. Već dvije decenije, krajem maja, sa izvorišta rijeke kreće "Limska regata", koja traje tri dana. Avantura niz bukove Lima je nezaboravan događaj za sve učesnike koji se spuštaju od Plava, i stižu do Prijepolja.

Prirodni dragulj

Na tako malom prostoru, uz predjele Nacionalnog parka „Prokletije" koji ga okružuje, u Plavu postoje više nego idealni uslovi za razvoj turizma, ali i poljoprivrede, koji predstavljaju šansu za razvoj ovog kraja. Toga je svjestan i predsjednik plavske opštine **Orhan Šahmanović**, koji kaže da lokalna uprava stvara povoljan ambijent za razvoj ove dvije oblasti, ali i drugih djelatnosti.

„Područje opštine Plav je najljepši prirodni dragulj Crne Gore, u kojem je moguće razvijati više vidova turizma i formirati raznovrsnu ponudu. Imamo prirodne pretpostavke za brži razvoj turizma, poljoprivrede, malih i srednjih prerađivačkih kapaciteta i za razvoj uslužnih djelatnosti. Lokalna vlast, uz pomoć državnih organa, stvara povoljan urbanističko-planski, poslovni ambijent i infrastrukturu da se te pretpostavke i ostvare", veli Šahmanović.

Da za Plav dolaze bolji dani ubijeđen je i direktor Nacionalnog parka „Prokletije" **Enes Drešković**, koji smatra da Park, sa svim svojim prirodnim ljepotama i resursima, predstavlja razvojnu šansu ne samo opština Plav i Gusinje, nego i Crne Gore i šireg regiona masiva Prokletija, Kosova i Albanije.

„**Planom upravljanja NPP",** ističe Drešković, **„definisana je vizija Parka, kao "zaštićenog područja prirodne i kulturne baštine od nacionalnog i međunarodnog značaja, prepoznatih kao neistražena i atraktivna avanturistička destinacija, čiji je razvoj zasnovan na principima održivosti.**

Iz vizije NPP proizilazi i strateško opredjeljenje Parka kojim se, u prvom redu, podrazumijeva zaštita, očuvanje i promocija prirodnih i kulturnih vrijednosti NP „Prokletije". Zatim, strateški cilj je promocija i pozicioniranje Prokletija, kao divlje, još uvijek neistražene avanturističke destinacije. I na kraju, ali ništa manje važan cilj, koji posebno ističemo je, eko-

nomska valorizacija vrijednosti NPP, zasnovana na principima održivog razvoja, s posebnim akcentom na razvoju turizma i poljoprivrede".

Brojni i izazovni planinski vrhovi idealni su za razvoj planinarenja i paraglajdinga. Među njima se posebno ističu vidikovci kao što su **Visitor, Kofiljača, Memina planina, Mokra.**

Biciklizam dobija sve više na značaju, a sportski ribolov i reviri na Limu i Ljući Plav pretvaraju u regionalni centar "mušičarenja".

Čari tromeđe

Među turističkim potencijalima značajno mjesto zauzimaju doline Babinog polja, a posebno Bogićevica, koja je prepoznata kao potencijalni ski-centar koji, nažalost, nije ni najmanje valorizovan.

U njenoj neposrednoj blizini je i vrh Tromeđa, u kojem se spajaju granice Crne Gore, Kosova i Albanije. Nedaleko od Tromeđe je Veliki hridski krš, u čijem kamenitom podnožju, se nalazi tajanstveno Hridsko jezero – rezervat Nacionalnog parka „ Prokletije", možda i najljepši u Crnoj Gori i u okruženju. Skriveno među visokim stablima četinara, jezero je oduvijek privlačilo brojne posjetioce, posebno planinare i fotografe. Koliko je jezero interesantno zbog svoje neuobičajene ljepote, toliko je zanimljivo i zbog legendi koje postoje o jezeru, a jedna od njih kaže da se na jezeru kupaju vile, daleko od ljudskih pogleda, u zagrljaju divlje i netaknute prirode.

Kružni put od Plava do jezera vodi kroz živopisne predjele doline Babino polje, kroz katune Kolašinaca, Bajrovića i Bakovića. Od jezera se put, drugom stranom, nastavlja niz dolinu Bogićevicu, do Babinog polja i Plava. Činjenica da od Plava do Hridskog jezera vodi asfaltni, a zatim makadamski put, i da se može doći terenskim vozilom, čini ovaj lokalitet pristupačnim, ali i zanimljivim, za mnogobrojne turističke planinarske ekspedicije, naučne kampove, foto-safari, kao i posjete brojnih televizijskih ekipa.

Kroz Bogićevicu prolazi i stari put prema Dečanima koji se rekonstruiše, i očekuje se otvaranje državnog međugraničnog prelaza između Crne Gore i Kosova, što će biti značajna razvojna šansa regiona.

Svi ovi lokaliteti za sada su samo potencijali za razvoj. Zasad se može vršiti samo promocija ovog kraja, što se najbolje postiže kroz Dane borovnice, koji se već drugu deceniju održavaju krajem jula, ili Limsku regatu krajem maja mjeseca. Tu su i brojni planinarski pohodi, takmičenja u mušičarenju, u kojima iz godine u godinu učestvuje sve veći broj posjetilaca. Brdski bicikizam također dobija sve više na značaju, jer su uređene i markirane biciklističke staze.

■ **Biser: Hridsko jezero**

Prokletije – međunarodni nacionalni park

Direktor Nacionalnog parka „Prokletije" Enes Drešković, kaže da je uspostavljanje velikih prekograničnih zaštićenih područja moguće rješenje za relativno male zemlje.

"**Takve prekogranične zaštićene zone predstavljaju obavezu dvije ili više zemalja na zajedničkom upravljanju njihovih graničnih područja i zajedničkih eko-sistema. Mogu pomoći u smanjenju tenzija i biti simbol mira uz velika i vidna politička opredjeljenja. Područje predložene prekogranične zaštićene zone čine nacionalni parkovi u Crnoj Gori - NP „Prokletije", opštine Plav i Gusinje, na Kosovu„Bjeshket e Nemuna», Opštine Peć, Dečani, Đakovica, Junik i Istok, a u Albaniji - Nacionalni parkovi «Thethi» i «Lugina e Valbones», i posebni Rezervat prirode «Lumi i Gashit», sa opštinama, Skadar i Kuks",** objasnio je Drešković.

Turistička razglednica

Šansu za razvoj turizma predstavlja i bogato kulturno-istorijsko nasljeđe područja Plava, u kome se posebno ističu vjerski i drugi objekti i spomenici, kao i karakteristične visoke kamene kule, među kojima je najpoznatija Kula Redžepagića. Naročitu vrijednost kraja čini i nadaleko poznati domaćinski odnos stanovništva prema onima koji su dolazili i prolazili ovim prostorima, još iz vremena karavanskih puteva, koji su se ukrštali upravo na ovom mjestu.

U cilju zaštite, unapređenja, promocije i valorizacije NP „Prokletije", u završnoj fazi je izrada petogodišnjeg Plana upravljanja, koji je, kako kaže Drešković, obuhvatio više od 30 akcionih planova i projekata, koji treba da unaprijede život građana, a i da budu okosnica razvoju i ulaznica za izradu Prostornog plana posebne namjene za NP „Prokletije", krucijalnog programskog zadatka.

Trebaće još dosta ulaganja u nove turističke proizvode i ponudu, a posebno u putnu i komunalnu infrastrukturu, bez koje se budući razvoj turizma i poljoprivrede ne može zamisliti.

Predsjednik Šahmanović napominje da su u zadnje dvije godine, na području plavske opštine realizovane investicije u iznosu oko 2.200.000 eura. Investiciona ulaganja u infrastrukturne i druge objekte finansirana su sredstvima opštinskog i državnog budžeta, sredstvima stranih donatora i EU fondova, sredstvima građana, javnih preduzeća i dr. Probijeni su novi i rekonstruisani lokalni putevi, asfaltirani putevi prema turističkim destinacijama. Uređene su obale rijeka, više mostova, potpornih zidova, asfaltirane su

gradske ulice. Ulagana su sredstva u objekte vodosnabdijevanja mjesnih centara, seoskih područja, kao i gradske kanalizacije u Plavu, Gusinju i prigradskim područjima.

Sve to nije dovoljno, jer mnogo je neriješenih infrastrukturnih problema, zato što se u Plavu godinama nije dovoljno ulagalo, zbog čega je ovo područje zaostajalo u razvoju u odnosu na crnogorski prosjek.

Šahmanović podsjeća da je Strateškim planom razvoja Opštine za period 2013-2017. godine, vizija razvoja definisala Plav kao **"turističku destinaciju, saobraćajno integrisanu, sa međunarodno prepoznatim zaštićenim prostorom, gdje se optimalno koriste razvojni resursi i potencijali, sa poboljšanim uslovima života stanovništva i sa usporenim negativnim demografskim trendovima**.

Poljoprivredno zemljište zahvata prostor oko 50% teritorije opštine i najznačajniji je prirodni resurs. Oko 44 % područja opštine je pokriveno šumom, značajnim prirodnim bogatstvom. Područje je vrlo bogato vodama, sa mnoštvom izdašnih izvora, potoka i brzih rijeka, jezera, mnoštvo vodopada i drugih hidrografskih objekata. Vodotoci raspolažu i značajnim hidroenergetskim potencijalom za proizvodnju električne energije, a veliki su i kompleksi samonikle šumske borovnice i drugog šumskog voća te ljekovitog bilja", naglašava Šahmanović.

Strategija razvoja

On očekuje da će nova politika ravnomjernog regionalnog razvoja po usvajanju Strategije reginalnog razvoja 2014-2020, podsticati bolje korišćenje prirodnih potencijala u nerazvijenim područjima, prije svega za razvoj poljoprivrede i turizma.

Po njegovim riječima, Nacionalni park „Prokletije" još nije postao razvojni resurs Plava, jer neopravdano kasni implementacija Zakona o nacionalnim parkovima Crne Gore, a njime je obuhvćena trećina teritorije Opštine. Ističe i da nisu zadovoljni gazdovanjem šumama, jer se velike količine ove sirovine plasiraju i prerađuju izvan opštinskog područja, a lokani kapaciteti prerade drveta zatvaraju svoje pogone i zaposleni ostaju bez posla.

»**Vjerujemo da će u narednom periodu biznis ambijent u Crnoj Gori i Plavu, biti na nivou evropskih standarda, što će omogućiti veća strana ulaganja EU fondova, programa prekogranične saradnje, kao i ulaganja uspješnih biznismena naše dijaspore.**

Opštinski organi preduzimaju mjere na otklanjanju biznis barijera, kako bi se otvorilo što više preduzeća radi zapošljavanja stanovništva i zaustavljanja iseljavanja. Zalažemo se za koncept održivog razvoja usmjeren na očuvanje prirodnih eko-sistema i životne sredine, kao i na racionalno korišćenje prirodnih resursa. Sigurni smo da se dugoročni razvoj Plava mora temeljiti na ekološkoj, socio-kulturnoj i ekonomskoj održivosti", uvjeren je Šahmanović.

Bolja vremena za malu opštinu u podnožju Prokletija izgleda da već kucaju na vrata. Osim podrške države i samog stanovništva, velika su očekivanja i od građana koji žive i rade u inostranstvu, a kojih nije mali broj. Procjenjuje se da u svijetu ima od 20 do 30.000 Plavljana i Gusinjana, a mnogi su uspješni biznismeni, koji bi svoja znanja i iskustva mogli iskoristiti za pokretanje malih pogona, posebno kada je u pitanju održivo iskorišćavanje resursa. To se posebno odnosi na pokretanje pogona za flaširanje vode za piće, preradu šumskog voća, posebno borovnice, drvopreradu. Postoje i povoljni uslovi za pokretanje biznisa u oblasti stočarstva, ratarstva i voćarstva, za šta u plavskom kraju postoji tradicija, koju bi trebalo osavremeniti.

Sve to stvorilo bi uslove za nova radna mjesta i spriječilo dalje iseljavanje stanovništva. Ko zna, možda će se jednog dana tražiti karta više za povratak u Plav. ◆

■ **Nadaleko poznata Limska regata**

Pomoć države

Šahmanović kaže da je u izgradnji infrastrukture od presudne važnosti uloga države. Podrška državnih organa je prisutna ali, smatra on, nije dovoljna, posebno u subvencijama i drugim oblicima državne pomoći.

"Država treba da realizuje znatno više javnih radova na izgradnji boljih puteva i saobraćajne povezanosti Plava sa okruženjem, na zaštiti Plavskog jezera od zasipanja i nestajanja. Za te investicije nemamo sredstava, niti je za te namjene moguće koristiti sredstva iz EU fondova. Čak i sredstva iz Egalizacionog fonda gube smisao i svrhu kad se dijele i razvijenim opštinama. Ti unutar regionalni neskladi sputavaju razvoj, a iniciraju migracione tokove. Strateški važni prostori Sjeverne regije ostaju populaciono nepokriveni, a njihovi resursi neiskorišćeni. Opština Plav je drastičan primjer depopulacije stanovništva i neiskorišćenih resursa. Da bi podrška države bila efikasna, neophodno je obezbijediti njen kontinuitet i očuvati postignuti intezitet na duži period. Očekujemo, osim Strategije ravnomjernog regionalnog razvoja i donošenje novih sistemskih rješenja i regulativnih mehanizama", kaže Šahmanović.

Novi Pazar: Godine koje su pojeli skakavci

Dobrodošli u najmlađi grad u Evropi

O svom gradu Pazarci će vam s ponosom reći da je to grad sporta i najmlađi grad u Evropi - čak 49 posto njegovih stanovnika čine mlađi od 35 godina ● Nakon nevjerovatnog privrednog čuda došlo je otrježnjenje i sunovrat, koji se mjeri sa 35 hiljada nezaposlenih ● Nadu budi talijanska firma „Mode Campania“, koja u Bijelim Vodama otvara fabriku džinsa, a do kraja maja zaposliće 320 radnika

Ovdje, na tromeđi Bosne, Crne Gore i Srbije, u srcu Sandžaka, već 554. godinu živi zadužbina **Isha bega Ishakovića - Novi Pazar**. Za razliku od devedesetih godina prošlog stoljeća, kada je uprkos kolektivnom ludilu na ovim balkanskim prostorima, Novi Pazar doživio pravi ekonomski procvat, decenija i po u novom milenijumu donijela je pad privrednih aktivnosti, osiromašenje koliko do jučer privrednog čuda, porast broja nezaposlenih do bizarnih 25 hiljada... Zbog toga, sumorna jutra ovdje više nisu hidrometeorološki pojam, niti pjesnička metafora, već su, čak i sa prvim danima proljeća, postala odrednica za nejasnu sliku budućnosti u koju grad, narastao na preko 125 hiljada stanovnika, korača. Od sabaha do akšama.

O svom gradu Pazarci će vam s ponosom reći da je to najmlađi grad u Evropi. Čak 49 odsto njegovih stanovnika čine

■ Piše: **Fehim Karišik**

mlađi od 35 godina. Reći će da je Novi Pazar i univerzitetski centar, da je grad mladih, sporta, kulture, da se u posljednju deceniju i po izgradio više nego za pedeset prethodnih godina. Da je ljepši, sređen, umiven, dotjeran, sa novom šetališnom zonom, trgom, Sebiljom poput onog na Baščaršiji, da je to grad otvorenog srca, dobrih i gostoprimljivih ljudi... Međutim, osmijehe na licima ljudi odavno su već zamijenili nejasni pogledi, briga i pokušaji da se nađe bilo kakav izlaz iz situacije, koja je skoro neizdrživa. Uzroci sve više zabrinutih lica u prijestonici Sandžaka najvećim dijelom leže u aktuelnoj ekonomskoj krizi i posrnuloj privredi, te sve jasnijoj svijesti o nemoći da se bilo šta promijeni na bolje. U ovoj pjesmi jutro ne mijenja baš ništa.

Kolaps i poneki tračak svjetla

A ne tako davno, Novi Pazar je bio privredno čudo. Obućari, tekstilci, „namještajci“, bili su nosioci tog privrednog

razvoja - neprikosnoveni na Balkanu! A onda, kao da je od 2000. godine neko svečano zatvorio tu veliku radionicu... Zavjesa je počela da se spušta, a iza nje su ostale mračne tajne dugova i besparica, nelojalne konkurencije, otpuštanja sve većeg broja radnika, svođenje privrednih aktivnosti na minimum, najave novih otpuštanja s posla, političke razmirice i nesuglasice.

U svjetlu današnje narasle ekonomske krize i loše sprovedene privatizacije nekada novopazarskih giganata - Tekstilnog kombinata "Raška", Fabrike obuće "Ras", Poljoprivrednog kombinata "Vojin Popović" i drugih, čine se pokušaji na sve moguće načine da se privuku strani investitori, koji bi pronašli interes za otvaranjem proizvodnih pogona u Novom Pazaru kao regionalnom centru. No, kako dođu investitori, tako još brže odu odavde.

Jeste, Novi Pazar ih nahrani svojim specijalitetima - ćevapima i mantijama sa domaćim kiselim mlijekom, ali to ispada nije dovoljno da investitori između ukusnih zalogaja zagrizu i za neku ozbiljniju investicionu priču. Prva stavka u svim tim pregovorima je infrastruktura. Još 2009. godine Republika Turska i Vlada Srbije potpisale su ugovor kojim bi Sandžak trebao da znatno unaprijedi magistralne putne pravce. Tako bi oni bili sigurniji i brži, predstavljali bi preduslov za privredni i ekonomski napredak sandžačkih općina i bolje povezanosti sa gradom Novim Pazarom, a dalje i sa Beogradom, Sarajevom i Podgoricom.

Ni do dana današnjeg na tom planu ništa nije urađeno. Putevi ka Sjenici i dalje ka Sarajevu, te Tutinu i još dalje, slični su kao i u vremenima kada se konjima dolazilo na "pijoc" u Pazar. Krenuti u jednom od tih pravca, predstavlja pravu avanturu, pogotovu zimi, da ne govorimo o autoputu preko Pešteri!? **Na pitanje hoće li, svi odgovaraju – hoće, ali na pitanje - kada će, opet svi - ne zna se**. Isto je i sa još nekim obećanjima koja su zaglibila negdje na nekoj od užasno mnogo krivina na Ibarskoj magistrali.

■ **Grad mladih, sporta kulture i zamrle privrede: Novi Pazar**

Pa, ipak, kada se to najmanje očekivalo, jedan tračak sunca probio se kroz martovske oblake. Italijanska firma "Mode Campania" je nakon obavljenih razgovora sa predstavnicima lokalne samouprave dotjerala prve mašine kao posljednju pripremnu fazu za pokretanje proizvodnje u pogonu džinsa u Bijelim Vodama, dvadesetak kilometara od Novog Pazara. Kako je najavljeno, proizvodnja bi trebalo da započne krajem aprila. U novopazarskom pogonu italijanske firme "Moda Campania" radiće se odjevni predmeti, za početak, pantalone od keper platna. Novi Pazar ima kvalitetnu radnu snagu u oblasti tekstilne industrije.U prvoj fazi, do kraja mjeseca maja, prema najavama, biće u ovom pogonu zaposleno 115 ljudi. Do kraja godine se predviđa još 100 radnika, a planirano je da do kraja 2016. godine ukupan broj zaposlenih bude 320. Za proizvode novopazarskog pogona italijanske firme "Moda Campania" obezbijeđeno je tržište za period od naredne četiri godine. **Hajd', hairli bilo!**

Još 2009. godine Republika Turska i Vlada Srbije potpisale su ugovor kojim bi Sandžak trebao da znatno unaprijedi magistralne putne pravce. Tako bi oni bili sigurniji i brži, predstavljali bi preduslov za privredni i ekonomski napredak sandžačkih općina i bolje povezanosti sa gradom Novim Pazarom, a dalje i sa Beogradom, Sarajevom i Podgoricom. Ni do dana današnjeg na tom planu ništa nije urađeno. Putevi ka Sjenici i dalje ka Sarajevu, te Tutinu i još dalje, slični su kao i u vremenima kada se konjima dolazilo na "pijoc" u Pazar.

Nema hljeba – ima igara

Iako smo u kriznim godinama, stiče se utisak, nikada nije bilo više kulturnih dešavanja u gradu na Raški i Jošanici. Kakav čudesan zaokret su načinili Novopazarci da se zaigraju u vremenu kad je sve manje hljeba. U organizaciji **Kulturnog centra** počela je manifestacija **Stvaralaštva mladih**, na kojoj se znanjima, vještinama, igrom i pjesmom predstavljaju učenici svih novopazarskih osnovnih i srednjih škola.

Već odavno su simboli grada postali horovi „**Đulistan**" i „**Isha beg**", koji izvode ilahije i kaside. Popularnošću su prevazišli lokalni nivo.U **Galeriji kulturnog centra** godišnje se organizuje pedesetak izložbi različitih autora i umjetničkih pravaca. Trenutno su svoje radove izložili članovi **Udruženja likovnih umjetnika Sandžaka**. Novi Pazar se priprema za jedanaesti po redu Festival „**Stari Grad**". Organizator grupacija "**Mas entertejmennt**" najavljuje da će se festival održati netom nakon **Ramazanskog bajrama**

u okviru **Sandžačkih igara dijaspore**, kojima će domaćin biti Novi Pazar. U čitaonici gradske biblioteke "**Dositej Obradović**" redovno se organizuju promocije novih knjiga domaćih ili autora sa strane. Jedna nagrada i, to književna, posebno je zaokupila pažnju čitalačke publike. U konkurenciji 85 knjiga, ubjedljivo sa 22 glasa nagradu "**Meša Selimović"** za zbirku poezije "**Zidovi**" dobio je novopazarski književnik **Enes Halilović,** koji je već vlasnik književnih nagrada "**Branko Miljković"** i **"Đura Jakšić**".

Sportisti ponos grada

Prije svih to su sjajni odbojkaši, koji su uspjeli da se prošle godine plasiraju u **Winerštediše Super ligu Srbije** i da nakon sjajno odigrane sezone prvenstvo okončaju na četvrtoj poziciji i tako ovjere vizu za učešće na **Evropskom čelendž kupu**. Utakmice odbojkaša u dvorani **Pendik** prati ogroman broj gledalaca, koji su primjer kako se voli i kako se navija za svoj klub. Najnoviji uspjeh plavi odbojkaši su načinili plasmanom u polufinale plej ofa, gdje će u međusobnim duelima protiv višestrukog prvaka države **Partizana** probati da se probiju do finala i dođu u poziciju da se bore i za titulu prvaka države. Predvođena kapitenom **Hamzom Zatrićem**, nekada odbojkašem čuvene **Budvanske rivijere**, ova generacija novopazarskih odbojkaša je spremna za najveće domete.

■ **Odbojkaši blizu Evrope: Dvorana Pendik**

Utakmice odbojkaša u dvorani Pendik prati ogroman broj gledalaca, koji su primjer kako se voli i kako se navija za svoj klub. Plasirali su se u polufinale plej ofa, pa će u duelima protiv višestrukog prvaka države Partizana probati da se probiju do finala i dođu u poziciju da se bore i za titulu prvaka države. Predvođena kapitenom Hamzom Zatrićem, ova generacija novopazarskih odbojkaša je spremna za najveće domete.

Novi Pazar je i grad atletike, a perjanice jednog od najuspješnijih novopazarskih sportskih kolektiva su svakako sredњeprugaši - dvostruka evropska prvakinja **Amela Terzić** i sa Evropskog prvenstva bronzom okićen - **Jasmin Ljajić**.

Naravno, ljubav broj jedan Novog Pazara je fudbalski klub. Poslije osam i po decenija Novi Pazar je dosanjao fudbalski san da ima Superligaša. Grad je dobio i novi-stari stadion i reflektorsko osvjetljenje, tako da su ljubitelji fudbala u ovom gradu dobili priliku da prate odigravanje utakmica u večernjem terminu. Novopazarski stadion je pravo navijačko grotlo. Utakmice ovdašnjeg superligaša prati po nekoliko hiljada ljubitelja fudbala i po prosječnom broju gledalaca stadion u Novom Pazaru je odmah iza stadiona Partizana i Crvene Zvezde.

U očekivanju da se dese neki životno važni pomaci, u Novom Pazaru žive od jednog do drugog fudbalskog kola, od jednog do drugog uspjeha odbojkaša ili dobro istrčane trke Amele Terzić. Sasvim je izvjesna samo ona, ovom narodu tako poznata izreka, da " ne zna dan šta nosi noć". I obrnuto. ◆

■ **Favoriti odlaze pognutih glava: gradski stadion**

Koji su to uzroci pojave maloljetničkog prestupništva?

Porodica je sve manje konstruktivna, a sve više koristoljubiva zajednica

Maloljetničko prestupništvo uzrokuju razni faktori: genetski, biološki, individualni ● Briga za djecu često nije na zavidnom nivou ● Neki drugi autoriteti zauzimaju mjesto i ulogu koju je vjekovima imala porodica, što neminovno dovodi do poremećaja sistema vrijednosti i značajno doprinosi pojavi maloljetničkog prestupništva

Djeca su onaj dio populacije, bez koje nema budućnosti, tako da će budućnost biti onakva koliko se budemo na odgovarajući način brinuli za djecu i mlade. U porodici i drugim užim zajednicama odnosi su regulirani mnogobrojnim normama (pravnim, običajnim, moralnim i drugim). Uloga porodice je veoma značajna sa stanovišta stvaranja uslova u, okviru mogućnosti, za uspješan fizički i psihički razvoj, obezbjeđenja odgovarajućeg odgoja i zaštite djeteta od svih negativnih i pogubnih oblika djelovanja. Briga za djecu često nije na zavidnom nivou. Primjeri za to su različiti oblici zlostavljanja, kažnjavanja djece, zloupotreba djece, neadekvatne zaštite kako u porodici, tako i u društvenim dešavanjima.

Uloga porodice u prevenciji maloljetničkog prestupništva je veoma značajna.

Protivdruštvena ponašanja maloljetnika podrazumijevaju sva atipična ponašanja u okviru određene društvene zajednice. To su takozvana rizična djeca, a uglavnom se ovaj termin odnosi na maloljetnike koji odrastaju u socijalnom nepovoljnom okruženju za njihov pravilan rast i razvoj i socijalno okruženje van porodice.

Pojavu maloljetničkog prestupništva uzrokuju razni faktori: genetski, biološki, individualni i drugi faktori.

Porodica i okruženje u kojem osoba raste imaju interpersonalne odnose (primjer: jedan od mogućih kriminogenih faktora povezan je s degradiranom, nepotpunom, disfunkcionalnom, razbijenom porodicom). U prvom slučaju tu spadaju: odgojna zapuštenost, upućivanje na prestupništvo, odbacivanje, patološka posesivnost majke, neumjereni autoritet ili očeva posivnost u odgoju djeteta itd.

■ Piše: **prof. dr. sc. Hana Korać**, kriminolog, penolog

Živimo u vremenu kada omladina, nažalost, i neki roditelji i čitave porodice, uspjehom smatraju rano osamostaljivanje omladine, odbacivanjem svega tradicionalnog. Smatraju to tradicijsko - zaostalim!? U takvim odnosima porodica gubi na osnovnoj ulozi i zadatku, koju ima kao osnovna ćelija društva

Savremena transformacija porodice iz tradicionalnog statusa i patrijarhalnih formi odgoja ima za posljedicu dvije tendencije koje se odnose i na prestupništvo. Porodica je sve manje konstruktivna, a sve više destruktivna, koristoljubiva zajednica. Za porodicu i porodične faktore je vezan veliki broj neposrednih faktora socijalnih devijacija i patoloških pojava.

Živimo u vremenu kada omladina, nažalost, i neki roditelji i čitave porodice, uspjehom smatraju rano osamostaljivanje omladine, odbacivanjem svega tradicionalnog. Smatraju to tradicijsko - zaostalim!? U takvim odnosima porodica gubi na osnovnoj ulozi i zadatku, koju ima kao osnovna ćelija društva. Neki drugi autoriteti, zauzimaju mjesto i ulogu koju je vjekovima imala porodica, što neminovno dovodi do poremećaja sistema vrijednosti i značajno doprinosi pojavi maloljetničkog prestupništva. Tu su naprimjer, vršnjaci kao faktor rizika u negativnom ponašanju, otuđenost, izolacija od zdrave omladine, druženje sa pojedincima i prestupničkim grupama. Negativan uticaj je jači što je dijete mlađeg uzrasta, posebno u početnim formama prestupničkog ponašanja.

Ono što je značajno s obzirom na uzrast, svakako je prevencija svih oblika društveno nepoželjnog ponašanja od strane maloljetnika, kako ne bismo došli u situaciju da oni nastave sa činjenjem prekršaja ili krivičnih djela. Poremećena porodična struktura, tzv. porodično ognjište, može se pojaviti kao kriminogeni faktor u onim slučajevima, kada se razdvajanje javlja u kauzalnoj vezi sa asocijalnošću.

Obaveza svih članova društvene zajednice je rad na prevenciji maloljetničkog prestupništva. Potrebna je kvalitetna identifikacija primarnog problema i sprovedba konkretnih aktivnosti koje su posvećene tom problemu, izbjegavajući šablonizirani rad, a on treba biti zasnovan na načelu humanosti. ◆

Naši razgovori: Samir Agović, predsjednik Opštine Petnjica

Bihorom pušu neki novi vjetrovi

Povratili smo status opštine, a na nama je da iskoristimo šansu i stvorimo bolje uslove za život svih Petnjičana ● Izgradnja zgrade Opštine, vodovoda i magistralnog puta u ovoj godini, dokaz je da se krenulo pravim putem ● Petnjica ima resurse, pa se očekuju ulaganja dijaspore, koja bi potpomogla zapošljavanje

Na čelu ste opštine Petnjica od vraćanja njenog statusa. Koliko je stresno vršenje funkcije prvog čovjeka opštine u nastajanju?

- Funkcija predsjednika opštine je najodgovornija pozicija u jednoj lokalnoj zajednici. Moja odluka da prihvatim kandidaturu za prvog čovjeka novoformirane Opštine Petnjica bila je motivirana prije svega željom da iskustvo, znanje i energiju, koje sam stekao tokom relativno duge političke karijere u opštini Berane, podijelim sa našim sugrađanima. Svakako da je veoma izazovno i veoma odgovorno biti prvi predsjednik opštine u kojoj nije bilo ama baš ničega. Sam proces formiranja organa i postavljanje prioriteta, bilo je veoma zahtjevno i kompleksno, otuda i svakodnevni stresovi, ali znao sam šta me čeka i nije mi žao kada svakodnevno vidim pomake.

Možete li nam navesti glavne probleme u konstituisanju Opštine i koji su izazovi u njenom radu?

- Nismo imali nikakav prostor za rad, niti početna sredstva. Međutim, vođeni entuzijazmom, pa ako hoćete zavičajnim patriotizmom, nismo sjedili skrštenih ruku, nego rješavali akutna pitanja, često na kreativan način, uz mnogo volonterizma i odricanja. Privatnim automobilima smo odlazili do Podgorice, ali i do drugih destinacija za potrebe opštine. Nismo imali ni kancelarijskog inventara, pa su malobrojni zaposleni ljudi u opštini donosili svoje privatne računare koje su koristili za obavljanje poslova i zadataka, koji su u opisu njihovog radnog mjesta. Nakon registracije i otvaranja žiro računa ovi problemi su polako nestajali, jer nam je Vlada Crne Gore urgentno dodijelila 50 000 eura. Tim novcem smo mogli da finansiramo urgentne potrebe. Dva automobila dobili smo kao donaciju od Izeta Rastodera iz Slovenije, vlasnika prestižne kompanije sa sjedištem u Ljubljani. Na ovoj donaciji smo izuzetno zahvalni gospodinu Rastoderu, jer je pokazao

■ Razgovarao: **mr. sci. Ismet Latić**

da razumije stanje koje smo imali u tom trenutku kao novoformirana opština. Nadam se da ovaj gest našeg plemenitog Bihorca može i treba da posluži kao izvanredan primjer za sve ljude dobre volje, koji su po bijelom svijetu, a u mogućnosti su da pomognu svom zavičaju.

Kakvu i koliko brojnu administraciju treba Opština i dokle se stiglo u uspostavljanju službi?

- Znali smo da funkcionisanje organa lokalne uprave treba postaviti na što racionalniji način, pa smo osnovali jedan Sekretarijat za lokalnu samoupravu sa četiri odjeljenja: Odjeljenje za opštu upravu i društvene djelatnosti, poslove za finansije i ekonomski razvoj, odjeljenje za uređenje prostora, zaštitu životne sredine te stambeno-komunalne poslove i saobraćaj, a četvrtom su pripali poljoprivreda i ruralni razvoj.

Prestoje nam i obaveze oko formiranja preduzeća iz sfere komunalne djelatnosti i vodoprivrede te Centra za kulturu. Naglašavam da još uvijek nismo napravili podjelu između naše opštine i Opštine Berane, kojoj smo pripadali. Taj proces je povjeren arbitraži, koju formira Vlada CG. Trebalo bi da dio materijalno-tehničkih sredstava pripadne našoj opštini, što bi stvorilo pretpostavke da se i ovaj potrebni nivo organizacionog ciklusa zaokruži na pravi način. Naravno, u međuvremenu smo na alternativni način regulisali da dio nadležnosti iz pomenutih oblasti obavljamo kroz saradnju sa drugim organima iz nama susjednih opština.

Postoji li u Opštini potreba da se dijaspora aktivnije uključi u kreiranje razvojnih politika na lokalnom nivou i koji su to mehanizmi kojim bi se objedinilo djelovanje dijaspore?

- Svakako da je pitanje saradnje sa dijasporom u vrhu prioriteta. Svjesni smo potencijala koje ima naša brojna dijaspora, ali smo također, svjesni da ta saradnja do sada nije bila na željenom nivou. Cilj je da kroz tu saradnju pomognemo našoj opštini i zavičaju. Dozvolite mi da se i na ovaj način iskreno zahvalim za sve humanitarne akcije, koje je naša dijaspora samoinicijativno organizovala. Naši ljudi su bili dovoljno svjesni i pomagali su u teškim trenucima kada je ovaj kraj prolazio kroz vrlo neizvjesne situacije, koje su katkad prijetile našim potpunim iseljavanjem sa ovih prostora. Na svu sreću, danas živimo u mnogo povoljnijem ambijentu. Uz obostranu inicijativu trebamo uspostaviti saradnju koja može i mora otvoriti neke nove pravce i vidike u smislu ekonomskog oporavka ovog prostora. Dakle, trebamo da probudimo ekonomski patriotizam kod naših ljudi, uz zadržavanje humanitarne dimenzije i podrške koju, kako smo već istakli, naša dijaspora svakako i ima. U lokalnom parlamentu smo donijeli odluku o osnivanju Savjeta za ekonomski razvoj naše opštine. Predviđeno je da naša dijaspora bude institucionalno

■ **Krenuli od ledine: Samir Agović, predsjednik Opštine Petnjica**

■ **Donosili stolice i računare od kuće: Dio zaposlenih u Opštini**

uključena u proces planiranja i donošenja inicijativa, odluka i preporuka o željenom sveopštem razvoju našeg kraja. Na ovaj način smo prvi u Crnoj Gori učinili nešto za šta sam siguran da je pravi način uspostavljanja čvršće, sadržajnije i mnogo bolje saradnje, koja je od obostranog interesa. Vjerujem da će članovi Savjeta iz naše brojne dijaspore dati nesebičan doprinos u nastojanju da prije svega valorizujemo naše brojne potencijale, koje do sada nismo iskoristili.

Koji su prioritetni razvojni planovi Opštine i potencijalni rizici koji utiču na sporiju realizaciju planova?

- Kod prioritetnih razvojnih planova smo posvećeni razvoju infrastrukture kako saobraćajne, tako i društvene. Jedina smo opština u koju se dolazi lokalnim putem. Takvo stanje je nedopustivo i kandidovali smo ovo pitanje prema Vladi Crne Gore. Državna Direkcija za saobraćaj razumjela je naš zahtjev i dala podršku, izdvajanjem

82.000 eura za izradu projektne dokumentacije za izgradnju puta ka Petnjici sa dvosmjernim saobraćajem. Prioritetna dionica biće od centra Petnjice prema Stjenicama, jer smatramo da ovo usko saobraćajno grlo trebamo što prije riješiti. Donijeli smo odluku oko izrade opštinske prostorno-planske dokumentacije, koja nije postojala, a neophodna je za korištenje svih naših potencijala, koji nisu mali. Budžetom za ovu godinu smo predvidjeli značajna sredstva za izradu ovog, za nas najvažnijeg, planskog akta. Apelujem na naše stručne ljude iz dijaspore da se uključe i da svoje znanje i iskustvo podare zavičaju kroz sugestije i stručnu pomoć.

Koji su najbitniji infrastrukturni objekti planirani za ovu godinu?

- Osim puta, gradiće se i zgrada za potrebe opštinske administracije i u toku je izrada glavnog projekta, a biće finansirana iz kapitalnih ulaganja Crne Gore. U ovoj godini imaćemo na raspolaganju 500. 000 eura. Dodaću još da radimo na realizaciji najznačajnijeg projekta u oblasti vodosnadbijevanja u našoj opštini za potrebe 600 domaćinstava. Do sada je država za ovu namjenu uložila oko 90 000 eura, a uz učešće građana u izradi projektne dokumentacije i iskopu kanala.

Kakav je Vaš stav oko saradnje sa Udruženjem građana porijeklom iz Sandžaka u Sarajevu?

- Kao prva opštinska vlast Petnjice, posjetili smo UGPS i našu podružnicu u Sarajevu. Imali smo dobar radni sastanak i mislim da je ovo jedno od najbolje organizovanih Udruženja u našoj dijaspori. Okuplja veliki broj naših najvećih intelektualaca. Očekujem da će nam ovo Udruženje biti najbolji partner u nastojanjima da obezbijedimo bolje uslove za život. Raduje me što će uskoro biti u štampi i prvi broj časopisa, koji će zasigurno na još bolji i kvalitetniji način predstaviti naše ljude u BiH, ali i njihov zavičajni patriotizam i inicijative koje su upućivane i koje će upućivati prema zavičaju. Ova glasilo treba da bude most koji će spajati naše ljiude u svijetu.

Planirate li intenziviranje saradnje sa opštinama u BiH i u kojim oblastima vidite najviše potencijala za saradnju?

- Našim zakonima je definisano da opštine mogu uspostavljati saradnju sa drugim opštinama iz naše države (CG), ali i sa opštinama drugih država. Nastojaćemo da uspostavimo dobru saradnju, prije svega, sa nekom od opština iz BiH, Srbije i sa Kosova. Osim saradnje sa ljudima koji žive u tim opštinama, potrebno nam je sticanje pozitivnih iskustava koje imaju opštine iz našeg okruženja, ali i šire. Ovo uspostavljanje saradnje bi bilo značajno i za zajedničke projekte, koji bi mogli da se finansiraju iz fondova Evropske unije. Na tom planu smo već uradili nekoliko konkretnih koraka. Na posljednjoj sjednici lokalnog parlamenta usvojili smo odluku oko bratimljenja sa opštinom Tutin u Srbiji. Posredstvom UGPS-a u Sarajevu nastojaćemo da uspostavimo kontakt i saradnju sa nekom opštinom iz BiH. ◆

Ponosni na dijasporu

Ponosni smo na našu dijasporu, a posebno onu koja živi i radi u Bosni i Hercegovini, imajući u vidu nivo integracije i doprinos, koji je dala za sveukupan razvoj BiH. Možda nemamo najbrojniju dijasporu u BiH, ali je veoma kvalitetna, uz uvažavanje istaknutih pojedinaca iz drugih sandžačkih opština. Brojni su istaknuti pojedinci sa kojima se, s pravom ponosimo i koji su najbolji ambasadori svoga naroda i rodnog kraja. Sa takvim pojedincima bi se mogla ponositi i cijela Crna Gora, a ne jedna opština. Bihor je nepresušno vrelo inspiracije i rasadnik dobrih ljudi.

Petnjica danas nije isto što je bila kada su generacije njenih građana odlazile u svijet za boljim uslovima za život i za karijeru. Petnjica je danas povratila status opštine, a vrijeme će pokazati koliko je to bitno za njen opstanak. Dobili smo šansu koju ćemo iskoristiti da stvorimo uslove za opstanak i bolji život.

Razglednica iz Prijepolja

Priča o malom gradu velikog srca

Nije bilo lako mnogo puta u istoriji ovog grada, ali se uvijek pronalazila makar ona tanka nit optimizma i nade ● Tako je i sada: uprkos teškoj krizi i turbulentnim vremenima, nada postoji ● Neki je vide u milionskim zasadima maline, neki u gradnji hidrocentrala na Limu, neki u dolasku "Preventa" u Prijepolje… ● Neki, istina, i u odlasku u "bijeli svijet"

■ Piše: **Muharem Mutabdžija**

Malo je gradova u Sandžaku tako obdarenih bogatstvom vode. Smješteno na ušću Mileševke u Lim, na objema obalama rijeka Prijepolje je kao stvoreno da se dopadne na prvi pogled. Ko od njegovih brojnih posjetilaca ima vremena, uvjeriće se da i svaki sljedeći pogled ima isto značenje: pitom mali grad običnih ljudi velikog srca.

Nije riječ samo o gostoprimstvu koje se, gotovo pa podrazumijeva. Istina, sa novim generacijama koje ga, s vremena na vrijeme, silom prilika malo prekomponuju, ono – to čuveno sandžačko gostoprimstvo, zna da bude i ovako i onako, ali čim se nataloži koja decenija, a da se ne remeti odnos između Prijepoljaca i "Prijepoljaca", ono bolje među nama pobijedi ono nazor nametnuto. U tom nadguravanju dobrog i manje dobrog prolaze vjekovi…

Prijepolje je opština jugozapadnog dijela Republike Srbije, koja pripada području srednjeg Polimlja. Administrativno pripada Zlatiborskom upravnom okrugu, dok je statistički dio Zlatiborske oblasti. Sa svojih 827 km2, Prijepolje je druga po veličini opština ove oblasti. Po popisu iz 2011. godine opštinu naseljava 37.059 stanovnika, preko 4.000 manje nego na popisu obavljenom 2002. godine! Zvanično, na posljednjem popisu stanovnika utvrđeno je da je Srba 52,61 odsto, Bošnjaka 34,5 a Muslimana 9,56 odsto.

Procenti i migracije

Ima mišljenja da su procentualni odnosi nešto drugačiji, ali njih može potvrditi ili demantovati samo neki novi popis. Ono što je definitivno, Prijepolje po broju stanovnika postaje sve manje i manje, sa sve starijom populacijom. Migracija ovdje gotovo ne prestaje, mijenjaju se samo razlozi onih koji odlaze. Oni koji su iz oba dominantna nacionalna korpusa. Sve lošija ekonomska situacija je kao uzrok odlazaka zamijenila one iz devedesetih godina prošlog vijeka kad se iz ovih krajeva išlo "u treće zemlje" u strahu od ratova i ugrožene bezbjednosti.

Među onima koji su, uprkos svemu, ostali makar i da bi oni koji su otišli imali nekad gdje da se vrate, sve je više penzionera, a sve manje zaposlenih. Broj najstarijih sugrađana odavno je prevazišao broj osnovaca i srednjoškolaca, mada je prije devedesetih prošlog vijeka bilo sasvim suprotno. Ovo je nekad bio grad mladih, perspektivna opština jugozapadne Srbije, a sada neke brojke oporo ilustruju ukupno stanje u ovom dijelu Srbije: preko 8.000 penzionera, više od 6.000 nezaposlenih na službenoj evidenciji države i jedva oko 5.000 osnovaca i srednjoškolaca!

No, nije sve tako sivo u, inače, lijepom Prijepolju.

- Prijepolje je na pola puta između Jadranskog mora i Panonske nizije po vertikali jug-sever, a taj položaj prate solidna putna i željeznička infrastruktura, što svrstava opštinu Prijepolje u red poželjnih, dobro pozicioniranih lokalnih samouprava u cijeloj zemlji - kaže član Opštinskog veća zadužen za privredu Esad Hodžić.

Hodžić je i sam privrednik sa višedecenijskim iskustvom koje mu je, kako kaže, oslonac u kreiranju investicione i ukupne ekonomske politike, koja bi trebalo da privuče potencijalne investitore.

Uobičajenim sinonimima Prijepolja kao što su "**grad na dvije reke", "grad na tromeđi", "grad mladosti i sporta", "grad susreta civilizacija**" uskoro bi mogao da se priključi najmanje još jedan, recimo: **"grad malinara".**

- Naučili smo, mada mnogi možda i prekasno, od Arilja, Ivanjice, Kosjerića i

Prijepolje – mjesto za vaše poslovanje

• Povoljna lokacija na tromeđi Republike Srbije, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Crne Gore omogućava brz logistički tretman roba, putnika i usluga.
• Pristup zajedničkom tržištu tri zemlje sa 12,5 miliona potrošača nudi izuzetne mogućnosti plasmana roba i usluga usmjerenih uglavnom koherentnom tržištu sličnih potrošačkih osobina i navika koje vuku korijene iz zajedničkog društveno-ekonomskog nasljeđa.
• Magistralni putevi M21 /Subotica-Podgorica/ i M8 /Novi Pazar-Pljevlja/, kao i pruga Beograd-Bar prolaze kroz opštinu Prijepolje, omogućavajući izuzetnu saobraćajnu povezanost svih privrednih subjekata u okruženju.
• Rudno bogatstvo dokazanog potencijala, ali nedovoljno eksploatisano i to prevashodno rude olova, bakra i cinka, predstavlja alternativno polje razvoja ove opštine, koje je u dosadašnjem periodu bilo zanemareno.
• Mogućnost za greenfield ulaganja pruža 13, potpuno infrastrukturno opremljenih, placeva na lokalitetu Industrijske zone Kolovrat, ukupne površine 2,5 ha. Ove lokacije su spremne za trenutno ulaganje, te se otuda izdvajaju na listi većeg broja srodnih lokacija.
• Brownfield investicije su moguće na više različitih lokaciju u okviru napuštenih industrijskih kompleksa, koji predstavljaju ostatke nekadašnjih privrednih giganata koji su poslovali na ovim prostorima, među kojima se ističu: TK „Ljubiša Miodragović“, AD „Elan“ hemijska industrija, „FAP livnica“ doo, „Nova Limka“ doo.
• Dostupnost radne snage i njena cijena u odnosu na prosjek u Srbiji.
• Iskustvo radne snage u tekstilnoj, obućarskoj i mašinskoj industriji kao posljedica velikih industrijskih sistema koji su prethodnih decenija poslovali u okviru ova tri sektora.
• Vrijeme za dobijanje građevinske dozvole skraćeno je na 30 dana, što u velikoj mjeri ubrzava i stimuliše investicione cikluse.
• Institucionalna podrška investitorima je dokazana uspostavljanjem Odjeljenja za lokalni ekonomski razvoj unutar same opštinske uprave, zatim kroz kontinuiranu podršku Reginalne razvojne agencije Zlatibor, oličenu kroz otvaranje Lokalne kancelarije u ovoj opštini, kao jedine tog tipa u Zlatiborskoj oblasti.
• Raspoloživost potencijala za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora i to prevashodno: biomase, čiji se kapacitet procjenjuje na 27 miliona kw/h, potom drveta, o čemu govori podatak o 48,35% pokrivenosti opštinske teritorije šumom, kao i hidro-potencijala, koji se ogleda u mnoštvu manjih vodotokova na kojima se mogu graditi male hidro-elektrane, što ovu opštinu svrstava na 5. mesto u Republici, kada je potencijal ovog obnovljivog resursa u pitanju, a istovremeno na 2. mesto po broju postrojenja ovog tipa, planiranih za izgradnju.
• Turistički potencijali oličeni u raznovrsnom i očuvanom prirodnom okruženju, naslonjeni na bogato kulturno-istorijsko naslеđe, sa posebnim akcentom na aktivni, ruralni i turizam specijalnih interesa.
(Iz Lokalne strategije ekonomskog razvoja)

drugih opština Zlatiborskog okruga, da nam je sve dato za proizvodnju maline: dobra klima, zdravo zemljište, bogatstvo vodom… Trebalo je samo učiniti ono što je lična odluka - pokrenuti proces - kaže **Hitko Bašović,** diplomirani ekonomista, koji je u svom selu **Hrta** sa grupom istomišljenika, također mladih i obrazovanih ljudi, prije nekoliko godina pokrenuo sadnju maline.

Malinari iz Hrta

"Priča" se primila "na gladan stomak" pa je, sa početnih 150.000 sadnica maline u 2012. godini, proljetos u Hrtima bilo pola miliona sadnica! Prošle godine je od oko 1.300 tona otkupljene maline u Prijepolju svaka četvrta stigla iz ovog nacionalno mješovitog i složnog sela. No, da prodornost dobre ideje nema granica, pokazuje i 2015. u kojoj će u opštini Prijepolje pod malinom biti bar 250 hektara, odnosno možda i svih pet miliona sadnica! Prostom računicom to bi, uz povoljne meteorološke uslove tokom proljeća i ljeta, moglo da znači i 5.000 tona visokokvalitetne maline. Da li to može biti "slamka spasa" za posrnulu ekonomiju i u ovoj sredini?

- **Svakako da može** - kategoričan je stručni saradnik u Službi za poljoprivredu, diplomirani inženjer **Ifet Hamzić**. - **Malina sa ovog područja je po kvalitetu ravna ariljskoj ili ivanjičkoj, a nema bojazni kad je plasman u pitanju jer se Srbija nalazi na neformalnoj listi poželjnih dobavljača maline. Na Sajmu u Minhenu lokalna firma "ES komerc" je ponudila nekoliko uzoraka maline, koji su naišli na izuzetno interesovanje.**

Ostaje da vidimo može li lokalno stanovništvo, uz očekivanu pomoć vlasti, iznijeti ovaj posao, koji bi trebalo da "upumpa" u ispražnjene porodične budžete bar pet miliona evra!

Osim malina, oči su uprte, u izraženo interesovanje firme **Prevent**, koja ima oko 4.000 zaposlenih u Visokom, Goraždu, Zenici, Jelahu i Vogošći, za kupovinu akcija "**Livnice sa nadgradnjom**" koja je, inače, u sastavu posrnulog pribojskog **FAP-a,** pošto je "zamrznuta" priča o dvije hidroelektrane na Limu vrijedne gotovo 150 miliona evra. Predstavnici Preventa su više puta ponovili spremnost da kroz aktuelnu privatizaciju 502 preduzeća u Srbiji postanu vlasnici ove fabrike i da u modernizaciju proizvodnje i u proširenje proizvodnog programa investiraju 11 miliona evra.

Dok se čekaju "novi, noviji i najnoviji rokovi" za privatizaciju FAP-a, a potom i Livnice, i neobaviještenim postaje sve jasnije da se, jednakom žestinom, "vuče nazad", odnosno karakterističnom "teorijom zavjere" pokušava minirati ekonomski potpuno korektna mogućnost da "Livnica" dobije moćnog i motivisanog vlasnika.

Mada su predstavnici Preventa spremni da sačuvaju postojeći proizvodni program Livnice, da investiraju u otvaranje još jedne linije livenja, ali i da prošire asortiman uvođenjem proizvodnje presvlaka za autoindustriju, po čemu su poznati u evropskim okvirima, jer u svojim pogonima u BiH rade za Volkswagen, Audi, Škodu, Seat i druge kompanije, inicijativa se, sa ove strane Drine, još uvijek "premjerava" u lokalnim neformalnim krugovima. I ne samo u njima…

…Neiscrpne su teme iz Prijepolja, baš kao i ljepota ovog kraja. Nije potrebno posebno pominjati Mileševu, Bijelog anđela, džamiju u Hisardžiku sa rijetkim primjerkom Kur`ana, rukom pisanog prije više od 300 godina, Ibrahim-pašinu džamiju u Šarampovu građenu 1572. godine, sopotničke vodopade, bjelinu Jabuke, Jadovnika ili Kamene Gore, hisardžički pečeni kesten ili situ pokrivenu mladim nezagorjelim kajmakom… ◆

Naši razgovori: Ejup Nurković, predsjednik Skupštine Opštine Rožaje

Bošnjaci u Crnoj Gori će biti snažni samo ako je jaka i stabilna Bosna i Hercegovina

Svako od nas ima rodbinu u BiH i to je neraskidiva veza, koju zajedničkim radom moramo i osnažiti. Mi jesmo i moramo biti jedan tim ● Problem Rožaja je velika nezaposlenost ● Dolazili su zainteresovani investitori, htjeli da ulažu u naša preduzeća i da pokrenu privredu. Mnogi od njih su i porijeklom odavde. Sa opštinskih vrata su vraćani ili su bili izigrani kroz korupcijske igre bivše vlasti, pa su odustajali

Aktuelni predsjednik Skupštine Opštine Rožaje promijenio je što se promijeniti dalo u radu opštinskih struktura. Otuđenost od naroda je prošlost, građanima se posvećuje puna pažnja. Oni najbolje znaju šta treba mijenjati, kako ovo lijepo mjesto razvijati. Zna i Ejup Nurković (58), ekonomista je po struci, a rođen je u Seošnici, srcu rožajske netaknute prirode. U rožajskoj varoši je proveo djetinjstvo i najmlađe dane, završio osnovnu školu, i gimnaziju. Visoko obrazovanje je stekao na Ekonomskom fakultetu u Prištini. Odmah po završetku studija, ovdje, u AD „Gornji Ibar Rožaje", zasnovao je i prvi radni odnos.

U Gornjem Ibru, jednoj od najrazvijenih firmi u tadašnjoj Jugolaviji, Nurković je radio skoro devet godina, prošavši sve faze - od pripravnika do šefa računovodstva u OOUR-u „Ugostiteljstvo i turizam". Odlukom Skupštine Opštine Rožaje potom je raspoređen u prinudnu upravu AD „Famod" na period od dvije godine.

U Opštini Rožaje je obavljao i više rukovodećih funkcija vezanih za ekonomske poslove. Osvjedočeni je humanista i sportski radnik, oženjen je i otac troje djece.

Nurković je član Bošnjačke stranke od njenog osnivanja, a sada je član Predsjedništva Stranke. Za predsjednika Opštine Rožaje izabran je 1. jula 2014. godine.

■ Razgovarao: **Almir Škrijelj**

Kako ste na probleme u Rožaju gledali dok ste bili u opoziciji, a kako na njih gledate iz pozicije vlasti?

- Koristim priliku da na početku našeg razgovora poselamim i pozdravim sve vaše čitaoce kao i vašu redakciju. Želim Vam uspješan početak rada i dobru čitanost.

Nažalost, poznato je da Rožaje ima veliki broj nezaposenih ljudi. Uglavnom zbog tranzicije, vrlo loših privatizacija i politike na lokalnom nivou, koja nije efikasno i sistematski rješavala probleme, što će, bojim se, ostaviti trajne ožiljke na ekonomsku politiku naše opštine.

Dvadeset godina vladavine jednog čovjeka je dovelo do autoritarizma u opštini Rožaje. Tokom tih godina predsjednik opštine je postao centralna figura svih iole bitnih dešavanja, svih odlučivanja, figura kojoj se treba pokoriti. Izdvajale su se dvije skupine ljudi: jednu su predstavljali oni koji su bez pogovora podržavali „lidera" (oni su imali posao, razne ekonomske, socijalne i druge koristi), a druga skupina je na objektivan način vidjela svog drugog „predvodnika/predstavnika", pa je za to na neki način bila kažnjena (prostorije lokalne uprave bile su joj nedostupne bez obzira na profesionalne kvalifikacije, nije se moglo doći do posla,do mogućnosti za dobijanje bilo kakvih opštinskih subvencija, do šanse za rad ili napredovanje u poslu...).

Između te dvije, nazovimo skupine, bili su članovi i aktivisti Bošnjačke stranke, koji su zbog političkog opredjeljenja često bili kažnjavani, ali nisu odustajali od ideje zbog koje su osnovali ovu političku alternativu 2006. godine. Trebalo je dosta vremena i rada da se u pravom smislu predstavi program naše stranke. Vremenom smo, iako bez sredstava, dobijali simpatije sugrađana. Sami smo pokrivali stranačke troškove, radili smo svim snagama da sve obećano ispunimo, da budemo tačni, pristupačni za svakog člana i u svako vrijeme. Ljudima smo nudili saradnju, a na tome i danas insistiramo. Odluke su donošene na organima stranke, nisu bile proizvod pojedinaca, a svi članovi su imali priliku da kažu šta misle i sugeriraju rješenja. Sve nabroja-

■ **Investitori su odavde tjerani: Ejup Nurković**

no bilo je suprotno od prethodne vlasti i zbog takvog rada smo dobili povjerenje građana. Trudimo se da timski rad i u budućnosti zadržimo i da postoji dobra podjela radnih obaveza, kako bi se donošenje političkih odluka zadržalo u granicama odlučivanja na organima Stranke.

Ovdje su dolazili zainteresovani investitori, htjeli da ulažu u naša preduzeća i da pokrenu privredu. Mnogi od njih su i porijeklom odavde. S opštinskih vrata su vraćani ili su bili izigrani kroz korupcijske igre iste te vlasti, pa su odustajali. Pretpostavljamo da je politika tadašnje vlasti bila osiromašiti stanovništvo, da bi se lične karte za izbore kupovale jeftinije. Izgubili su vezu sa stvarnošću uživajući u pijankama i gozbama. Mi radimo suprotno, pokušavamo da stabilizujemo opštinu u ekonomskom pogledu. Naravno, poslije dvadesetogodišnjeg slabljenja, možete zamisliti s kakvim se sve izazovima svakodnevno suočavamo. Ipak, optimistično koračamo naprijed, svjesni da najteže tek slijedi. Ostali su veliki dugovi, kadrovi kojima nije bilo dozvoljeno da se izraze i iznesu ideje, uništena tehnologija...

Je li udobna fotelja predsjednika opštine?

- Radim na tome da neke buduće generacije više uživaju u udobnosti fotelje predsjednika opštine i funkcije koju ona nosi. Danas je to najzahtjevnije mjesto u cijeloj opštini, a i šire, jer svi građani Rožaja, bilo da žive u svom gradu ili nekom drugom, sa velikom pozornošću posmatraju šta se sve završava iz fotelje predsjednika opštine. Naravno, kada je Rožaje dio uspješnih dešavanja i priča, onda je to i najljepše mjesto na svijetu, jer uspjeh svog grada, sugrađana, porodice, ne može da se mjeri ni sa čim. Preuzimajući fotelju predsjednika opštine, preuzeo sam veliku odgovornost, koja nosi moguću udobnost u budućnosti. Sada tako gledam na tu fotelju. Nadam se da ću nekada uspjeti da osjetim uspjeh opštine u toj fotelji, čemu sam posvetio život, uz pokornost Allahu dž.š. i volji građana.

Ko su ljudi u Vašem timu?

- Ponosan sam na te ljude sa kojim sarađujem. Tim uglavnom čine mladi ljudi, koji su studije završili na prestižnim univerzitetima u zemlji i inostranstvu, koji poznaju strane jezike, a tu su i oni sa velikim iskustvom i rezultatima na prethodnim poslovima koje su obavljali.

Šta Vas Rožajci najviše pitaju na ulici?

- Od sugrađana na ulici dobijam uobičajena pitanja, koja se najviše tiču mogućnosti za zapošljavanje, rješavanje ekonomskih problema, problema putne infrastrukture i čišćenja snijega, mogućnosti subvencija i podrške Opštine...

Znate, moj posao sada nema radno vrijeme. Radim kako u zgradi opštine, tako i na ulici, po selima, koja redovno obilazim sa svojim saradnicima. Sa nadležnim službama, dostupan sam svim sugrađanima i uvijek otvoren za razgovore koji vode rješavanju problema.

Koji su planirani projekti Opštine Rožaje u narednom periodu?

- Poseban tim razrađuje različite projekte od samog preuzimanja vlasti. Nu-

Očekujemo uskoro i pokretanje dvije proizvodne linije koje će omogućiti zaposljenje za 350 ljudi. Kao što sam već rekao, objekti bivših pogona na teritoriji opštine Rožaje su u vlasništvu Vlade Crne Gore, pa moramo čekati na administrativne radnje i pravnu regulativu. Očekujemo da će do kraja ove godine građani moći da vidno osjete rezultate našeg rada i velike ekonomske promjene.

dimo ih investitorima svakom prilikom koja se ukaže i koju sami stvorimo. Svi zajedno radimo na stvaranju sigurne sredine za ulaganje investitora, kako bi oni zaradili ulažući kapital u Rožaje, a kvalitet življenja u opštini se unaprijedio. U stalnom smo kontaktu sa našom dijasporom i zainteresovanim investitorima iz Turske. Očekujemo uskoro i pokretanje dvije proizvodne linije koje će omogućiti zaposljenje za 350 ljudi. Kao što sam već rekao, objekti bivših pogona na teritoriji opštine Rožaje su u vlasništvu Vlade Crne Gore, pa moramo čekati na administrativne radnje i pravnu regulativu. Očekujemo da će do kraja ove godine građani moći da vidno osjete rezultate našeg rada i velike ekonomske promjene.

Kakvi su Vaši planovi na poboljšanju uslova za život mladih ljudi u Rožajama?

- Očekivanja građana od nove vlasti su velika. Radimo sve kako bi građani u kratkom periodu osjetili poboljšanje i ekonomski napredak. Započeli smo različite aktivnosti i imamo dobre naznake da će započeti projekti biti uspješni, što svakako znači otvaranje novih radnih mjesta, gdje će mladi ljudi imati veliku ulogu. Očekujemo od mladih ljudi da nastave obrazovanje, kako bi stečeno znanje mogli da prenesu na budućem poslu. Rožajama trebaju profesionalni kadrovi, biće im ponuđeni poslovi, koje moraju odrađivati profesionalno i stručno. Poboljšanje uslova za život ovdje je moguće samo ako mladi svojim radom doprinesu tome, a mi ćemo im stvarati preduslove za takav rad.

Napominjem da se stečeno znanje stalno mora unapređivati. Posebno su nam bitni kadrovi koji znaju strane jezike, jer je to ulaznica za mnoge projekte. Vjerujemo da će za vrijeme našeg mandata biti postavljeni dobri temelji za buduće aktivnosti, koje će se odraziti i na kvalitet života mladih ljudi u našoj opštini.

Kako vidite saradnju Bošnjaka iz Crne Gore i Bošnjaka koji žive u Bosni i Hercegovini?

- Oči Bošnjaka širom svijeta bile su uprte prema BiH za vrijeme rata. Mnogi naši sugrađani su dali živote za slobodu BiH. Ona je naša zemlja matica i nerazdvojni dio našeg bića. U našim srcima postoji velika ljubav prema Bošnjacima u BiH, radujemo se svim uspjesima.Redovno pratimo i podržavamo sportske ekipe i pojedince. Bošnjaci u Cnoj Gori će biti jaki i autentični samo uz jaku Bosnu i mi to od nje očekujemo! Svako od nas ima rodbinu u BiH i to je neraskidiva veza, koju zajedničkim radom moramo i osnažiti. Mi jesmo i moramo biti jedan tim.

■ **Velika šansa u turizmu: Rožaje**

Izabrao sam da moja prva službena posjeta nakon izbora za predsjednika Opštine, bude BiH, odnosno Sarajevo, jer sam osjećao da je to moja obaveza što mi je pričinilo veliko zadovoljstvo. Često sam i privatno dolazio u Sarajevo, doživljavam ga kao centar pozitivne energije i ljubavi.

Opština Rožaje od davnina ostvaruje uglavnom trgovačku i intelektualnu saradnju sa Bosnom i Hercegovinom. Brojni studenti iz Rožaja su završili ili završavaju studije u Sarajevu, Tuzli, i drugim gradovima. U okupljanjima intelektualaca Bošnjaka u BiH rado učestvuju i naši intelektualci. Buduću saradnju sa Bošnjacima u BiH vidim samo kao jaču nego što je bila do sada, na obostrano zadovoljstvo.

Kakvi su Vaši utisci nakon službene posjete Sarajevu i Udruženju građana porijeklom iz Sandžaka?

- Izabrao sam da moja prva službena posjeta nakon izbora za predsjednika Opštine, bude BiH, odnosno Sarajevo, jer sam osjećao da je to moja obaveza što mi je pričinilo veliko zadovoljstvo. Često sam i privatno dolazio u Sarajevo, doživljavam ga kao centar pozitivne energije i ljubavi. Za vrijeme službene posjete sam stupio u kontakt sa ljudima iz političkog miljea i mogu reći da je već urodilo plodom, jer smo nedavno imali posjetu načelnika Goražda, dr.sci. Muhameda Ramovića. Potpisali smo Sporazum o saradnji, koji će biti punovažan nakon prihvatanja u lokalnim skupštinama. Naši timovi već sarađuju i prave zajedničke projekte sa kojima ćemo konkurisati kod evropskih fondova. Očekujem da ćemo ovakav vid saradnje imati i sa drugim opštinama u BiH. Raduje me da u Sarajevu postoji Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka i raduju me njihovi postignuti rezultati. Želim im puno uspjeha u radu, a Opštinu Rožaje mogu uvijek doživljavati kao partnera i prijatelja saradnika.

Potičete iz ugledne porodice, pretpostavljam da ste imali šansu da odete iz Rožaja. Zašto niste otišli?

- Ne znam gdje bih mogao da odem, a da osjetim više slobode i sigurnosti nego u svom mjestu. Rožaje je opština u kojoj sam odrastao, oženio se, dobio djecu, gdje me vežu istorija i korijeni. Odlazio sam radi studija ili posla, ali sam mu se uvijek vraćao, vjerujući da za vrijedne i sposobne ljude ovdje ima mjesta. Godine koje su za nama su me naučile saburu, dijelio sam sudbinu sugrađana uz očekivanje da dolaze bolja vremena, a sada još više u to vjerujem. ◆

Udruženje Bošnjaka iz Izmira u posjeti UGPS-u

Znajte da nas imate u Izmiru!

Ovo je poručio Abdulah Gul (Pepić) prilikom razgovora ● Bošnjačka zajednica u Izmiru broji 250.000 ljudi ● Prethodnih godina klali kurbane u Bijelom Polju, Novom Pazaru, Maglaju i Rogatici, pomagali unesrećenima od poplava u Maglaju ● Saradnja mora biti intenzivna, na svim poljima, uz veću pomoć obiju država

■ Piše: **Džemal Džakmić**

Bošnjaci su uvjekovnom egzodusu, rasuti u sedam evropskih država, a najbrojnija populacija izvan zemalja bivše nam zajedničke zemlje je ona u Turskoj, koja broji više od pet miliona naših sunarodnika. Naravno, i oni su „ razbacani“ diljem ove velike i prijateljske zemlje, a jedna od najorganiziranijih zajednica svakako je – Bošnjačka zajednica Izmir, koja broji 250.000 ljudi. Dakle – bio bi to drugi po veličini grad u Bosni i Hercegovini!

Ovo Udruženje Bošnjaka osnovao je **Rešad Hajradinović**, porijeklom iz Sjenice. Iz godine u godinu se razvija i danas je veoma respektabilno. Svjesni su da je njihova zemlja Turska, kojoj su odani i u kojoj su punopravni građani, ali ne zaboravljaju ni odakle su došlinjihovi preci u Izmir i njegovu okolinu.

Nedavno je delegacija ovog Udruženja u sastavu **Abdulah Gul (Pepić), Talat Kocaogac (Bećirbegović) i Ajkut Tajlan Varli (Fetahović)** posjetila Sarajevo i Udruženje Bošnjaka porijeklom iz Sandžaka., gdje ih je primio predsjednik **EkremLekić** sa saradnicima.

Emotivna kazivanja Abdulaha Gula nikoga nisu ostavila ravnodušnim.

- Moramo gledati naprijed, ali historiju ne smijemo da zaboravimo. Niti pokolje u Šahovićima i Boljarama, nakon kojih su naši preci mahom krenuli za Tursku – kazao je na dobrom bosanskom jeziku, dodavši: **- Želja nam je da saradnja ova dva Udruženja bude intenzivna i da se odvija kroz zajedničke projekte. Pogotovo projekte za mlade. Otvoreni smo za saradnju i da znate da nas imate u Izmiru! Svakako da nisam zaboravio kulturu i biznis, jer možemo da pomognemo, a dosta naših ljudi u Izmiru su poznati biznismeni. Želimo da od nas imate što više koristi.**

Kada je biznis u pitanju Bošnjaci u Izmiru se bave raznim poslovima i to dosta uspješno. Kao jedan od najboljih primjera je **Mustafa Eger (Čolović),** najveći proizvođač sira u Turskoj!

Ova posjeta nije prvi dolazak u naše krajeve. Udruženje iz Izmira već tri godine kolje kurbane za Bajram u zavičaju svojih predaka – prve dvije godine je to bilo u Bijelom Polju i Novom Pazaru, a prošle godine u Maglaju, odnosno Rogatici. Nisu zaboravili ni žrtve polava, pa su Maglajlijama uručili donacije.

Po Pepićevom (Gulovom) kazivanju, svijest o potrebi za saradnjom je velika. Da bi je podigli na viši nivo – treba im politička podrška, odnosno da imaju svoje ljude u Parlamentu Turske u Ankari. Tako će država izdvojiti više sredstava, a Talat Kocaogac je kandidat sa velikim izgledima da i postane poslanik.

Lekić je goste upoznao sa aktivnostima UGPs-a, koje uskoro slavi 24. rođendan, te objasnio nastojanja da se uspostavi saradnja sa udruženjima od Turske do Švedske.

- Komunikaciju moramo ubrzati. Ovih dana iz štampe nam izlazi i prvi broj časopisa, pa ćemo i s te strane moći ljudima da damo prostora kako bi podijelili uspjehe, ali i teškoće. Mi se suočavamo s tim da niko nije tačno evidentirao koliko je ljudi porijeklom iz Sandžaka poginulo za vrijeme rata u Sarajevu, ali i u cijeloj BiH. Recimo, samo iz mojih malih Dolića na Pešteru u odbrani Sarajeva poginulo je 40 momaka. Želja nam je da napravimo monografiju. Radimo na tome da podijelimo što više stipendija, vodimo razgovore oko izgradnje Kulturnog centra Sandžaka u Sarajevu. Pregovaramo sa opštinama, mada državni vrh ima malo razumijevanja. Uskoro ćemo imati i izložbu slika umjetnika iz Sandžaka, a već vodimo i razgovore oko prevođenja knjiga naših autora na turski, odnosno bosanski jezik – kazao je Ekrem Lekić.

Problemi su brojni i veliki; Bošnjaci u srbijanskom dijelu Sandžaka su nacionalna manjina, u BiH su, opet, stranci!? Tu su i teškoće oko socijalnog osiguranja, studiranja u Sarajevu.... Složili su se da ih je lakše rješavati sa pruženom rukom iz Turske i dogovorili uzvratnu posjetu.

- Iskoristimo zajedničku pamet da vam pomognemo, a imamo dosta respektabilnih ljudi i ovdje i dole, u Turskoj – kazao je na rastanku Gul. ◆

Jel' Sjenica đe je nekad bila...

Pavlaka se kupuje u Kosjeriću, a kajmak u Mrčajevcima

Sjenica ni po čemu nije tamo gdje je nekad bila, već je, nažalost, na mnogo nižem stupnju razvoja , koji god aspekt da uzmemo u razmatranje: demografski, kulturni, ekonomski, politički, socijalni ● I ovdašnje bebe se rađaju u drugim gradovima, jer Dom zdravlja nije dobio dozvolu da obavlja porođaje ● Nema ni direktnih autobuskih linija za Beograd i Sarajevo ● KUD "Gajret" kao osvježenje i nada

Kad Sjeničak sretne nekog svog prijatelja, koji nije iz Sjenice, vrlo često razgovor počne tako što ga prijatelj upita: „Jel' Sjenica đe je nekad bila?", aludirajuci na poznate stihove čuvene sevdalinke. Naravno da to nije jedno od pitanja na koje sagovornik uopšte očekuje odgovor, jer se podrazumijeva da je Sjenica baš tu, gdje je oduvijek i bila. Međutim, bude to često povod da počnemo i sami razmišljati o Sjenici nekada i sada, i uvijek nas nanovo rastuži onaj osjećaj kada shvatimo da, u stvari, Sjenica ni po čemu nije tamo gdje je nekad bila, već je, nažalost, na mnogo nižem stupnju razvoja. Koji god aspekt da uzmemo u razmatranje: demografski, kulturni, ekonomski, politički, socijalni,… rezultat je uvijek isti - žal za minulim vremenima.

Ako ćemo se truditi da budemo objektivni, a nikako maliciozni, moramo spomenuti i to da je taj trend opšteg propadanja nešto u čemu Sjenica nije usamljeni i izolovani primjer, već da u tome dijeli sudbinu mnogih drugih mjesta u Srbiji i šire. Čini se, ipak, da je proces tranzicije i prelaska iz jednog u drugi ekonomsko-politički sistem, Sjenica teže prošla nego većina drugih općina i gradova.

Da krenemo redom: Šta je Sjenica bez Sjeničaka i gdje su Sjeničaci danas?

■ Piše: **dr. Almir Lotinac**

Neumoljive brojke

Prema popisu iz 2002. godine Sjenica je imala 34.500 stanovnika. Uz pozitivan prirodni priraštaj (14%.) danas bi trebalo očekivati blizu 40.000 stanovnika. Međutim, popis iz 2011. je pokazao smanjenje broja stanovnika za skoro 9.000(!), tako da opština Sjenica po posljednjem popisu iz 2011. broji 26.392 stanovnika.

Znam, neki će reći da je to nerealna brojka i da je rezultat loše sprovedenog popisa, obzirom da je jedna politička opcija u Sandžaku te godine aktivno pozivala na bojkot popisa stanovništva. Međutim, oni koji ovdje žive, znaju, vide i osjećaju da Sjenica, u demografskom smislu, polako ali sigurno nestaje.

To najbolje znaju oni koji su pokušali okupiti društvo iz generacije, pa obilježiti godišnjicu mature, na primjer. Svuda nas ima: u Skandinaviji , Njemačkoj, Francuskoj i ostalim zemljama zapadne Evrope, u Sarajevu i diljem Bosne i Hercegovine, u Beogradu i Kragujevcu,… svuda, samo, čini se, u Sjenici najmanje.

Poražavajuće zvuči i dosjetka, koja sigurno nije nastala u Sjenici, ali koju često možemo čuti tu,među mlađom populacijom koja glasi:

„Najveći uspjeh koji možeš postići u Sjenici je da iz nje odeš"!

Izgleda da je to moto kojim se vodi većina naših mlađih sugrađana.

Ako već govorimo o demografiji, moramo spomenuti jedan jako važan podatak: posljednjih godina, zahvaljujući državnoj politici i ustrojstvu sistema zdravstvene zaštite, Domu zdravlja u Sjenici je pripala nadležnost iz domena primarne zdravstvene zaštite, što znači da se iole komplikovanije medicinske procedure, u kakve se ubraja i porođaj, ne smiju obavljati u ovoj

zdravstvenoj ustanovi. Tako se naše bebe rađaju u Prijepolju, Užicu, Beogradu, rijetko i u Novom Pazaru, samo ne u Sjenici.

Ako se nešto u skorije vrijeme ne promijeni - a sve su naznake da se tu ništa neće mijenjati, jer ko još mari za to - imaćemo situaciju, za par decenija, da neće više biti ljudi kojima u ličnim dokumentima piše mjesto rođenja - Sjenica !

Ono čime se Sjenica stalno isticala i prednjačila u svom neposrednom okruženju, ono sto Sjeničaci stalno vole potencirati kad se porede sa bilo kim drugim, a zašto biti skroman i ne reći i ono po čemu su nas Sjeničake i drugi izdvajali i u čemu su nam priznavali prednost - jeste kultura. Kultura u pravom smislu riječi. Kultura života, kultura dijaloga, kultura ponašanja… A uz kulturu i kulturni zivot.

Imala je mala Sjenica prije Drugog svjetskog rata dva kulturno-umjetnička društva: bošnjačko „Gajret" i srpsko „Njegoš". Nakon rata, pa sve do devedesetih, ponosili smo se kulturno-umjetničkim društvom „Jedinstvo", koje je funkcionisalo pri općinskoj ustanovi za kulturu. A u „KUD-u", kako smo ga radije zvali, legendarna dramska sekcija, a zatim i ostale, folklorna, muzička, likovna…

Čitav grad je budno pratio aktivnosti KUD-a. Sala bioskopa nikada nije mogla da primi sve zainteresovane da vide premijerno predstavljanje nekog od dramskih komada koje bi izvodili nasi „kudovci". A bilo ih je mnogo. Mlađim generacijama je danas nepojmljivo ako im kažete da je bila stvar prestiža biti član nekog kulturno-umetničkog društva. Jer, nastupila su neka nova vremena i neke druge stvari su danas odnijele primat u odnosu na bilo šta, što spada u domen kulture.

Valja ipak istaći jedan ohrabrujući podatak da se, nakon skoro deceniju i po' bez ikakvih kulturnih dešavanja, počinje buditi i sazrijevati osjećaj da je kultura neizostavan segment društvenog djelovanja, pa je, zahvaljujući ličnom angažmanu i entuzijazmu pojedinaca, oživjelo novo-staro Kulturno-umjetničko društvo „Gajret", u okviru koga, zasad, uz izvjesne poteškoće, djeluje folklorna sekcija.

Iako se zna da jedna lasta ne čini proljeće, želimo da vjerujemo da je ovo prvi korak u kulturnoj renesansi Sjenice, koji će na kraju vratiti Sjenicu tamo „đe je nekad bila", makar kad je kulturni život u pitanju.

Neslavna top-lista

Ekonomska kriza jeste zajednički imenitelj za čitav prostor bivše Jugoslavije i ona je obilježila taj prostor posljednje dvije decenije, u manjoj ili većoj mjeri. Pa ipak, čini se da se, i u tom pogledu, Sjenica ističe kao primjer gdje se najteže pokreću stvari sa mrtve tačke. Možda je baš po pitanju ekonomske situacije Sjenica i najdalje od onog mjesta gdje je nekad bila. Ona danas spada u kategoriju najnerazvijenijih opština u Srbiji. Po broju nezaposlenih zauzima skoro sami vrh neslavne tabele. Uz Tutin, Bosilevgrad, Crnu Travu i slična mjesta. Katastrofalna i pljačkaška privatizacija sprovedena od strane države, a uz blagoslov lokalnih vlasti, preko noći je ostavila bez posla hiljade Sjeničaka.

Na mjestu nekadašnjeg građevinskog preduzeća „Novogradnja" danas je privatno stovarište građevinskog materijala sa 2-3 zaposlena radnika.

Na mjestu nekadašnjeg „Autotransporta" danas je privatni tehnički pregled sa jednim ili dva zaposlena radnika.

A iz Sjenice danas ne postoji niti jedna direktna linija za Beograd niti za Sarajevo, već se Sjeničaci kombijima prevoze do Novog Pazara ili Ivanjice, pa odatle dalje ka Beogradu, ili čekaju autobuse iz Novog Pazara da se njima prevezu do Sarajeva.

Na mjestu nekadašnjeg privrednog giganta PK „Pešter" danas se nalaze novoizgrađene kuće ili taze isparcelisani placevi spremni za prodaju. Oronule farme se raspadaju, stoke nema, dok Sjeničaci kupuju pavlaku u Kosjericu i Sevojnu, a kajmak u Mrčajevcima i Kragujevcu.

Slična situacija je i sa metaloprerađivačkim preduzećem „Napredak", sa tekstilnom konfekcijom „Vesna" i drugim privrednim kolektivima iz kojih je svakog prvog u mjesecu izlazilo hiljade zadovoljnih i srećnih radnika sa platama od kojih je čitav grad živio punim plućima.

Danas Sjenica živi četiri mjeseca u godini, i to dva mjeseca kada zbog božićnih i novogodišnjih praznika (decembar-januar) i dva, kada zbog godišnjih odmora i đačkih raspusta (jul-avgust) dođu naši Sjeničaci od svukuda. Naročito tokom ova dva ljetnja mjeseca. Tada se i porodice okupe, društva kompletiraju, evociraju se uspomene… Lijepo je tada biti u Sjenici. Nekako tada, uz naše ljude koji ne žive više ovdje, i mi koji smo tu, počnemo drugačije gledati na naš grad. Nekako, kao da tek tada postanemo svjesni sve te raskoši kojom je dragi Bog darovao sjenički kraj. Na malom prostoru - četiri rijeke. Na svakoj od njih brojna kupališta, koja čuvaju najljepše uspomene na neka minula vremena. Ljeti počnemo drugačije gledati i na tu našu, planinsku nadmorsku visinu i klimu i svi tada zadovoljni konstatujemo da se nigdje ljepše ne spava u ljetnjim mjesecima nego u Sjenici. Ustvari, tada, kada svi dođu, tada je Sjenica najljepše mjesto na svijetu. Tada ni krize nema. Tada je Sjenica najbliža onome što je nekad bila. Jer, sve porušeno se da sagraditi, sve zapušteno se može obnoviti, sve ugašeno se može nanovo raspaliti, kad ima ko, kad ima ljudi. Naših ljudi. Naših Sjeničaka. Jer, šta je Sjenica bez Sjeničaka? ◆

Danas Sjenica živi četiri mjeseca u godini - dva mjeseca kada zbog božićnih i novogodišnjih praznika (decembar-januar) i dva, kada zbog godišnjih odmora i đačkih raspusta (jul-avgust) dođu naši Sjeničaci od svukuda. Naročito tokom ova dva ljetnja mjeseca. Tada se i porodice okupe, društva kompletiraju, evociraju se uspomene,… Lijepo je tada biti u Sjenici.

Ruka saradnje dijaspori: Kako je Tutin postao jedna od prosperitetnijih opština u Sandžaku

Proizvodnja namještaja, elektrane i luksuzni hoteli za ponos

Ne tako davno Tutin je bio na samom začelju po razvijenosti, a danas je opština kojoj se svi dive ● Opštinsko rukovodstvo je uspostavilo dobru komunikaciju sa dijasporom, što je rezultiralo nizom razvojnih projekata ● Vjetroelektrana na Pešteru, a izgradnjom auto-puta preko ove visoravni i magistrale Novi Pazar-Tutin, sve bi izgledalo još bajkovitije

Do prije petnaestak godina Tutin je bio najnerazvijenija opština u Srbiji, a sa ovog dijela Peštera listom se odlazilo. Mahom u zemlje Zapadne Evrope gdje trenutno privremeno živi i radi više od 10.000 Tutinaca!

Zahvaljujući opštinskom rukovodstvu na čelu sa predsjednikom **Šemsudinom Kučevićem** i njegovim zamjenikom **Salihom Hotom**, odnosno, zahvaljujući njihovoj političkoj viziji da ekonomski ojačaju grad, danas je Tutin veliko gradilište... Oni koji ovdje nisu boravili u posljednjih pet godina, ne mogu da ga prepoznaju. Rukovodstvo opštine, uprkos krizi, očekuje još dinamičniji razvoj i postepeni povratak bar dijela onih koji su, trbuhom za kruhom, morali da odu.

Izvori energije i turizam

Privatna inicijativa, potpomognuta dobrom logistikom rukovodstva opštine, najviše je doprinijela da i u vrijeme kad i mnogo jači centri u Srbiji stagniraju, Tutin raste, razvija se i ide naprijed. **Počelo je se sa fabrikama nameštaja, nastavilo se ulaganjima u infrastrukturu, minipogone, turizam, proizvodnju zdrave hrane i obnovljive izvore energije… Za „namještajce“ se čulo širom Evrope; prvi vjetro-generator u Srbiji izgrađen je na ovom dijelu Peštera, počela je i realizacija projekta 50 mini-elektrana, planira se izgradnja velike industrijsko-bescarinske zone u Leskovi, nekoliko mljekara, više elitnih hotela..**. To je ono što nas čini prepoznatljivim u privrednom i ekonomskom razvoju.

■ Piše: **Amer Bakić**

- Obezbjeđivanjem atraktivnih lokacija, urbanističkih planova i potrebnih dozvola, animirali smo privatni sektor i naše ljude na privremenom radu u inostranstvu da ovdje grade. Izborili smo se i za vrijedne donacije iz inostranstva, trudimo se da uspostavimo dobru saradnju i komunikaciju sa Vladom Republike Srbije. Činimo sve da stvorimo ambijent za ulaganja i dolazak investitora. U Opštinskom vijeću angažovali smo naše privrednike, koji najbolje znaju šta nam treba, a principom javno-privatnog partnerstva, za koji smo se opredijelili očekujemo izuzetno dobre rezultate u razvoju privrede na teritoriji naše opštine – ponosan je **Šemsudin Kučević**, predsjednik OpštineTutin.

U dijaspori postoji veliko interesovanje za povratak i nastavak biznisa u rodnom kraju. Izgradnjom pogona, hotela, vjetrenjača, mini-hidroelektrana, neki su se “jednom nogom” već vratili, a mnogi planiraju povratak. S tim ciljem Opština Tutin je organizovala Kongres dijaspore, gde je potpisano niz veoma bitnih dokumenata koji će znatno unaprijediti razvoj kraja i otvoriti nova radna mjesta.

■ **Stvaramo ambijent za investitore: Salih Hot**

- Činimo sve da pojednostavimo svu potrebnu papirologiju i omogućimo našim ljudima iz dijaspore da svoj teško zarađeni novac, sa što manje peripetija, plasiraju u ono što su zamislili. Najveće interesovanje je za proizvodnju zdrave hrane, ulaganja u turizam, izgradnju nekretnina i obnovljive izvore energije, ali kašnjenje izgradnje auto-puta preko Peštera i magistrale Novi Pazar – Tutin najviše usporava još dinamičniji razvoj naše opštine. U tom pogledu očekujemo od države veću odlučnost i veći angažman kako bi naša opština nastavila sa još bržom dinamikom razvoja - kaže Kučević.

Ključ razvoja ovdašnje privrede jeste uspješna privatizacija preduzeća, a u posljednjih 3 – 5 godina asfaltirano je preko 50 km lokalnih puteva, a u narednih tri godine planom je predviđeno da sve ulice na području grada budu asfaltirane, jer je ostao još mali broj neasfaltiranih.

■ **Dobra saradnja sa Vladom Srbije: Šemsudin Kučević**

Tutin raspolaže veoma značajnim potencijalima za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, u čemu je velika šansa za sveukupni razvoj opštine. Imajući to u vidu, prilkom izrade i usvajanja važećeg prostornog plana Opštine, uzete su u obzir sve potencijalne lokacije za izgradnju vjetroparkova i mini-hidroelektrana.

Prema master planu hidroenergetskog potencijala opštine Tutin, postoje 63 potencijalne lokacije za izgradnju mini hidroelektrana MHE (jedna MHE je već izgrađena na Smolućkoj rijeci).

Predstavnici kompanije Sistema Rinova Uno iz Italije i predsjednik opštine Šemsudin Kučević su potpisali sporazum o saradnji za izgradnju pet malih hidroelektrana na rijeci Ibar, ukupne snage od 7,5MW.

Na teritoriji tutinskog dijela Pešterske visoravni, postoje povoljni uslovi za izgradnju vjetrogeneratora, pa je postavljena prva vjetrenjača u Srbiji snage 500 kW).

Vodovod i lokalna samouprava

Jedna od najvećih kapitalnih investicija u našoj opštini jeste izgradnja filterskog postrojenja, koje je u toku, a završetak radova na ovom ogromnom projektu planira se do kraja ove godine. Građani Tutina konačno će dobiti najkvalitetniju vodu u regiji. Kompletna investicija koštala je oko 2,5 miliona eura.

- Naša Opštinska uprava se uvijek zalagala za vladavinu prava i sigurnost građana. Poštovanjem principa „dobre uprave“, vrhunskom organizacijom i stručnom administracijom, uz primjenu zakona, omogućili smo građanima dostojanstven život na teritoriji naše opštine. Trudimo se da otklonimo sve organizacione slabosti kako bi građani pred organima lokalne samouprave u potpunosti i u razumnim rokovima ostvarivali sva prava koja im garantuje pravni poredak. Idući u tom smjeru, Skupština opštine Tutin je među prvima u regionu ustanovila regulatornu instituciju Zaštitnika građana, koja je ovlaštena da kontorliše poštovanje prava građana, utvrđuje povrede učinjene aktima, radnjama ili nečinjenjem organa lokalne samouprave - kaže **Salih Hot**, zamjenik predsjednika SO Tutin i dodaje: **- Lokalna samouprava u Tutinu se brzo transformiše iz tradicionalnog na jedan moderniji i savremeniji način upravljanja radom. Traj prelazak na moderniji način upravljanja jeste uvođenje elektronske uprave, gde će građani moći brže i jednostavnije da ostvaruju svoja prava.**

Kompletni uslovi za jedno takvo savremeno upravljanje postiće se izgradnjom administrativnog centra, čiji je završetak takođe planiran do kraja godine. ◆

Za „namještajce“ se čulo širom Evrope; prvi vjetro-generator u Srbiji izgrađen je na ovom dijelu Peštera, počela je i realizacija projekta 50 mini-elektrana, planira se izgradnja velike industrijsko-bescarinske zone u Leskovi, nekoliko mljekara, više elitnih hotela...

Jezik u Sandžaku: Opstrukcije i primjena (I)

Istočna varijanta bosanskog jezika

Analizom djela nekih autora, udžbenika, radio i TV emisija u Novom Pazaru moglo se vidjeti da se mnogi pate s jezikom kojeg smatraju svojim ● Bošnjacima, koji žive u srbijanskom dijelu Sandžaka, najveći je problem ijekavski izgovor, akcenat riječi i izgovor dužina

Rasprava o jeziku u višenacionalnim zajednicama, općenito, podrazumijeva veoma širok spektar različitih pristupa – najprije stručnih, ali i društvenih, kao i svrsishodno razmatranje svih pitanja relevantnih za status jezika jednog naroda, prije svega manjinskog. Naročit problem predstavlja jezik manjina, čiji se jezik razlikuje u odnosu na jezik većine primarno manifestativnom funkcijom, „a ona automatski proizlazi iz činjenice da postoje različiti jezici i u njima dijalekti, uslovljeni teritorijalnim i socijalnim činiocima“ (Ivić i dr. 2006: 49) Bez obzira na to šta se podrazumijeva pod posebnim jezikom, mislimo da jezička politika svake zemlje mora voditi računa o jeziku manjina makar one posebnost svog jezika bazirale na manistativnoj funkciji, jer ona ima veliki psihološki značaj u ljudskim zajednicama.

■ Piše: **Hasna Muratagić-Tuna**, Filozofski fakultet Sarajevo

Jezik i identitet

Odmah ćemo podsjetiti na Hašku deklaraciju. U njoj se kaže da je jezik jedno od osnovnih načela kreiranja ljudskog identiteta, kao i to da narodi kreirajući svoj identitet kreiraju i svoj jezik. Napominje se da odnos naroda prema svom jeziku zavisi od više faktora, najviše od njihovog političkog položaja (da li je uspio stvoriti sopstvenu državu ili kulturnu autonomiju u okvirima druge države), ali i od toga da li su na prostorima na kojima žive formirane odgovarajuće institucije kao odbrambeni mehanizmi. Otuda nije isto govoriti o bosanskom jeziku u BiH i bosanskom jeziku u zemljama u okruženju, u kojima živi znatno manje Bošnjaka.

„U stvarnome svijetu govornici odlučuju kojim jezikom govore; jezikoslovci trebaju poštovati njihove odluke“. (H. Lunt 1986: 730) Posljednja izjašnjenja Bošnjaka u Sandžaku u vezi sa nacionalnim imenom i nazivom za jezik „nedvosmisleno pokazuju da je među njima vrlo snažna svijest o bošnjačkom porijeklu (u nacionalnom smislu), pripadnosti širem nacionalnom prostoru i bosanskom jeziku kao najbitnijem pokazatelju i zaštitniku nacionalnog identiteta i glavnom sredstvu komunikacije unutar zajedničkog nacionalnog prostora.“ (Jahić 1999: 80)

Slijedom takvih stavova ne možemo osporiti tvrdnje bosanskih lingvista što govor Bošnjaka na širem prostoru između Bijeloga Polja, Novoga Pazara, Tutina i dublje dolinom Lima, od Brodareva, Prijepolja ka Priboju, te Plava, Gusinja, Rožaja, Pljevalja, Mrkovića (kod Bara), ali i govor Goranaca, stanovnika brdsko-planinskog predjela u jugozapadnom dijelu Kosova, smatraju bosanskim, odnosno jednim od sandžačkih dijalekata (Jahić, Halilovič, Palić 2000: 38-39), jer se oni osjećaju Bošnjacima i svoj jezik imenuju bosanskim, „unatoč tome što se ne može ustanoviti i njihovo eventualno bosansko porijeklo“. (Halilović 1991: 28) Također, Bošnjaci Podgorice, Nikšića, Kolašina, Spuža, i drugih manjih mjesta svoj jezik nazivaju bosanskim i ističu „da predstavljaju nedjeljivu cjelinu sa Bošnjacima iz Bosne“. (Halilović 1998: 3o1) Bošnjacima, ali i Bosancima, smatraju se mnogi žitelji Makedonije, Kosova, Albanije itd.

Nećemo otvarati raspravu o tome da li je sporno bosansko porijeklo Bošnjaka koji danas žive izvan Bosne i Hercegovine (mislimo na one u Srbiji, Crnoj Gori, Makedoniji i Kosovu), niti ćemo takvu tvrdnju osporavati najnovijim radovima iz populacione genetike, ali ćemo ukazati na dvije historijske činjenice koje sasvim jasno upućuju na to da uopće ne bi trebalo biti sporno njihovo bosansko porijeklo.

Normalno je zaključiti da se stanovništvo unutar i Tvrtkovog kraljevstva i Osmanskog carstva relativno slobodno kretalo (a tek da ne govorimo o kretanjima u novoj Jugoslaviji). Bio je to dug period u kojem je kod velikog dijela naroda jačala svijest o svom bošnjačkom etnosu i bosanskom jeziku. M. Memić, kaže da su „Bošnjaci Sandžaka dosta... dugo bili u sastavu, najprije Bosanskog sandžaka, a potom Bosanskog elajeta, i na taj način nastavljali ... tradiciju srednjevjekovne bosanske države. U svim kritičnim momentima u historiji bosanskog naroda, oni su bili zajedno i njihova je sudbina bila istovjetna.“ (1996: 343) Međutim, historijske prilike su se mijenjale, što je direktno utjecalo na broj Bošnjaka i njihov identitet u okvirima država u kojima su kasnije živjeli.

Jezici naroda u SFRJ

Prema popisima iz 1971, 1981. i 1991. godine (a prema podacima republičkih zavoda za statistiku) Bošnjaci, odnosno Muslimani (kako je tada bilo priznato njihovo etničko-vjersko ime), bili su treći najbrojniji narod (nacija) u bivšoj Jugoslaviji (SFRJ).

Ustavom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, sasvim prirodno, bilo je regulirano i pitanje jezika. U Ustavu, član 171, Prosveta, Beograd 1974. godine, na strani 44, stoji: „Pripadnici naroda i narodnosti Jugoslavije na teritoriji svake republike, odnosno autonomne pokrajine, imaju pravo na nastavu na svom jeziku u skladu sa zakonom“.

Ipak, svakome je bilo jasno da je srpskohrvatski jezik imao funkciju sredstva ko-

munikacije u saveznim državnim i društvenim organima. Naime, iako je u jugoslavenskoj državnoj zajednici ravnopravnost jezika naroda i narodnosti potpuna, srpskohrvatski jezik bio je „prvi jezik javnog komuniciranja u ovoj zemlji i izvan nje," (Minović 1983: 156) Brojne jezičke crte svojstvene Bošnjacima nisu bile uvrštene u srpskohrvatski standardni jezik. Smatrane su regionalnim i pogrešnim.

U periodo raspada Jugoslavije, tj. od 1991. godine, došlo je i do raspada srpskohrvatskog jezika, odnosno do „vraćanja" imena koja su bila u upotrebi prije Novosadskog dogovora (1954, odnosno do zajedničkog pravopisa 1960). Bošnjaci sada imaju bosanski, Crnogorci crnogorski, Hrvati hrvatski i Srbi srpski. Sve su to zvanični nazivi jezika u novim državama nastalim od bivših jugoslavenskih republika i pokrajina. U njima se danas, više nego ikad, na jezik gleda kao na instrument nacionalne kulture i nacionalnog identiteta. Sačuvati nacionalni jezik u njima znači sačuvati sebe kao pripadnike nacije koja se služi tim jezikom. Aktualizira se odnos nacije i države. „Kod mnogih postoji osjećanje – u evropskom kulturnom krugu naslijeđeno od romantičarskih shvatanja prošlog stoljeća da bi bilo nekako prirodno da pripadnici pojedinih nacija imaju svoj poseban jezik" i svoju posebnu državu, koju „ne bi delili sa drugima". (Bugarski 1995: 55)

Međutim, u svim novostvorenim državama postoji većinski narod, u BiH su tri konstitutivna naroda, ali postoje i drugi narodi, pa se nisu mogla ostvariti osjećanja po mjeri romantičarskog shvatanja – jedna država – jedan narod – jedan jezik. U ovim državama pripadnici svih naroda jezik smatraju jednim od glavnih obilježja nacionalnog identiteta, što je, inače, bilo karakteristično za Evropu od kraja XVIII stoljeća pa sve do danas.

Nastanak novih država

Činjenica je da u novonastalim državama žive pripadnici više naroda, nacionalne manjine, manjinske zajednice i razne etničke skupine, služeći se različitim jezicima. U njima je svaki narod (većinski i manjinski), slijedeći demokratske principe, imenovao svoj jezik kako je želio, tačnije, kako ga je ranije imenovao, jer je to, kako se često naglašava, njihovo prirodno pravo.

Dakle, ostalo je puno Bošnjaka koji danas kao manjina žive izvan BiH, naročito u Srbiji, Crnoj Gori, Makedoniji i Kosovu, koji bosanski smatraju svojim jezikom.

Nas je zanimao status jezika Bošnjaka u obrazovanju, sredstvima masovne komunikacije, državnim organima itd., te koliko se radi na njegovom uređenju i kultiviranju; da li je konačno postao kulturološki i civilizacijski pojam, ili je još uvijek predmet sporenja i pored toga što su se članice Vijeća Evrope dogovorile da primjenjuju Povelju o regionalnim i manjinskim jezicima. A to znači da je pravo na upotrebu regionalnih i manjinskih jezika u privatnom i javnom životu neotuđivo pravo koje je u saglasnosti sa načelima Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i u skladu sa duhom Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i Helsinškim završnim aktom 1975. Zaštita i unapređenje manjinskih jezika u različitim zemljama i regionima Evrope od izuzetne je važnosti u izgradnji Evrope koja bi se zasnivala na načelima demokratije kulturne raznovrsnosti.

Države koje su potpisnice Povelje, ukoliko je to razumno moguće, moraju osigurati da upravne vlasti koriste regionalne i manjinske jezike, da se punovažno podnose dokumenta na regionalnim ili manjinskim jezicima; da osiguraju upravne tekstove i obrasce na ovim jezicima (dvojezične verzije); upotrebu tradicionalnih imena mjesta (ako je neophodno zajedno sa imenom na zvaničnom jeziku; te da se regionalni i manjinski jezici koriste u javnim službama.

Raspad SFRJ doveo je do toga da se na teritoriji Srbije pojave nove manjine, koje su u okviru Jugoslavije bili konstitutivni narodi. Kao potpisnica Evropske povelje o ljudskim pravima, Srbija se obavezala da donese odredbene mjere za zaštitu ljudskih prava. Postavlja se pitanje: koliko Srbija štiti Bošnjake i njihovo pravo na jezik?

Srbija i bosanski jezik

Ustavom Republike Srbije iz 2006. uređuje se položaj manjinskih naroda, njihov identitet i integritet. Ranijim Ustavom Srbije (1990.) Republika Srbija je bila definirana kao demokratska država svih građana koji u njoj žive, a sadašnjim Ustavom (2006.) Srbija je određena kao država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive. Insistira se na službenoj upotrebi srpskog jezika i ćiriličnog pisma. Nacionalni simbol u upotrebi ukazuje isključivo na srpsku nacionalnu tradiciju.

Prava nacionalnih manjina su definirana posebnim zakonima. Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma predviđa da u jedinicama lokalne samouprave u kojima su nastanjeni pripadnici nacionalne manjine njihov jezik i pismo budu obavezni u službenoj upotrebi ukoliko u ukupnom stanovništvu općine ima više od 15%.

Zakonom o osnovnom sistemu obrazovanja (2004.) nacionalne manjine se mogu obrazovati na svom jeziku ili dvojezično. U slučaju da se nastava izvodi na srpskom, omogućena je nastava maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture. Da bi se održavala nastava na maternjem jeziku u razredu mora imati najmanje 15 učenika (može biti i manje ukoliko ministar odobri). Prema Zakonu je obavezno učenje srpskog jezika. Kolektivna prava, kaže se u Zakonu, ostvaruju se kroz kulturnu autonomiju i lokalnu samoupravu (2002/6/7). Bošnjaci svoja prava ostvaruju samo kroz lokalnu samoupravu.

Prema popisu iz 2002. godine u Srbiji je bilo oko 250.000 Bošnjaka. Međutim, mnogi su se izjasnili kao Muslimani (u Srbiji 19.503, u Vojvodini 3.634) ili Goranci (u Srbiji 4.581, u Vojvodini 606). Vjerovatno ih je puno i među neopredijeljenim ili onima čija je nacionalna pripadnost nepoznata, a takvih je u cijeloj Srbiji (Republički zavod za statistiku 2003: 295)

Bošnjaci su skonsentrirani u 6 općina, u 3 imaju apsolutnu većinu: Novom Pazaru, Tutinu i Sjenici, a u značajnom broju ih ima u Priboju, Prijepolju i Novoj Varoši. U Sandžaku se bosanski kao službeni jezik upotrebljava uglavnom u općinama Novi Pazar, Tutin i Sjenica. (Ilić; Gojković 2007.) U Statutu grada Novog Pazara (29. VIII 2008.) piše „u službenoj upotrebi su ravnopravno srpski i bosanski jezik i ćirilično i latinično pismo".

Odveć je poznato da je Bošnjacima u Srbiji osporavano pravo da svoj jezik imenuju bosanskim i nametao im se naziv bošnjački, što ovi nisu prihvatili. Podsjetit ćemo, samo ukratko, kako su sandžački Bošnjaci kroz institucije sistema teškom mukom izborili pravo na nacionalni identitet. Gotovo petnaest godina trajala je borba Bošnjaka da im se u formi zakona omogući slobodno izjašnjavanje svog nacionalnog imena i imena svog maternjeg jezika. Od 15. IV 2002., na popisu stanovništva, **„ogromnom većinom, slobodnom voljom, uprkos neviđenoj kampanji i zastrašivanju od strane vlasti, izjašnjavanjem vraćaju svoje historijsko nacionalno ime BOŠNJAK I BOSANSKI JEZIK i time počinje, sasvim sigurno, nova era u njihovom nacionalnom i kulturnom razvoju. Aprila 2002. godine opštine Novi Pazar, Tutin i Sjenica uvode u službenu upotrebu bosanski jezik na teritoriji ove tri opštine". (Bosanski identitet ili pravo na jezik, 2005: 8)** ◆

(nastavak u narednom broju)

Porodica: Odgoj i snaga Bošnjakinje

Trebaju nam obrazovane žene, sa porodicom u naručju

Djeca se ne vaspitavaju tabletima, novcem, igrom u igraonicama, sendvičima i pizzama, nego razgovorom, pričom, interakcijom s roditeljem. Tako se stvaraju jake ličnosti za kojima društvo danas vapi

Pozitivne promjene u našim životima pokreće vjera, a pozitivizam u porodici pokreće žena, jaka žena. Danas nam više nego ikad trebaju jake žene. Mentalno jake. Intelektualno jake. Pa i fizički jake. Jak vjernik je Bogu draži od slabog; jak u svakom smislu.

Žena je graditelji ličnosti! Ona je graditelj ličnosti svoje djece! Iskusnom vaspitaču u vrtiću ili negdje drugo je dovoljno da vidi Vaše dijete i da kroz njega bude apsolutno upućen i u Vašu ličnost: način na koji Vaša porodica funkcioniše i kako se ophode članovi Vaše porodice jedni prema drugima, koliko ulažete u svoje dijete, koliko vremena provodite s njim. Neke stvari shvatite samo što ga pogledate, a neke tek iz razgovora s njim.

■ Piše: **Sara Sabri**

Dijete je naše ogledalo

Nema potrebe da se hvalimo ni ovim ni onim, sve se to na djetetu vidi. Zato, oduzmimo svojoj maloj djeci tablete, računare, video igrice, a dajmo im sebe, svoje vrijeme. Djeca se ne vaspitavaju tabletima, novcem, igrom u igraonicama, sendvičima i pizzama. Djeca se vaspitavaju razgovorom, pričom, interakcijom s roditeljem. Tako se stvaraju jake ličnosti za kojima društvo danas vapi. Isuviše smo postali mlaki, smotani, depresivni, nervozni, isuviše se vrtimo besciljno u krug. Mozgovi su nam umorni od medija, elektronike, svjetskih problema, a duše prazne, jer smo sve vjerske naputke bacili po strani.

Više nam nisu bitni ni poštovanje roditelja, ni edeb prema komšiji, ni čuvanje rodbinskih veza. Skoro gledam: tri djevojke izašle na kahvu, sjede za stolom preko puta mene. Sve tri drže telefone u rukama i kuckaju. Niko ni s kim ne priča. Nakon nekog vremena ču se ono – **hoćemo li**? Ustadoše i odoše. "**Ala se ove tri namuhabetiše, majko moja**!" – pomislih.

Nemojmo djecu ušutkivati da nam ne smetaju tako što ćemo im te elektronske stvarčice - koje nas bestraga otjeraše - uklepavati u ruke. Dajte im krpice, tijesto, plastelin, karton, dajte im ono od čega mogu nešto napraviti. Dajte im nešto da im ruke i mozak rade istovremeno i da im kreacija i mašta bujaju. Nemojte im ubijati djetinjstvo i uzgajati parazite nesposobne za socijalni život.

Zato nam trebaju jake majke koje će o svemu razgovarati sa svojom djecom, kojima neće biti zahmet da im po stotinu puta ispričaju neku priču ili pjesmicu.

U Sandžaku još uvijek majke uče žensku djecu ženstvenosti, stidu i lijepom odgoju. Uče ih da se ne cerekaju i ne smiju glasno pred starijima, pred muškarcima, na ulici, na javnim mjestima. Uče ih da sjede skupljenih nožica, a da se ne krevelje, da budu hanumice iz čijih će usana teći samo lijepe riječi, a ne psovka. Uče ih da budu jake, da nose porodicu u naručju i skrivaju je brižno, a sinove da je nose na ramenima.

Prije neki dan sam sjedila s jednom majkom i pričale o njenoj 11-ogodišnjoj djevojčici. Kaže: „Ma ona je posebna, babu voli naročito, uvijek je na njegovoj strani, a voli i sočno opsovati, pa hajd! Neki dan je došla iz škole, baci torbu i veli: 'Ma j.... ti učiteljicu!' Ja pitam: 'Što? Šta je bilo?' 'Ma ništa, kaže, nego mi dojadila!' – i mama joj se, sva ponosna, zacehne od smijeha. Starija djevojčica, vidno raskrućala u pubertetu, sjedi do nje u šortsu daleko iznad koljena, podigla jednu nogu na fotelju preko druge, i tako se fino 'raskreljila' naspram baba i amidže koji sjede, slušaju i duhane. Tako danas mnogi vaspitavaju svoju djecu.

Imam utisak da se današnja djeca puštaju da rastu i vaspitavaju se onako 'na divlje', sama od sebe, pa šta pokupe i odakle, manje je važno. Nama je ionako sve što od njih dolazi simpatično, dok ne odrastu još malo, pa postane tragično.

Sve je češća pojava da kad odemo kod rodbine, ugosti nas domaćica, majka, a kćerki koja u susjednoj sobi 'visi na internetu' mrsko je ući bar da poselami goste, a kamoli pomogne majci.

Bože, kako sam se poželjela naših divnih muminki, Bošnjakinja, koje te svim srcem prigrle kad im dođeš. Ne zaviruju u kesu da vide šta si im donio, nego se odmah, dok kahvu kuhaju, late

■ **Dosad objavljene knjige autorice**

šerpe da spreme ručak gostima, makar namirnice pozajmila kod komšinice!

Bože, kako sam se poželjela naših majki, stidnih, baršunastih bisera koje su svoje djevojčice od treće godine vaspitavale i navikavale da djevojčice sjede opruženih nožica, sklopljenih koljena, da uvijek poselame goste i povuku se u svoju sobu, a ne da slušaju mahalske priče, da ne uzimaju posluženje ispred gostiju, i ne jure oko njih…

Jake majke i supruge

Bože, poželjela sam se divnih, mudrih, starih muslimanki, Bošnjakinja, čije je savjete milina slušati, dok kapaju između preturenog zrna tespiha i dopiru do duše. Užasne me pomisao da ih je ostalo tako malo, a da je sve više naših prosijedih nana, kimono rukava, kratkih suknji, za koju ti pola sahata treba da ustanoviš je li muslimanka ili ne, i koja će ti na dugo i naširoko, u detaljima, prepričati sve što si sinoć propustila u Velikom Bratu, Farmi ili indijskoj i turskoj seriji.

Bože, poželjela sam čuti majku koja se ponosi time što joj je dijete napisalo pjesmu, samo sređuje svoju sobu, ukazuje poštovanje prema roditeljima, pomaže ukućanima, a ne onu koja se ponosi i nalazi vrijednost u sočnim psovkama svojih kćerki.

Zaista nam trebaju jake majke, ali nam trebaju i jake supruge i to one koje će kod svojih muževa suptilno, nenametljivo i tiho popravljati ono što su njihove majke zapostavile; koje će im biti odane, privržene, koje neće interesovati niko drugi sem oni. Moralne! Supruge koje će im biti podrška u dobru poput Hatidže koja je Poslaniku, a.s., bila podrška čak i onda kada nije znala da li je u pravu ili ne, kada ju je s djecom ostavio i mjesece provodio u pećini Hira, iščekujući Objavu, daleko, a ona mu je u pedesetim godinama svakog dana nosila hranu i vodu. Nikada mu nije rekla:

- Pa, jesi li ti normalan?! Pa šta radiš tu?! Ja treba djecu da ostavim i poslove da tebe ganjam po brdima!

Ne. On to nije čuo sa Hatidžinih usana, nikada!

Pa ni onda kada je primio Prvu objavu i kada se prestravljen i rastrešen vratio kući, legao i tresao se govoreći: „Pokrijte me…pokrijte me….“ – ni tada mu Hatidža nije dreknula:

- Sve si ti kriv! Vidi šta ti se dogodilo! Vidi šta nas je snašlo!

Ne. On to nije čuo sa Hatidžinih usana. Pa je li čudo onda što ju je Uzvišeni Allah živu poselamio preko meleka Džibrila? Je li čudo onda što je džennetski dvorac čekao, a još je bila na ovom svijetu? Je li čudo onda što ju je Poslanik toliko volio?

To je jaka žena. Takve žene su nama danas potrebne. Takve majke. Takve supruge, koje će prodrmati svoje porodice, probuditi srca i umove, dati nadu u bolje dane. ◆

Probudite svoja srca!

Ojačajte se vjerom, jake žene, ojačajte se obrazovanjem, znanjem, stidom, odlučnošću, hrabrošću i čistim nijetima. Zabavite se SAMO sobom, svojim porodicama, djecom i muževima. Zabavite se brigom o svojim amanetima, preuzetim odgovornostima. Stavite pred sebe cilj, vjerujte u svoje sposobnosti, u svoju snagu. Borite se! Probudite svoja srca, domove i svoje porodice nurom. Bljesnite i svijetlite! Donesite važne odluke i prekretnice u svojim životima. Bodrite i sebe i one do sebe da budemo najbolji, najjači, jedinstveni. Svijet je proširila žena, Havva. Poslanike su podržavale njihove žene. Vjeru su prenosile i čuvale žene. Ummet rađaju žene! Stanje u zajednici (ummetu) ovisi o ženama. Nadajmo se da će je žene i probuditi.

Mehmed Nurudin Vehbi ef. Šemsikadić, jedna od najznačajnijih ličnosti bošnjačkog nacionalnog pokreta

Pljevaljski muftija u odbrani Bosne i Hercegovine od Austro-Ugarske

Imao je multinacionalnu vojsku, koja je austrougarskim jedinicama nanosila poraze oko Brčkog i Tuzle ● Šta je poručio sarajevskim agama ● Novopazarska konvencija i muftijino povlačenje u Istanbul

Mehmed Nurudin Vehbi ef. Šemsikadić rođen je 1827. godine u Pljevljima (Taslidže) u Sandžaku, u uglednoj ulemanskoj porodici. Obrazovanje je započeo u rodnim Pljevljima, nastavio u Sarajevu, gdje završava medresu, a potom školovanje nastavlja u Istanbulu, na čuvenoj Šeherzadi medresi. Nakon završenih studija vraća se u Pljevlja, gdje se zapošljava kao vaiz u pljevaljskoj Ruždiji, a 1866. godine je imenovan za muftiju u ovom gradu.

Berlinski kongres, 1878. (13. juna do 13. jula), prekretnica je u političkim odnosima na području Balkana. Presudno je uticao na bošnjačko nacionalno pitanje s kraja XIX i početkom XX vijeka. Od tada pa na dalje, Bošnjaci potpadaju pod uticaj Austro-Ugarske i njenih inetresa na Balkanu, što će simbolično biti zaokruženo aneksijom Bosne i Hercegovine 1908. godine.

Tada je došlo do odvajanja Sandžaka od Bosne i Hercegovine, što je naišlo na oštru reakciju i negodovanje, pa i pobunu Bošnjaka (muslimana) Sandžaka i Bosne i Hercegovine. Jedan od glavnih aktera ove pobune, a ujedno jedan od najvećih boraca za prava Bošnjaka (muslimana) Sandžaka i Bosne i Hercegovine, bio je muftija pljevaljski **Mehmed Vehbi ef. Šemsikadić.** Od Berlinskog kongresa on se politički aktivira i uspostavlja vezu sa vodećim ljudima u Sarajevu koji su se pripremali za oružani otpor Austro-Ugarskoj.

■ Piše: **mr. Anes Ličina**

Muftija je agitovao u Bosni i Hercegovini hrabreći prisutne da pokretu otpora priđu svi, bez obzira na vjeru. Govorio je da će se u Bosni braniti Srbija i Crna Gora i veliki broj Albanaca sa Kosova, upozoravajući, naročito Bošnjake, da je po Kur›anu **«svaki musliman dužan da se odupre neprijatelju, i da onog ko to neće, treba kazniti oduzimanjem imovine i protjerivanjem».**

Na vijest da je sultan „prodao“ Bosnu, Sarajlije su se prve pobunile. Hadži Lojo je poveo oko 700 Sarajlija i zajedno sa njima opkolio rezidenciju (konak) sultanovog namjesnika za Bosnu **valije Ahmed Mazhar-paše.** Pobunjena masa je zatražila da komandant turske vojske u Bosni Veli-paša odmah napusti Bosnu i da valija vojno zapovjedništvo preda „domaćem“ čovjeku. Valija je morao da pristane na sve uslove. Vođe su nakon vijećanja u Begovoj džamiji uputile poziv u sve krajeve zemlje da se priprema oružje i sprema za najgore. Malo nakon toga, u Sarajevo su počeli pristizati naoružani odredi.

Prvi su došli Fojničani i Visočani (09. jula). Poziv bosanskih vođa da se ustaje u odbranu domovine dopro je u sve kutke Bosne. Narodni odbor iz Sarajeva, koji je bio **mješovitog nacionalnog sastava**, pozvao je u pomoć pljevaljskog muftiju **Šemsikadića.**

Iako su na početku austrijski generali i političari prognozirali da će im biti dovoljno 80.000 vojnika da okupiraju Bosnu, bili su prinuđeni, zbog pruženog otpora, dovesti još 220.000 vojnika. Vrhovni komandant bosanske vojske **Smail Haki-beg Selmanović** je u avgustu 1878. godine izdao **Objavu** u kojoj poziva sve stanovnike Bosne i Hercegovine, **«muslimane, hristjane i latine»** da se složno odupru neprijatelju. Austrijske trupe predvodili su generali **Josip Filipovic i Sapari (Czapary).**

Muftijin borbeni put

Pljevaljski muftija je u Sarajevo došao 12. jula 1878. zajedno sa **Hafiz-pašom**, novim vojnim zapovjednikom Bosne, koga je poslala Turska. Muftijin dolazak je bio u funkciji dogovora oko odbrane

■ **Muftija Mehmed Nurudin Vehbi ef. Šemsikadić**

■ **I on je bio "specijalni musafir" kod sultana: Ali-paša Rizvanbegović**

■ **Austroguarski general Josip Filipović**

Bosne, u koju su austrijske trupe prodrle nakon 17 dana iz šest pravaca: kod Bosanskog Broda, Gradiške, Kostajnice, Šamca, Vrgorca i Imotskog. Pljevaljski muftija je podigao svoje dobrovoljačke odrede i krenuo ka Bosni da je brani.

Jedan od učesnika tog pohoda **Omeraga Vajzović** pričao je 1943. o tom polasku i muftiji:

«Kad smo pošli za Bosnu, bio je Ramazan, mjesec posta. Prvaši su se iskupili pred hućumet. Tu su doneseni bajraci. Pod muslimanskim bajracima je pjevala muslimanska vojska i dalbuhane (zurle i bubnjevi) su svirale. Pod pravoslavnim bajracima su stajale starješine i prvaci pljevaljskih Srba i dalbuhana je lupala. Ja sam tovario džebhanu-municiju na svom konju iz Pljevalja sve do Sarajeva. Džebhana je dolazila iz Mitrovice i Sjenice. Sa Mehmedom su bili također i njegova braća Ibraga i Nazif-aga. Čekali su na konjima polazak. Muslimanski bajrak je nosio Hajdar Tahiragić iz Pljevalja, a druge bajrake nosila je vrijedna omladina. Među njima je bio Mujo Kuloglija kao bajraktar. Pravoslavne krstali-bajrake su nosili najvredniji momci. Kada smo izašli iz Pjevalja i prošli Dolove, onda je Šemsi-efendija sišao sa konja i zaustavio vojsku, digao ruke i počeo dovu činiti ovim riječima: „Bože nas ne vrati poražene bez obraza, i Bože, sačuvaj nam Bosnu i Hercegovinu od neprijatelja».

Na ovu dovu su muslimani plakali. Zatim su otpočeli molitvu popovi, obraćajući se narodu riječima: **«Bože nam sačuvaj Bosnu i Hercegovinu, to je naša stara domovina i ne dozvoli da je neprijatelj pritisne».** Kad su čuli tu molitvu, pravoslavni su također plakali. Zatim je cjelokupna vojska krenula zajednički. Vojska je išla preko Boljanića, Metaljke, Čajnica, Goražda i Glasinca, gdje su joj se pridružili Bošnjaci iz istočne Bosne, te je tako uvećana stigla u Sarajevo**. U Šeher je ušla 04. avgusta 1878.** Tog nedeljnog dana muftija je na Alifakovcu, pred velikom masom Sarajlija, održao patriotski govor. Od naroda je bio dočekan onako kako su se samo bosanski veziri dočekivali. Nakon kraćeg boravka u Sarajevu, muftija je krenuo sa nekoliko hiljada dobrovoljaca preko Kladnja prema Tuzli. Prema ovom gradu je napredovao i austrijski general **Saparі**, sa svojom XX divizijom, nakon što je razbio bosanske odrede kod Gračanice. Cilj generala Saparija je bio da odvoji sjeveroistočnu Bosnu. Rano ujutro, 08. avgusta 1878. Šemsikadić je stigao u Donju Tuzlu. Grad je bio skoro opustio, a tuzlanski prvaci su, demoralisani pred nadmoćnijim okupacionim snagama, počeli razmišljati o predaji grada. Dolazak muftije i njegove vojske sve je preokrenuo. On je brzo konsolidovao snage odbrane i nakon dva dana žestokih borbi uspio odbraniti Tuzlu.

Potučene jedinice kod Gračanice i Tuzle bile su i dalje pod pritiskom bosanskih snaga, koje je predvodio muftija Šemsikadić. Bila je ugrožena i glavna neprijateljska baza u Doboju. U jednoj od tamošnjih teških bitaka bio je ranjen i **podmaršal Smigoc**. Šemsikadić je sa svojim jedincama držao obje strane rijeke Spreče. Položaj Austro-Ugarske vojske u dobojsko-tuzlanskom kraju nije se poboljšao ni nakon što im je stiglo pojačanje od 20.000 vojnika, dok su se bosanske snage, koje su ih ugrožavale, sastojale od svega 6.000 boraca. Bili su opremljeni sa svega nekoliko topova koje su zaplijenili u turskim kasarnama tog dijela Bosne. ◆

(nastavak u narednom broju)

Kada je s vojskom izašao iz Pjevalja i kada su prošli Dolove, krećeući se prema Sarajevu,Šemsi-efendija je sišao sa konja, zaustavio vojsku, digao ruke i počeo dovu činiti ovim riječima: „Bože nas ne vrati poražene bez obraza, i Bože, sačuvaj nam Bosnu i Hercegovinu od neprijatelja». Na ovu dovu su muslimani plakali. Zatim su otpočeli molitvu popovi, obraćajući se narodu riječima: «Bože nam sačuvaj Bosnu i Hercegovinu, to je naša stara domovina i ne dozvoli da je neprijatelj pritisne».

Problematika istraživanja i spoznaje historijske istine o zbivanjima u toku ratne disolucije socijalističke Jugoslavije (1)

Arhivska ratna građa zbog svoje važnosti sistemski je uništavana

Svi pravni subjekti, koji su djelovali u ratnim okolnostima, posjeduju određene izvore saznanja o ratnim događanjima. Njihov značaj je presudan za sveobuhvatno (multidisciplinarno) istraživanje i spoznaju naučne istine o uzrocima, toku i posljedicama disolutivnih procesa na prostoru eks Jugoslavije. Međutim, zaštita, prikupljanje i korištenje tih izvora saznanja je veoma složen i višedimenzionalan proces , a vrlo važna građa je van arhiva.

Ratovi nastaju kao posljedica destrukcije ljudskoga uma i suženja ljudske svijesti. Ima ih različitih vrsta (osvajačkih, odbrambenih, oslobodilačkih, nepravednih, pravednih, svjetskih, regionalnih, lokalnih itd.), ali svaki donosi stradanja ljudi i razaranja kulturnih i materijalnih dobara.

Na području zemalja eks Jugoslavije su ratovi (te lokalne bune i ustanci) u 19. i 20. stoljeću bili konstantno prisutni, počev od Prvog srpskog ustanka 1804. godine, preko Pokreta za autonomiju Bosne Husein-bega Gradaščevića 1831. godine, austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine, Balkanskih ratova 1912/13. godine, dva svjetska rata: Prvog 1914–1918. i Drugog 1941 –1945. godine te ratnog konflikta u procesu disolucije SFR Jugoslavije 1991–1999. godine. Osim ljudskih stradanja i materijalnih razaranja, uzrokovali su enormna stradanja kulturnih dobara i drugih izvora saznanja. Razmjere tih stradanja nisu pravovremeno ni cjelovito utvrđivane kako za protekle ratove, tako ni za ovaj posljednji rat. Saznanja se rade na bazi onoga što je sačuvano u komparaciji sa onim što je nestalo.

Osim stradanja i historijski izvori su ciljano uništavani ili „štucovani“ od strane vladajućih struktura, sve u duhu maksime “pobjednici pišu historiju“. Po-

■ Piše: **prof.dr. sci. Azem Kožar, profesor emeritus**

litička volja i interes su uticali na stanje, zaštitu i mogućnost korištenja izvora saznanja, što je rezultiralo neodgovarajućim historiografskim interpretacijama najvažnijih historijskih procesa – pa i samih ratova. Nije postojala, i još uvijek ne postoji, izgrađena adekvatna naučna kritika, nauka (historija, arhivistika, pravne nauke i sl.) je stavljana u službu politike, a u vrijeme socijalističke Jugoslavije i u službu komunističke ideologije. Time se nastojala „disciplinirati“ i uniformisati historijska istina, prije svega o događajima iz NOR-a i socijalističke revolucije, pa je i tim izvorima saznanja posvećivana posebna pažnja.

Međutim, vremenom su se i u socijalističkoj Jugoslaviji, institucije kulture i nauke, kulturni i naučni stvaraoci (historičari, arhivisti, pravni historičari, etnolozi, politolozi i drugi) nastojali osloboditi diktata ideologije i politike, što je osamdesetih godina 19. stoljeća dalo određene pozitivne rezultate i pojačalo brigu o kulturnim dobrima (kao izvorima saznanja) i sve naučniju historiografsku interpretaciju ratnih (i drugih) zbivanja iz 19. i 20. stoljeća.

Erozija socijalizma, stvorila je novi okvir za preispitivanje zbivanja iz prošlosti, posebno onih iz socijalističke etape razvoja. Pojavljuju se opravdane naučne težnje i pokušaji za revizijom socijalističke historiografije, ali i kvazinaučnici nacionalističke orjentacije, koji iznose „svoju istinu“, tvrdeći da je samo „njihov“ narod bio ugrožen i obespravljen itd. To je dodatno opterećivalo i usmjeravalo jugoslavensku javnost, a svakako i naučnu stvarnost, što je bio uvod u općejugoslavenski konflikt.

Izvori o disoluciji ex Jugoslavije

Znamo da od valjanosti historijskih izvora bitno zavise rezultati i dometi istraživanja – spoznaja naučno-historij-

■ **Izgorjeli dokumenti neprocjenjive** vrijednosti: Sarajevska vijećnica

ske istine. Što su oni cjelovitiji, kvalitetniji i dostupniji, to će istraživanje biti obavljeno brže, adekvatnije i objektivnije ili obrnuto. Ove konstatacije se, razumljivo, odnose i na historijske izvore i historijska istraživanja o procesu disolucije socijalističke Jugoslavije.

Ona je sistematski izgrađivala nacionalni (državni), sistem zaštite, čuvanja, valorizacije i korištenja kulturnih dobara, koji je bio oslonjen na međunarodni sistem, ali unekoliko i originalan. Više nominalan i deklarativan nego pragmatičan. Jugoslavija je potpisala i ratificirala Konvenciju za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (poznatu kao Haška konvencija) donijetu u Haagu 1954. godine, kao i sve druge konvencije o zaštiti kulturnih dobara, te brojne međunarodne društvene akte koje je na inicijativu strukovnih organizacija usvojio UNESCO.

Činio ga je sistem propisa počev od saveznog Ustava, preko ustava socijalističkih republika, zakoni o djelatnostima iz oblasti kulture (arhivskoj, bibliotečkoj, muzejskoj, o nepokretnim kulturnim dobrima i dr.), sve do provedbenih akata tipa uputstava, preporuka, naredbi... Osnovni smisao tog nominalno uređenog sistema bila je cjelovita zaštita kulturnih dobara u uslovima mira i rata, te drugih vanrednih okolnosti. Svaka nezavisna jugoslavenska država (zemlja sljednica), prijemom u Ujedinjene nacije (UN), obavezala se na poštivanje svih međunarodnih pravnih akata, koje je ranije prihvatila savezna Jugoslavija, što u praksi nije dosljedno provođeno, posebno od vojnih i paravojnih formacija, koje su napadale na slobodnu teritoriju Bosne i Hercegovine pod kontrolom Armije BiH. Kulturna dobra obilježena u skladu sa odredbama (članovi 16 i 17) Haške konvencije, bila su meta artiljerijskih oruđa, uništavana su miniranjem, spaljivanjem, pljačkom... Stradali su raritetni spomenici kulture (Stari most u Mostaru, Vijećnica u Sarajevu, Orijentalni institut u Sarajevu, Aladža džamija u Foči, Ferhadija džamija u Banjoj Luci i dr.), arhivi, muzeji, biblioteke, vjerski objekti...

Nepoštivanje međunarodnih konvencija i namjerno uništavanje kulturnih dobara iznenadilo je i međunarodnu zajednicu, koja je tek od 1993. godine počela pridavati značaj ovom pitanju, kada je prvi put ratom zahvaćeno područje (Sarajevo) posjetio generalni sekretar UNESKO-a. Kasnije su te aktivnosti intenzivirane, ali nikada do nivoa kojim se omogućava zaustavljanje dalje erozije kulturnih dobara, istinita rekapitulacija njihovog stradanja, odgovornost vinovnika i počinitelja stradanja kulturnih dobara, te njihovo zanavljanje i obnova u mjeri u kojoj je to realno moguće. Ipak, na inicijativu međunarodne zajednice u Sloveniji i Hrvatskoj su odredbe međunarodnog sistema zaštite kulturnih dobara ugrađene u nacionalne sisteme, dok su u drugima ti procesi još uvijek u toku (BiH, Makedonija i dr.). Oni se prate na pitanjima brige o arhivskoj građi kao, bez sumnje, najvažnijem historijskom izvoru.Naime, socijalistička Jugoslavija je imala izgrađen sistem brige o ratnoj arhivskoj građi.

Vrednovanje arhivske građe

Jugoslovenskim i republičkim arhivskim propisima je vrednovanju arhivske građe o ratnim zbivanjima posvećena posebna pažnja. Svi arhivski propisi nastali od 1945. do 1991. godine su utvrđivali obavezu registratura da nadležnom arhivu predaju zatečenu registraturnu građu nastalu do kraja Drugog svjetskog rata, tj. do 15. 5. 1945. godine. U Bosni i Hercegovini je, naprimjer, Zakonom utvrđeno da su imaoci i stvaraoci registraturne građe **„dužni da registraturski materijal i arhivsku građu, koji su nastali do 15. maja 1945. godine predaju nadležnom arhivu**“, i to u roku od godinu dana nakon stupanja na snagu ovoga zakona. Sva pitanja arhivističkog sređivanja i obrade, uključujući i vrednovanje, trebala su se odvijati u arhivu. Istovjetne odredbe su postojale i u arhivskim zakonima drugih federalnih jedinica. Takvi pristupi bili su prevashodno političke prirode: trebalo je popularizirati NOR i

Kada je s vojskom izašao iz Pjevalja i kada su prošli Dolove, krećeući se prema Sarajevu,Šemsi-efendija je sišao sa konja, zaustavio vojsku, digao ruke i počeo dovu činiti ovim riječima: „Bože nas ne vrati poražene bez obraza, i Bože, sačuvaj nam Bosnu i Hercegovinu od neprijatelja». Na ovu dovu su muslimani plakali. Zatim su otpočeli molitvu popovi, obraćajući se narodu riječima: «Bože nam sačuvaj Bosnu i Hercegovinu, to je naša stara domovina i ne dozvoli da je neprijatelj pritisne».

socijalističku revoluciju, čemu je trebala da doprinese historiografija, koja taj zadatak nije mogla adekvatno uraditi bez arhivskih (i drugih) izvora. Na arhivskoj i drugim kulturnim djelatnostima je bila obaveza da izvršavaju ciljeve i politike i historiografije, jer na arhive i arhivistiku (kao i na druge institucije kulture i nauke) gledano je sa aspekta režimske historiografije.

Međutim, posebno je pitanje kako su naznačene i realizirane (i druge) nominalne zakonske odredbe o obaveznoj predaji arhivima registraturne građe starije od 15. 5. 1945. godine. Istraživanja potvrđuju da ni do kraja postojanja socijalističke Jugoslavije (1991.) te odredbe nisu ispoštovane u cjelosti. Tako se, naprimjer, u Bosni i Hercegovini 1991. godine nalazilo preko 1.000 metara dužnih takve građe van arhiva, a slično stanje je i u nekim drugim federalnim jedinicama eks Jugoslavije.

Dobra osnova

Naznačena stajališta, makar ona bila i dominantno deklarativne naravi, mogla su poslužiti kao dobra osnova za pravilan odnos prema arhivskoj građi iz vremena disolucije eks Jugoslavije i ustrojavanja nezavisnih jugoslavenskih državica. To se nije dogodilo, jer ta iskustva nisu, ciljano ili slučajno, primjenjivana u mjeri u kojoj je to bilo neophodno. Zbog toga su se i dogodila enormna stradanja arhivske građe kao i svih vrsta kulturnih dobara, ponajviše u Bosni i Hercegovini, zatim u Hrvatskoj, na Kosovu i drugdje, kako one građe koja je nastala prije disolutivnih početaka 1991. godine – tako i posebno one koja je nastala u toku disolucije (1991–1999.).

Naime, iako jedinstvena i općeprihvatljiva načela i kriteriji vrednovanja arhivske građe ratne produkcije na razini arhivističke struke i nauke nisu utvrđena, ipak, postojala su neka dominirajuća stajališta, koja su primjenljiva u većini zemalja svijeta. U cjelini uzevši, u aktuelnim stručnim i naučnim krugovima, i prije 1991. godine i danas, dominiraju shvatanja o potrebi njene posebne valorizacije, bez obzira o kojoj se vrsti ratnog konflikta radi (svjetski, regionalni, lokalni). Takvo opredjeljenje potvrđuju i aktuelna stajališta međunarodne zajednice, profilirana u okviru organa Ujedinjenih naroda, a koja se očituju u izmjenama i dopunama postojećih i donošenju novih

međunarodnih konvencija o zaštiti kulturnih dobara u toku rata, te u brojnim preporukama UNESCO-a i njegovih stručnih asocijacija – među kojima je i arhivska.

Među arhivskim stručnjacima i naučnicima, kao i historičarima, sociolozima, politolozima i dr., preovladalo je stajalište da su ratovi zaista specifični i važni događaji, te otuda i arhivska građa ratne provenijencije (kao historijski izvor posebne saznajne vrijednosti) zaslužuje posebnu valorizaciju. To podrazumijeva odgovarajuću zaštitu i druge postupke u ophođenju s njom. Takva opredjeljenja stručnjaka našla su mjesta i u stručno-naučnoj arhivističkoj literaturi, između ostaloga i u kapitalnom djelu slovenačkog arhiviste **Vladimira Žumera**. On je među 13 načela i kriterija vrednovanja uvrstio kriterij „**Specifičnost događaja i pojava za koje je potrebno sačuvati više gradiva ili gradivo u cjelini“** (misli se na arhivsku građu ratne provenijencije). Ovakva promišljanja nisu posebno problematizirana u eks jugoslavenskoj arhivistici i historiografiji, međutim, praksa je nešto drugačija, uglavnom zavisna od odnosa vladajućih političkih struktura prema karakteru određenog rata.

Polarizacija stajališta

Naime, nakon ratnih disolutivnih procesa od 1991. do 1999. godine, arhivska građa o ratnim zbivanjima različito je tretirana. Na tlu jugoslavenske federacije uobličene su nezavisne i samostalne države: Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Kosovo je također proglasilo nezavisnost, Srbija, dok se Crna Gora, koja je jedno vrijeme bila u državnoj zajednici sa Srbijom, osamostalila nešto kasnije mirnim razlazom, putem referenduma.

U novonastalim arhivskim propisima svaka država je na svoj način vrednovala historijsku etapu provedenu u socijalističkoj Jugoslaviji, naročito prema arhivskoj građi iz Drugog svjetskog rata, a posebno iz vremena disolutivnog ratnog konflikta. Prije svega na političkoj razini je došlo do polarizacije stajališta o Drugom svjetskom ratu, posebno o narodnooslobodilačkoj borbi naroda Jugoslavije, što itekako ima veze sa zbivanjima devedesetih. Između ostaloga do 1991. nespornu distancu između snaga fašizma, kao kolaboracionista okupatora, i snaga antifašizma na čelu sa KPJ, kao snage otpora okupatoru, određene političke elite su nastoje marginalizirati i učiniti relativnim, tako da su za jedne četnici antifašisti a komunisti fašisti, za druge su ustaše antifašisti a komunisti fašisti, za treće su svi fašisti i totalitaristi itd. Na takvim paušalnim prekrajanjima historije, postepeno se mijenja i odnos prema ustaljenom sistemu vrijednosti kada se radi o arhivskoj građi iz vremena 1941–1945. godina. Pri tome se revidiraju postojeća stajališta o toj građi i ratnom se građom dominantno tretira ona produkcija registraturne građe nastale u procesu ratne disolucije. Sljedstveno tome, značajne promjene zahvatile su i historiografiju, započela je revizija socijalističke historiografije, uglavnom na bazi politikantskih i nacionalističkih tj. kvazinaučnih, prije nego li na naučnim pozicijama. Očito se na taj način nastoji interes vladajućih političkih struktura staviti u prvi plan, što je direktno miješanje politike(a) u struku, jer institucije kulture i nauke, naučnici (arhivisti, historičari i drugi) o tome nikako ili sasvim marginalno učestvuju. ◆

(Nastavak u sljedećem broju))

Pisma iz dijaspore: Nostalgičarske dileme

Smrt i snovi

Sanjao sam stvarne scene: oženio se moj sin, kćerka se udala – situirala se djeca, a ja, sa svojom suprugom, vratio se u svoj rodni grad – Bijelo Polje, kupili stan u blizini hotela „Sandžak“ (koji je to ime, zapravo, nosio u vrijeme mog djetinjstva), i jednog septembarskog predvečerja šetamo gradom i na svakom koraku susrećemo poznata i vesela lica.

■ Piše: **Faiz Softić**

Rijetko pamtim snove; obično, poslije prve jutarnje kahve – odlaze u zaborav. No, jedan od prije desetak godina, koji sam odsanjao ono isto veče kada se oženio moj sin Muamer – nikako ne blijedi. Urezao se u sjećanje, i kao da čeka da se ostvari. Ne poznajem ni jednoga tumača snova u Luksemburgu, te sam ujutru, sjedeći na krevetu, pokušao sam da rastumačim ono što usnih te noći.

Prvo, sjećam se, sanjao sam stvarne scene: oženio se moj sin, kćerka se udala – situirala se djeca, a ja, sa svojom suprugom, vratio se u svoj rodni grad – Bijelo Polje, kupili stan u blizini hotela „Sandžak“ (koji je to ime, zapravo, nosio u vrijeme mog djetinjstva), i jednog septembarskog predvečerja šetamo gradom i na svakom koraku susrećemo poznata i vesela lica. Sjećam se – bio sam u plavoj košulji kratkih rukava, a supruga u plavoj haljini. Sretni i veseli šetamo našim gradom i pozdravljamo se sa nama dragim ljudima.

Pa ko bi zaboravio takav san!?

Dakle, nisam sanjao da se vraćam u Sarajevo, grad u koji sam doselio vrlo mlad – sanjao sam Bijelo Polje u kojem sam završio prve tri godine srednje škole i podobro se kao dijete napatio, ponajviše nemaštinom. Djetetu školarcu svašta ustreba, a malo čega ima... Nisam za to krivio nikoga; pa ni druga djeca nisu imala mnogo više... Tako se tada živjelo. E, jesam se ponekad ljutio na oca. Zašto je krajem pedesetih prošloga vijeka napustio fabriku „Klinčaru“ na Alipašinom Polju u Sarajevu i vratio se u Bihor, da obrađuje zemlju i bavi se stočarstvom? On nije priznavao svoju grešku a mi smo, kako majka tako i mi djeca, ostali pri tvrdnji da je napravio životnu grešku mijenjajući Sarajevo za bihorske obrdine. Vjerovali smo da bi u Sarajevu imali mnogo sretnije djetinjstvo.

I nije da taj san koji sam usnio one noći kada se oženio moj sin, nije imao osnova, i nije da često nisam sanjario o povratku u zavičaj, ali svaki put se isprsi ono prokleto – ali, koje nas baca u dilemu, jer – pored mukotrpnog djetinjstva u Bijelom Polju – u nekoliko navrata su me čak i napastovale nekakve grupice obijesne dječurlije iz padinskih mahala grada – pamtim i neke zastrašujuće priče. Tada se, ranih sedamdesetih, pričalo kako u Bijelom Polju pade i trinaesto ubistvo – tih dana neko je ubio taksistu Šušu, koji je svojom „volgom“ vozio one kojima se hitalo.Ni jedno nije otkriveno. Misterija zvana „Neotkriveno ubistvo“ širila se gradom i okolinom kao kuga. Znalo se o tome i pričalo i mnogo dalje od okvira ove opštine, pa je u Nikšiću i tadašnjem Titogradu bila uobičajena uzrečica:

„Jebi mi oca ako te ne ubijem i pobjegnem u Bijelo Polje – tamo me niko neće naći!“ I dobro su govorili: „Tamo me niko neće naći“, dakle – neće, a ne – ne može. Jer ima i jedna starija sintagma: „Sve se može kad se hoće!“ Svakako da to nije u potpunosti tačno, ali složićemo se da će se mnogošta završiti kad se ima dobra namjera, pa i otkrivanje ubica i koljača nedužnih ljudi kao što je bio stari taksista Šuša, porijeklom Njemac, ili ona djevojka koja je zaklana blizu Vunarskog kombinata i ubica joj, tako su pričali – iskopao oči i bacio u Lim. Jer, navodno, u očima žrtve – može ostati zaleđen lik ubice.

Pričali su kako je ubica profesionalac! I plašio sam se mraka i u našoj kućici u Rasovu, koju je otac kupio od dobrog čovjeka Isa Grbovića kada smo sestra i ja krenuli u srednju školu u Bijelom Polju; odmah po zalasku sunca prislanjao sam na ulazna vrata što teže stvari, a jednom sam dogurao i nekakvu kacu koja je bila puna kupusa.

I tako, dok budan sanjam zavičaj, ne mogu da se ne sjetim i 1976. godine kada je u bjelopoljskoj bolnici preminuo moj bližnji rođak, veliki šeret i veseljak – Adem Softić. Danima su ga u bjelopoljskoj bolnici liječili od nečeg drugog, a jedino što su trebali – nisu učinili, da ga stave na rendgen i tako vide da je u njegovom stomaku puk'o čir. Nisu to učinili, nisu ga operisali, nastupila je sepsa i Adem je izdahnuo. Iza njega su ostale supruga i četiri kćerkice, od kojih je najstraija imala 6 godina, a najmlađa ostala u majčinoj utrobi.

Godinu dana kasnije bio sam na odsluženju vojnog roka u Prištini. Služio sam u istoj četi sa Miljanom Cakovićem iz sela Čokrlije kod Bijelog Polja. Bio je dobar vojnik i još bolji drug. Često je pjevao: „Čokrlije, da vas nije, sve bi bilo poštenije.“ Jednoga dana stigao je telegram na njegovu adresu i on je hitno otputovao u naše crno Bijelo Polje, a kada se vratio – pričao mi je kako je njegova sestra, djevojka od nepunih osamnaest godina, umrla u bjelopoljskoj bolnici, i to greškom ljekara.

Pričao mi je kako se snebivao da se pomoli ispod brda odakle se vidjela njegova kuća, jer – tamo je sve gorjelo od bola i tuge... Bili smo vojnici, ali smo obojica plakali. Neko mi je rekao da su danas dvojica njegovih sinova ljekari u Bijelom Polju. Duboko vjerujem da savjesno obavljaju svoj posao i da ne gruješe na štetu bolesnih. Priznajem, ima toga i u drugim mjestima i drugim državama, ali mislim da je u Bijelom Polju – prevršila „dara“ mjeru.

Najnoviji slučaj, sa zaraženim novorođenčadima koja su, prošle godine, pri samom dolasku na svijet „počašćena“ smrtonosnim bakterijama, daje mi za pravo da se upitam – da li je Bijelo Polje tamni vilajet u Crnoj Gori? I opet nova vijest: greškom hirurga Miladinovića – u bjelopoljskoj bolnici preminula Remka Ćorović. Slomiše se tražeći diplomu i sertifikate koji dokazuju stručnost hirurga Miladinovića, ali – što ih više traže – sve ih više nema. Otkud na mjestu hirurga – tice mu ga znale. Sve, izgleda, može u crnom Bijelom Polju. Sve! Pa tako se u Crnoj Gori i otpozdravljaju – na pitanje kako si – većina odgovara – može!

Ovo je samo dio onoga što je upakovano u onom famoznom „ali“ kada mi – nostalgičari zavičaja željni, razmišljamo da se vratimo i još koju godinu proživimo na izvoru svoga života. Rijetko pamtim snove; obično, poslije prve jutarnje kahve – odlaze u zaborav. Ali neki ipak, unatoč svemu, ostaju duboko urezani u sjećanju, poput onoga koji sam usnio one večeri kada se oženio moj sin Muamer. ◆

Razgovor s povodom: Almin Škrijelj, predsjednik Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Federacije Bosne i Hercegovine

Predložili su me ljudi duplo stariji od mene

Predsjedavao Općinskom organizacijom Ilidža ● Oko 40.000 nosilaca prava na porodičnu invalidninu ● Pomoći prilikom zapošljavanja djece iz boračkih porodica ● Porodica šehida i poginulih porodica porijeklom iz Sandžaka ima u svakom kantonu, a najviše ih je u Sarajevu

■ Razgovarala: **Zakira Mahmutović Škrijelj**

Dijete je poginulog borca Armije RBiH. Sa nepunih jedanaest godina ostao je bez oca. Doživio je sve ono, kako kaže, što doživljavaju i druge porodice šehida: teško djetinjstvo, smještaj po tuđim domovima, razrušenu kuću. Danas je **Almin Škrijelj** prvi čovjek Organizacije porodica šehida i poginulih boraca FBiH. Oženjen je i otac je jednog djeteta. Njegova zadaća je da brine o toj populaciji, baš kao što su o njemu brinuli njegovi prethodnici.

Najmlađi ste član rukovodstva ove organizacije. Kako je došlo do toga da budete izabrani na mjesto predsjednika, na koje se obično biraju borci?

- Prije devet mjeseci izabran sam za predsjednika ove organizacije. Istina je da sam najmlađi član u rukovodstvima ovakvog tipa organizacija, ali sam izbor je tekao spontano. Radio sam kao predsjednik Organizacije porodica šehida i poginulih boraca općine Ilidža. Sticajem okolnosti bivam kandidiran za tu poziciju od kantonalne organizacije porodica šehida i poginulih boraca, čiji sam opet član Upravnog odbora. Predložilo me nekolicina članova, koji su godinama duplo stariji od mene. Na skupštini sam dobio apsolutnu podršku delegata, tako da u naredne četiri godine obnašam ovu funkciju i zastupam porodice šehida i poginuluh boraca iz Federacije i iz Republike Srpske.

Ko čini Upravni odbor Organizacije i, kako bi narodski rekli, čija je zadnja?

- Upravni odbor organizacije čine vrlo ozbiljni ljudi. To su predstavnici kantonalnih organizacija i, u prosjeku, ih je jedan ili dva. Odbor broji 16 članova, sa mnom na čelu, uglavnom, roditelji i supruge šehida iz Mostara, Bihaća, Goražda, Brčkog, Zenice, Travnika, Tuzle... Sastanke održavamo jednom u dva mjeseca, da bismo donijeli određene zaključke i da bih ja, kao predsjednik UO, mogao djelovati. U ime UO mogu prisustvovati konferencijama, seminarima, javnim obilježavanjima, prijemima. Međutim, sve važne odluke donosi UO. Organizacija ima i Nadzorni odbor, koji prati finansijsko poslovanje, te Skupštinu, koja broji 87 članova.To je po jedan predstavnik iz svake općine u Federaciji, gdje imamo porodice šehida. Smatram da imamo jako dobro organiziran sistem i da se tačno zna ko šta treba da radi. Naravno, trudit ćemo se da on bude još bolji i da u društvu budemo prepoznatljivi.

Šta je sa porodicama šehida i poginulih boraca iz Republike Srpske, da li i njih zastupate?

- Sistem djelovanja naše organizacije je vrlo dobro koncipiran. U svakoj općini imamo organizaciju, potom kantonale organizacije, odnosno organizaciju Brčko Distrikta. Na nivou Federacije imamo, naravno, federalnu organizaciju. Organizacije koje djeluju u Republici Srpskoj registrovane su na području nekog od kantona. Recimo, Organizacija porodica šehida i poginulih boraca Srebrenice ima sjedište u Tuzli, ali njeni članovi su porijeklom iz Srebrenice i žive ili u Srebrenici, ili negdje drugdje, ali se zna ko ih zastupa. Pravno gledano djelujemo na području Federacije, jer smo registrovani u Ministarstvu pravde FBIH. Međutim, zastupamo i porodice šehida koje žive u RS, jer invalidnina koju dobijaju na osnovu pogibije nekog iz porodice se ne obračunava u Republici Srpskoj, već u najbližem kantonu, općini u kojoj živi porodica šehida/poginulog borca. Oni su, dakle, nosioci prava u nekom kantonu, bez obzira što su se vratili. Tako da mi, apsolutno, zastupamo sve porodice šehida i poginulih boraca, koje žive bilo gdje na teritoriji BiH.

Raspolažete li tačnim brojem nosilaca prava na porodičnu invalidninu i ko su nosioci tih prava?

- U brojkama je to više od 40.000 nosilaca prava na porodičnu invalidninu. Taj broj množi se sa dva, nekad i sa 2,5 i, u prosjeku, to je oko 100.000 stanovnika ove zemlje koji su, nažalost, imali vezu sa nekim ko je poginuo.To su djeca šehida, roditelji šehida, supruge šehida. Svi oni ostvaruju određena prava, po određenim zakonima. Kada je u pitanju Federalna organizacija, ona se isključivo bavi zaštitom prava porodica šehida, koja su regulisana zakonom o osnovnim pravima boraca i njihovih porodica.To je pravo na porodičnu invalidninu, pravo na zdravstvenu zaštitu i neka druga prava koja su opet spuštana

U Sarajevu 200 porodica šehida porijeklom iz Sandžaka

Rasapolažete li informacijom o broju šehida i poginulih boraca u BiH, koji su porijeklom iz Sandžaka?

- Najveća koncentracija ovakvih porodica je u Kantonu Sarajevo, iako porodica šehida i poginulih boraca koje su porijeklom iz Sandžaka ima i u ostalim kantonima i u Distriktu Brčko, ali tu se radi o vrlo malom broju takvih porodica. Prema podacima sa kojima raspolažem, to je po nekih desetak porodica po kantonu. Kao što sam i rekao, u Sarajevu je najveći broj takvih porodica, prvenstveno na području općina Ilidža i Novi Grad. Radi se o približno dvjesta porodica, među kojima ima roditelja, supruga i djece šehida i poginulih boraca.

na kantonalni nivo. Dakle, moja obaveza je da brinem o tome kako se provodi zakon i da li smo mi kao porodice šehida/poginulih boraca zadovoljni. Naravno, trudimo se da pratimo i druge zakone kroz koje naše porodice ostvaruju neka druga prava, poput supruga šehida, koje ostvaruju ili ne ostvaruju pravo na penziju po Zakonu o penzijsko-invalidskom osiguranju i sl.

Jeste li zadovoljni postojećim zakonima koji regulišu vaša prava?

- Zakon je relativno dobar, mada i u njemu postoje stvari koje bi se mogle mijenjati. Mi u Federalnoj organizaciji porodica šehida i poginulih boraca već pripremamo prijedloge izmjena i dopuna Zakona, kao što su visina primanja, status djece šehida nakon 25. godine ... Međutim, najčešće „probleme“ u provođenju zakona prave podzakonski akti, koji sprječavaju realizaciju prava propisih zakonom. Ako govorimo o kantonalnim zakonima, koji regulišu dodatna prava, također postoji problem podzakonskih akata i drugih organa, koji nisu usko vezani za Ministarstvo za boračka pitanja, nego koji bi trebalo da poštuju taj zakon. To su javne ustanove, javna preduzeća, čiji su osnivači kanton, grad i općina. Nažalost, rijetko koja javna ustanova ispoštuje zakon. Naprimjer, prednost pri zapošljavanju za djecu šehida ili djecu umrlog ratnog vojnog invalida...

Dvadeset je godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. Djeca šehida i poginulih boraca sada su odrasli ljudi. Kako je zakon u obrazovnim institucijama definirao prava te populacije?

- Trenutno je malo djece na studijama. Najmlađe dijete ima 19 godina, tako da ih u srednjim školama gotovo više i nema. To mogu biti jedino djeca koja su obnavljala četvrti razred neke srednje škole ili su rođena 1996. godine. Kad je u pitanju pravo na besplatno školovanje, ono se na nekim fakultetima realizuje u potpunosti, na nekim djelimično, dok na nekim fakultetima, nažalost, djeca šehida plaćaju pune iznose školarine. Mada je Zakon o dopunskim pravima branilaca i njihovih porodica propisao pravo na besplatno školovanje djeci šehida na svim obrazovnim ustanovama, čiji je osnivač Kanton Sarajevo, a sve na teret budžeta Kantona Sarajevo, to se svugdje ne poštuje. Stanje u drugim kantonima je slično.

Prema našim evidencijama od ukupnog broja djece šehida u BiH, 5% je trenutno na školovanju, a ostala imaju više od 25 godina starosti. Dakle, njihovo pravo na besplatno školovanje kao i sva ostala prava prestaju po navršavanju 25 godina starosti. Trenutno radimo na tome da toj djeci vratimo status djece porodice šehida, ne da bismo produžili pravo na novčanu naknadu, već da bismo ostvarili neke prednosti tipa doškolovavanja ili pravo na prioritet prilikom zapošljavanja. Radi se o statusu koji će dati mogućnost djeci šehida na ostvarivanje nenovčanih prava.

Ovo su sve primarne djelatnosti Organizacije, čime se još bavite?

- Organizacija porodica šehida i poginulih boraca FBiH bavi se i nekim drugim stvarima. Iako to nije bilo u opisu našeg posla, dao sam sebi za pravo da pokušam da pronađem određena sredstva za pomoć porodicama šehida i poginulih boraca u Federaciji BiH, koje su bile zahvaćene poplavama u maju i u avgustu prošle godine. Zahvaljujući predsjedniku predsjedništva, gospodinu Bakiru Izetbegoviću, kontaktirali smo Ambasadu Republike Turske, od koje smo i dobili novčanu pomoć u vrijednosti od 665.000 KM. Pomogli smo više od 200 porodica šehida u namještaju, bijeloj tehnici i drugim robama, a koje su imale doticaja sa poplavama. Uradili smo i rekonstrukcije objekata kod onih kod kojih je bilo i poplava i klizišta. Osim toga, kroz fond Merhameta Švedske, stipendiramo više od 300 djece šehida i poginulih boraca i djece od djece šehida i poginulih boraca u cijeloj BiH, sa godišnjim iznosom višim od 200.000 KM.

Aktivno učestvujemo u obilježavanju Dana šehida kroz svečane akademije i posebne programe te u komisijama i odborima koji se bave problematikom boračkih populacija pri različitim institucijama. ◆

Muamer Hukić, višestruki svjetski bokserski šampion u kruzer kategoriji iz sela Ugao kod Sjenice

Jedini bokser na svijetu koji može pobijediti Vladimira Klička!

Meč će se najvjerovatnije održati na Olimpijskom stadionu u Berlinu pred 100. 000 gledalaca, a ovo je izjavio također veliki šampion – Adnan Ćatić ● Nastupa pod njemačkom zastavom i imenom Marko Huck ● Najljepše trenutke provodi sa suprugom Aminom i sinom Kerimom ● Svuda je poštovan, ali najljepše mu je u rodnom kraju, gdje uskoro planira investirati dio zarađenog novca

■ Piše: **Omer Boškailo**

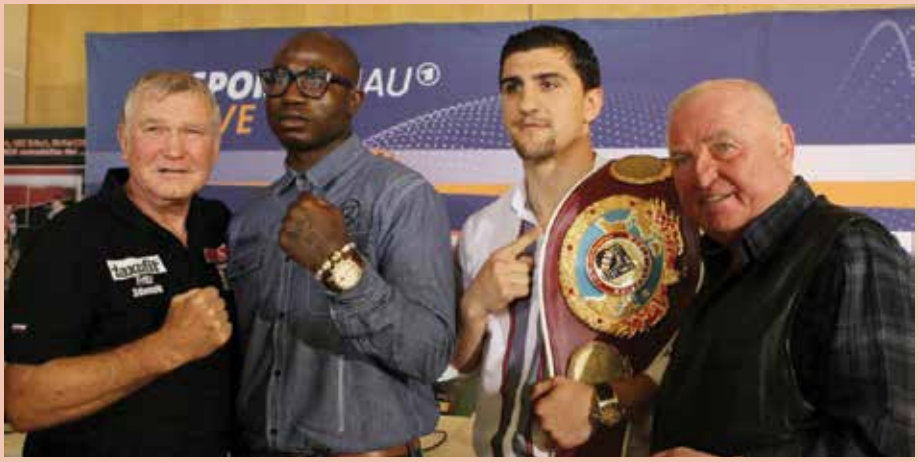

Biti prvi u selu, značilo je i znači biti šampion. Biti šampion grada, države, kontinenta, pa na kraju i svijeta,nešto je drugo. Prvak svijeta u kik-boksu! Ko bi rekao da će to sve biti dječak pod **imenom Muamer, od majke Bisere i oca Rasima Hukića**, koji se rodio 11.novembra 1984. godine u **selu Ugao** kod Sjenice pod šampionskom zvijezdom. Boksersku slavu je stekao pod imenom Marko Huck, ali je svjestan ko je i odakle je, što uvijek naglašava. Kada je trebao krenuti u školu, morao je sa roditeljima, zbog ratnih zbivanja na prostoru bivše Jugoslavije, put Njemačke, tačnije **u Bilefeld**. Tu je Muamer pošavši u školu, odmah počeo pokazivati sklonosti ka borilačkim vještinama. Zbog svog živahnog duha i kao dječak željan izazova i dokazivanja, upisuje karate i kik-boks.

Odlazak u Keln

Već sa 16 godina postaje amaterski prvak Evrope u kik-boksu, da bi u 18. godini postao najmlađi kik-bokser i prvak svijeta u historiji ovoga sporta, i to u Parizu u **WAKO** verziji. Najveće zasluge za ovo ima njegov trener **Ulf Šchmidt** iz Bilefelda. Još dok se rukavice nisu ni ohladile od šampionske borbe iz Pariza, Muamer se iz Bilefelda sam, sa torbom punom sportske opreme upućuje **u Keln**, gdje je nekada bilo sjedište Akademije **«Sauerland»**, bokserske kuće, koja i danas važi za najjaču na svijetu i u kojoj su sve sami evropski i svjetski prvaci.

- Ja sam Muamer Hukić, došao sam kod vas da postanem prvak svijeta u boksu – odgovorio je samouvjereno Muamer osoblju Sauerlanda u njihovim prostorijama, kada su ga priupitali ko je, odakle je i šta, zapravo, on kod njih traži. Naravno, sa podsmijehom i prezirom su ga odmjeravali i vrtjeli glavom.

- Da! Da da budem prvak svijeta - bio je samouvjeren i tvrdogalav Muamer i dodao: **- Dajte mi vašeg najjačeg borca da me isprobate**.

I tako je počelo. Nakon probnog meča i tuširanja prišao je jednom od mnogih, tada nepoznatih trenera, koji su ga posmatrali, i rekao:

- Ako budete šta odlučili i vidjeli, možete me nazvati. Evo vam broj, a ja sada idem.

- Ne, ne, ti ne ideš odavde - uzvratili su oni i nastavili: **- Ostaješ ovdje u Sauerlandu i nikuda ne ideš, dok ne postaneš prvak svijeta.**

Pomalo smiješan odgovor nakon Hukićevog predstavljanja, kada je kazao zbog čega je došao u njihovu Akademiju, ali i dokaz da su već tada u njemu prepoznali potencijal za novog šampiona. Sa 20 godina ubačen je u bubanj, zvani profesionalni boks. Sport koji nema milosti, i odmah 7. novembra 2004. godine, samo tri dana prije nego će napuniti 20 god, obreo se u prvom profesionalnom meču karijere, protiv Čeha **Pavela Ciroka**. **Prva borba, prva pobjeda, u prvoj rundi – nokautom**! To je zapravo početak, koji neće ubrzo imati kraja. Trenirao je i pobjeđivao. Samo pet godina mu je trebalo od početka do titule prvaka svijeta u poluteškoj kategoriji (do 91 kg), koju je Hukić osvojio 2009. protiv tadašnjeg svjetskog prvaka - Argentinca **Emilija Ramireza**. **Od tada se u svijetu čulo za**

Rođak Elvis ga upoznao sa Aminom

- Ako ikada budeš ozbiljno razmišljao o ženidbi i da oženiš poštenu i prelijepu djevojku - onda je to Amina. Svadbu smo upriličili u rodnom kraju, a danas živimo u našoj vili u Berlinu i imamo trogodišnjeg sina Kerima, koji je tvrdoglav i sličan meni. To su rijetki, ali najslađi trenuci. Sve slobodno vrijeme nastojimo provesti na kvalitetan način – priča zadovoljno Muamer.

Sandzak, Sjenicu i selo Ugao. Od tada pa do danas samo je jedan vladar u ringu u poluteškoj kategoriji, a to je Muamer Hukić! **Zbog 26 nokauta iz 41 meča** proglašen je za najatraktivnijeg boksera današnjice.

Mnogi su pokušavali da mu preotmu titulu, počev od **Garaja, Adama Ričardsa, Nakaša, Afolabija, Brajana Minta**, ali su obično svi završavali na podu ringa.

Poruka ocu i djedu

Kada je utrčavši u ring pred meč protiv **Minta** u Oldenburgu, pogledom našao oca i djeda u prvom redu sale, pokazao im je stisnutu pesnicu.

- Dao nam je do znanja da se ne plašimo. Time je želio da nam razbije strah, jer je i djed sa svojih 75 god došao na meč - rekao nam je tada otac Rasim. Tu večer je američki bokserski idol **Brajan Minto**, nekada super-teškaš - zbog kojeg je njemačka bokserska legenda **Aksel Šulc** morao napustiti boks, jer ga je ovaj toliko izudarao da su mu ljekari poslije meča savjetovali da prekine sa boksom što je Aksel i učinio - pet puta letio na pod, dok nije shvatio da je bolje ostati ležati nego se dizati da bi opet padao. Muamerov najbolji meč, ali i meč dosadašnje karijere, bio je u februaru 2012. u Štutgartu, protiv Rusa **Povetkina** u 12 rundi u teškoj kategoriji. Toliko je izudarao Rusa da su ga četiri bildera nakon meča morala odnijeti u kabinu, a suci su dodijelili pobjedu Povetkinu!?

Ovaj meč je bio i kamen spoticanja između Hukića i Sauerlanda, jer su poslije zahladnili odnose, da bi kasnije i prekidnuli saradnju. Za ovu kuću je odboksovao ugovorene mečeve, a nedavno je sa bratom **Kenanom** osnovao samostalnu promotersku firmu. Uveliko je počeo pripreme za meč u Čikagu 12. juna i odbranu titule protiv Poljaka **Glovatskog**.

- Svugdje mi je lijepo, ali se najkomotnije osjećam kada stignem u Sandžak, jer sam tu na svome i među svojima. Ne znam koliko će sve ovo trajati, ali se namjeravam kroz biznis, ubrzo vratiti u Sandžak. Želim dio zarađenog novca investirati u rodni kraj. Vrlo brzo ću odlučiti šta i kako – kaže Hukić.

Sanja meč pred sto hiljada gledalaca na Olimpijskom stadionu protiv **Vladimira Klička** u Berlinu. Hoće da sruši i taj mit o braći Kličko, dug 20 godina. Nije slučajno i sam **Adnan Ćatić** u jednom intervjuu rekao:

- Ako iko može srušiti Klička, to je samo Hukić, jer ima srce!

Možda se Ćatićeva prognoza ubrzo i ostvari. ◆

Sportisti iz Sandžaka na pobjedničkim postoljima u gotovo svim sportovima

Osvajali medalje za Jugoslaviju, Tursku, BiH, Srbiju, Crnu Goru i Sloveniju

Mustafa Hasanagić, Bogdan Tanjević, Duško Ivanović, Hidajet Turkoglu... Koja su sve velika sportska imena iz ovih krajeva postizala izuzetne rezultate u reprezentacijama Jugoslavije, Bosne i Hercegovine, Turske, Srbije ● Trenutno su u živi Asmir Kolašinac, osvajač zlatne i srebrene medalje na Evropskim prvenstvima u bacanju kugle(dvorana), Muamer Hukić (Marko Huk),svjetski šampion u profesionalnom boksu u kruzer kategoriji, Adem Ljajić, ubojiti napadač Rome, Emir Spahić, donedavni kapiten nogometne reprezentacije BiH...

■ Piše: **Ekrem Ferhatović**

Bogdan Tanjević kao trener košarkaše „Bosne“ doveo do prvaka Evrope, potom je to pošlo za rukom Dušku Ivanoviću, kao košarkašu Jugoplastike, a Mustafi Hasanagiću, ubojitom centarforu i treneru Abdulahu Gegiću je malo nedostajalo da s Partizanom dođu do tog naslova, kada su 1966. godine u finalu izgubili od madridskog Reala. Gegić je vodio i Sarajevo, ali i bio jedan od učitelja turskim vodećim trenerima.

Kada se u ratnim dešavanjima BiH borila za opstanak, formiran je Nogometni/fudbalski savez BiH, a jedan od najzaslužnijih za međunarodno priznanje od UEFA i FIFE bio je prvi predsjednik Saveza Jusuf Pušina. Prvi selektor reprezentacije bio je Fuad Muzurović. Daidža, kako zovu ovog Bjelopoljca, uspio je u nemogućoj misiji formirati respektabilnu reprezentaciju, koju je krasila neviđena saradnja između selektora i igrača.

Selektor je, istina kratko, bio i Džemaludin Mušović . Treba li podsjećati da su obojica bili odlični igrači FK Sarajeva i reprezentacije. Mušović trenutno živi i radi u Kataru, gdje ima status fudbalske institucije.

Trofejni košarkaši

Košarka je, nezvanično, drugi sport u svijetu. Izdvojili smo za čitatelje časopisa nekoliko veoma zanimljivih činjenica: prvu titulu prvaka Evrope u košarci u EX Yu prostora osvojila je KK Bosna 1979. u Grenoblu, a trener je bio mladi vizionar, strateg Bogdan Boša Tanjević.

Polije zlatne jugoslovenske generacije u košarci, predvođene Krešimirom Ćosićem, koja je u svijetu košarke osvojila sve što se moglo osvojiti (evropski, svjetski prvaci i zlato na Olimpijadi u Moskvi 1980. god. Ćosić, Kićanović, Dalipagić, Delibašić, Slavnić...), stasala je generacija, koja bi po talentu - da nije bilo nesretnih ratnih dešavanja - vjerovatno bila i uspješnija od svojih uzora, a ravnopravno se nosila sa Amerikancima. Osim Dine Rađe i Tonija Kukoča, tu su bili Vlade Divac, Žarko Paspanj, i Saša Đorđević. Sadašnji selektor Srbije i viceprvak svijeta sa tom reprezentacijom je „tricom“ u posljednjoj sekundi donio prvu titulu evropskog

■ **Proslavljeno trenersko ime: Bogdan Tanjević**

■ **Evropski prvak: Asmir Kolašinac**

■ **Ne "osjeća" svojom srbijansku himnu: Adem Ljajić**

šampiona KK Partizanu (Istanbul 1992.). U svijetu tog sporta odlično kotiraju i Divac, kao predsjednik Olimpijskog komiteta Srbije i Paspalj kao potpredsjednik.

Najveći uspjeh turske košarke bio prije pet godina, kada je ova reprezetacija predvođena selektorom Bošom Tanjevićem, osvojila srebrnu medalju, odnosno drugo mjesto na Svjetskom prvenstvu u Istanbulu. Uz Tanjevića obilježili su ga i Hidajet Turkoglu (Ramičević), Mirad Tučan (Jahović) i Semir Rezden (Murić). Sva trojica su uspješno igrala u NBA ligi, što dovoljno govori o njihovim kvalitetima, a dugo vremena rekorder po broju skokova u Evroligi bio je Mirsad Tučan.

Hido Turkoglu, recimo, sasvim pristojno govori bosanski jezik, s obzirom da je rođen i odrastao u Turskoj.

Evropskoj košarci je mnogo dao aktuelni selektor košarkaške reprezentacije BiH Duško Ivanović, koji je kao igrač splitske Jugoplastike osvojio Ligu prvaka. Znalački je kao trener vodio velike evropske klubove Barselonu, Taukeramiku i sada Panatenaikos.

Ne smiju se zaboraviti Peković i Erden u NBA, braća Šehović - Sead i Suad, braća Murić - Edo i Dino, Spahiju... Možete zamisliti kakva bi to bila ekipa?

Plejada uspješnih

Imali smo i imamo odlične rukometaše: prvi kapiten rukometne reprezentacije BiH bio je Fuad Malagić, a sjajan utisak ostavio je Damir Radončić u utakmici protiv Danske u prepunoj Zetri, postigavši u najvećoj pobjedi bh. rukometaša do tada 9 od 19 golova. A svi dobro znamo da je Danska velesila u rukometu.

U januaru ove godine, BiH je prvi put nastupila na Svjetskom prvenstvu u Kataru, a jedan od ključnih igrača bio je Mirsad Terzić, dok je direktor reprezentacije bio Mirza Muzurović.

Velika je šteta što za BiH ne igra Fahrudin Melić, koji je kao igrač formiran u Sarajevu, ali zbog propusta administracije igra za Crnu Goru. U borilačkim sportovima su nas proslavili Amel Mekić, prvak Evrope u džudou, koji je najuspješniji sportista BiH od 1992. godine do danas.

Prvu zlatnu medalju u boksu sa Međuarodnog takmičenja "Mediteranske igre" u Monpeljeu za BiH donio je Almedin Fetahović.

U karateu su svjetski šampioni bili Denis Muhović, Almir Cecunjanin...

Gotovo da nema sportske discipline u kojoj naši „zavičajci" nisu pravili izuzetne rezultate. O njima ćemo pisati u narednim brojevima ovog časopisa.. Ne možemo zaboravit pionirsku ulogu u ful kontaktu braće Bide i Belog Bašovića, prvaka Evrope u ful kontaktu Prašovića, izuzetne karataše Jusufa Ahmetovića, Dinka Koraća, Hasu Hodžića, Blaška Petrovića.

U džudu je Mirsada Ganić bila reprezentativka Jugoslavije i prvak Evrope, ali i reprezentativac Jugoslavije u rukometu. Isticali su se Anes Ličina, Jablan Dervišević u džudou, u boksu Enad Ličina, Edib Šećović, Ferizović, braća Mrkulić, Demirović i drugi. U atletici su bili zapaženi Amela Terzić, Rifat Zilkić.

Dobra osobina naših uspješnih privrednika je da pomažu sport, ekipe i reprezentacije, a to su prije svega vlasnici hotela „Hollywood", „Saraj", „Bosnia", "Park", zatim firme Teloptic, Atal, Deonida, Dalas, Ovako, Giprom i ne treba zaboraviti činjenicu da je Avaz medijski pokrovitelj svih reprezentacija u BiH.

Predsjednik Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka, Ekrem Lekić, godinama je pokrovitelj konjskih trka na Pešteru. Ponosan sam što na Fakultetu za sport i tjelesni odgoj rade profesori doktori nauka Senad Turković, Besalet Kazazović, Mensur Vrcić, Rasim Lakota, Amel Mekić, Fuad Bajraktarević...

Prošlogodišnji prvi historijski nastup reprezentacije Bosne i Hercegovine na Svjetskom prvenstvu u fudbalu u Brazilu, upamćen je, između ostalog, i po tome što su nastupala četiri igrača porijeklom iz Sandžaka: kapiten Emir Spahić, Sead Kolašinac, Haris Medunjanin i Izet Hajrović, a na spisku novog selektora Baždarevića nalaze se Ervin Zukanović i Edin Cocalić.

Danas su u žiži nogometaši Adem Ljajić i Emir Spahić. Osim po sjajnim igrama, poznati su i po dostojanstvu, bez obzira što ga dokazuju visokom cijenom. Bivši selektor Srbije Siniša Mihajlović odstranio je Ljajića iz te reprezentacije, jer nije htio da pjeva himnu „Bože pravde". Ljajić je odgovorio da je ne osjeća svojom u nacionalnom kontekstu. Spahić je ovih dana morao otići iz Leverkuzena, jer je od zaštitara branio brata. Razumiju oni kojima je do toga stalo. ◆

Evropske dužine

Bacač kugle Asmir Kolašinac je živio i studirao u Sarajevu, te nastupao za AK „ Sarajevo". Velika je sreća za atletiku, a posebno za Kolašinca da je otišao u AK „Partizan", gdje ima optimalne uslove za treniranje - od ishrane, do stručnog trenerskog rada. Taj naporni rad je nagrađen vrhunskim rezultatima. Asmir sada nastupa za reprezentaciju Srbije, a ovdašnja mladost vapi za sportskim idolima...

OKUS ZLATNOG DOBA

Securitas u BiH

Securitas u BiH obezbjeđuje više od 5000 lokacija za 2400 klijenata. 1800 zaposlenih i police od profesionalne odgovornosti u okviru usluge garantuju vrhunsku privatnu zaštitu.

Securitas BH je dio globalnog preduzeća Securitas AB koje ima preko 160 godina iskustva u SAD i preko 70 godina u Evropi u sektoru privatne zaštite.